

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ONAT KUTLAR'IN İSHAK ADLI ÖYKÜ KİTABINDA SÖZ
DİZİMİ**

ADEM UZAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN

EKİM – 2025

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ONAT KUTLAR'IN İSHAK ADLI ÖYKÜ KİTABINDA SÖZ
DİZİMİ**

ADEM UZAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN

EKİM – 2025

YOZGAT

	YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU
---	---

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 91121322001 numaralı öğrencisi Adem UZAN'ın hazırladığı “**Onat Kutlar’ın İshak Adlı Öykü Kitabında Söz Dizimi**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri gereğince 03/10/2025 Cuma günü saat 11:35’te yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nilüfer İLHAN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN

(Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../ 20.....

Prof. Dr. Ümit BUDAK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdığı yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğini beyan ederim.

Adem UZAN

03/10/2025

ÖN SÖZ

Türkçe dünya üzerindeki kadim dillerden biridir. Eldeki en eski yazılı eserlerimizin temel söz varlığı öğelerinin yanı sıra söz sanatlarıyla etkileyici kılınmış üslup, bu durum için kanıt niteliği taşımaktadır. Değişen zaman, etkileşim içerisinde bulunan kültürlerle sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan Türkçeye en büyük katkı, edebî eserler kaleme alan sanatçılar tarafından verilmektedir. Bu katkı, sanatçıların benimsediği edebî akımların tesiriyle şekillenmektedir.

Bu tez çalışmasında 1950 Kuşakı öykücülerinden Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabı söz dizimsel olarak incelenmiştir. Yapılan incelemeyle Onat Kutlar'ın Türkçeye olan katkısını dikkatlere sunmak amaçlanmıştır.

Giriş bölümünde, yazarın hayatı, edebî anlayışı ve eserleri ile öykülerin özetine yer verilmiştir. Ardından öyküden seçilen cümleler, Leyla Karahan'ın (2023) *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserindeki sınıflandırma esas alınarak cümle öğeleri, kelime grupları, cümle çeşitleri, olmak üzere üç ana bölümde değerlendirilmiştir.

Bu tezin meydana gelmesinde bilgisiyle ve başarıya olan inancıyla beni motive eden, her aşamada desteğini esirgemeyip sabırla emekler veren, akademi için çalışkanlığıyla örnek aldığım danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez sürecimde manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşime, her koşulda yanımda olup destek olan aileme teşekkür ediyorum. Tezimi dilbilim sevdalılarına ve Türkçe düşünen her bireye armağan ediyorum...

ADEM UZAN

03/10/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONAT KUTLAR'IN İSHAK ADLI ÖYKÜ KİTABINDA SÖZ DİZİMİ

ADEM UZAN

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ EBRU GÜVENEN

1950 Kuşağı öykücüler, eserlerinde okuyucunun dikkatini canlı tutmak amacıyla sık sık edebî sanatlara başvuran, dilin söz varlığına yeni sözcük katan sanatçılardır. Bu sanatçılardan biri de Onat Kutlar'dır. Bu tez çalışmasında Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabı söz dizimsel açıdan incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde Türkçede söz dizimi, Onat Kutlar'ın hayatı ve edebî anlayışı ve eserdeki öykülerin özet kısımları yer almaktadır. Öykü kitabında yer alan “Horozlar”, “Hadi”, “Yunus”, “Çatı”, “Kediler”, “Dördüncü”, “At Cambazları”, *İshak* ve “Kül Kuşları” olmak üzere dokuz öyküden yedisi cümlelerin ögeleri, kelime grupları, cümle çeşitleri başlıkları altında ele alınmıştır. Bu öyküler: “Horozlar”, “Yunus”, “Çatı”, “Dördüncü”, “At Cambazları”, *İshak*, “Kül Kuşları” olarak belirlenmiştir. İncelemede her bir ana bölümde yer alan alt başlıklarla ilgili ilk olarak literatür taraması yapılmış ardından öykü kitabından tespit edilen örnek açıklamalarla desteklenerek dikkatlere sunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise yazarın üslubu ve Türkçeye katkısı, öykü kitabından elde edilen tespitler, sayısal verilerle somutlaştırılarak dikkatlere sunulmuştur.

2025, xiv+ 175 sayfa

Anahtar Kelimeler: Söz Dizimi, Cümlelerin Ögeleri, Kelime Grupları, Onat Kutlar, *İshak*.

ABSTRACT

MASTER THESIS

SYNTAX IN ONAT KUTLAR'S STORY BOOK NAMED İSHAK

ADEM UZAN

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

SCHOOL of GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

SUPERVISOR: Asst. Prof. Dr. Ebru GÜVENEN

The storytellers of the 1950s generation frequently employed literary techniques in their works to capture the reader's attention and introduce new words to the language's vocabulary. One such artist is Onat Kutlar. This thesis examines Onat Kutlar's short story collection "*İshak*" from a syntactic perspective. The introductory section of the study covers Turkish syntax, Onat Kutlar's life and literary philosophy, and summaries of the stories in the collection. Seven of the nine short stories in the book—"Roosters," "Hadi," "Yunus," "Roof," "Cats," "Dördüncü," "At Cambazları," "*İshak*," and "Kül Kuşları"—were evaluated under the headings of sentence elements, word groups, and sentence types. These stories were identified as "Roosters," "Dolphin," "Roof," "Fourth," "Horse Acrobats," "Ishak," and "Kül Kuşları." In the evaluation, a literature review was conducted for the subheadings within each main section, and then presented with examples from the storybook, supported by explanations.

The conclusion section evaluates the author's style and contribution to Turkish, along with the findings from the storybook, using numerical data.

2025, xiv+ 175 pages

Keywords: Syntax, Sentence Elements, Word Groups, Onat Kutlar, Ishak.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAY SAYFASI	ii
TEZ BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Türkçede Söz Dizimi.....	1
1.2. Onat Kutlar'ın Hayatı.....	2
1.3. Onat Kutlar'ın Edebî Anlayışı.....	4
1.4. Horozlar.....	6
1.5. Hadi.....	6
1.6. Yunus.....	7
1.7. Çatı.....	8
1.8. Kediler.....	8
1.9. Dördüncü.....	9

1.10.At Cambazları.....	9
1.11.İshak.....	10
1.12.Kül Kuşları.....	10
1.13.Onat Kutlar’ın <i>İshak</i> Adlı Öykü Kitabında Söz Dizimi.....	11
2. CÜMLE ÖGELERİ	13
2.1. Yüklem.....	14
2.2.Özne.....	18
2.3.Nesne.....	27
2.3.1. Belirtili Nesne	32
2.3.2.Belirtisiz Nesne.....	33
2.4. Yer Tamlayıcısı.....	35
2.5.Zarf Tümleci.....	41
2.6.Cümle Dışı Ögeler.....	46
3. KELİME GRUPLARI	52
4. <i>İSHAK</i> ADLI ÖYKÜ KİTABINDA KELİME GRUPLARI.....	58
4.1.İsim Tamlaması.....	58
4.1.1.Belirtili İsim Tamlaması.....	61
4.1.2.Belirtisiz İsim Tamlaması.....	63
4.2.İyelik Grubu.....	65
4.3.Sıfat Tamlaması.....	68
4.4.Belirtisiz Sıfat Tamlaması.....	75

4.5.Sıfat-Fiil Grubu.....	77
4.6.İsim-Fiil Grubu.....	79
4.7.Zarf-Fiil Grubu.....	81
4.8.Tekrar Grubu.....	84
4.9.Edat Grubu.....	89
4.10.Bağlama Grubu.....	94
4.10.1. Bağlama Gruplarının Yapısı.....	97
4.11.Ünlem Grubu.....	97
4.12.Unvan Grubu.....	100
4.13.Kişi İsmi Grubu.....	101
4.14.Sayı Grubu.....	102
4.15.Birleşik Fiil Grubu.....	106
4.15.1. İsim+Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller.....	107
4.15.2.Sıfat-Fiil+Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller.....	113
4.15.3.İsim-Fiil+Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller.....	114
4.15.4.Zarf-Fiil+Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller.....	115
4.16.Kısaltma Grupları.....	118
4.16.1.Kısaltma Gruplarının Yapısı.....	120
4.16.2.İsnat Grubu.....	120
4.16.3.Yükleme Grubu.....	120
4.16.4.Bulunma Grubu.....	121

4.16.5.Uzaklaşma Grubu.....	121
4.16.6.Vasıta Grubu.....	121
4.16.7.Eşitlik Grubu.....	122
4.16.8.İkinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları.....	122
4.16.9.İkinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları.....	122
4.16.10. Birinci unsuru ayrılma, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları.....	122
4.16.11. Birinci unsuru iyelik, ikinci unsuru iyelik ve bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları.....	123
5. CÜMLE ÇEŞİTLERİ.....	124
5.1.İSİM VE FİİL CÜMLELERİ.....	125
5.1.1.Fiil Cümleleri.....	125
5.1.2.İsim Cümleleri.....	128
5.2.Cümle Öğelerinin Dizilişi.....	133
5.2.1.Kurallı (Düz) Cümleler.....	134
5.2.2.Devrik Cümleler.....	134
5.3.Cümlelerin Bağlanma Yolları.....	137
5.3.1.Bağlı Cümleler.....	137
5.3.1.1.Bağlanma Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	137
5.3.1.1.1.“Ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler.....	137
5.3.1.1.2. “Ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler.....	139
5.3.1.1.3. Diğer Bazı Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	139

5.3.1.2. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler.....	140
5.3.1.3. Ortak Yüklemele Bağlanan Cümleler.....	143
5.3.1.4. Ardışık Cümlelerde Öge Ortaklıkları.....	143
5.3.1.4.1.Ortak Özneli Cümleler.....	144
5.3.1.4.2.Ortak Nesneli Cümleler.....	146
5.3.1.4.3.Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler.....	146
5.3.1.4.4.Ortak Zarf Tümleçli Cümleler.....	146
5.3.1.4.5.Dil Bilgisel Ortaklık Bulunmayan Ardışık Cümlelerde Anlam İlişkisi.....	146
6. SONUÇ	148
7. KAYNAKÇA.....	153

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 6.1.	Literatürde yer alan cümle çeşitleri ile ilgili bazı sınıflandırmalar	152
-------------------	---	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil

Sayfa

Şekil 6.1. Öykülerde tespit edilen kelime grupları.....150

Şekil 6.2. Öykülerde tespit edilen cümle çeşitleri.....151

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler Açıklamalar

+	: Artı
/	: Eğik çizgi
=	: Eşittir
[]	: Köşeli ayraç
^	: Şapka işareti
()	: Yay ayraç

Kısaltmalar Açıklamalar

BG	: Bağlama grubu
BFG	: Bileşik fiil grubu
KİG	: Kişi ismi grubu
B'li İ. T	: Belirtili isim tamlaması
B'siz Sıfat T	: Belirtisiz sıfat tamlaması
B'siz İ. T	: Belirtisiz isim tamlaması
be	: Bağlama edatı
b'li n	: Belirtili nesne
b'siz n.	: Belirtisiz nesne
CDÖ	: Cümle dışı öge
çe	: Çekim edatı
EG	: Edat grubu
f	: Fiil
İFG	: İsim-fiil grubu
İG	: İyelik grubu

i	: İsim
KG	: Kısaltma grubu
n	: Nesne
ö	: Özne
SFG	: Sıfat-fiil grubu
SG	: Sayı grubu
ST	: Sıfat tamlaması
s	: Sıfat
TG	: Tekrar grubu
tn	: Tamlanan
ty	: Tamlayan
ÜG	: Ünlem grubu
ü	: Ünlem
UG	: Unvan grubu
y	: Yükleme
yf	: Yardımcı fiil
yt	: Yer tamlayıcısı
ZFG	: Zarf-fiil grubu
Z	: Zarf
Zt	: Zarf Tümlenci

1.GİRİŞ

1.1. Türkçede Söz Dizimi

Bir yanıyla bireysel bir yanıyla toplumsal bir varlık olan dil, edebiyatın da etkisiyle insanların hayatlarındaki sosyo-kültürel, ekonomik, dinî, coğrafi, tarihî vb. pek çok faktör sebebiyle çeşitli gelişim ve değişimler geçirmiş ve geçirmeye devam etmektedir.

Geçmiş, içinde bulunulan an ve gelecek üçgeninde bir köprü vazifesi gören dil, toplumların kolektif bilince sahip olmasında önemli bir yere sahiptir. Söz varlığında sahip olduğu sözcüklerin yanı sıra bunların görevli dil birlikleri ile gelişimini tamamlamış söz dizimsel özellikler aracılığı ile alıcıya iletilmesi büyük önem arz etmektedir.

Söz dizimi *Türkçe Sözlük*'te cümle bilgisi isimlendirmesiyle “Cümleyi oluşturan kelime grupları arasındaki ilişkiyi inceleyip sınıflandırma yapan dil bilgisi kolu, cümle- tümce bilgisi, nahiv, sentaks” (TDK, 2011, s. 2156) olarak tanımlanmaktadır.

Bu tezde başvuru kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmada Karahan söz dizimi ile ilgili şu şekilde değerlendirme yapar:

“Söz dizimi, dilin kimliğini koruyan önemli unsurlardandır, çünkü dilin söz dizimi, kelime alışverişindeki gibi hemen değişip farklılaşmaz, ana yapısını her daim korur” (Karahan, 2023, s. 11). Karahan, buradan söz diziminin dil için önemini vurgulamaktadır. Bu önemi dilin kimliğiyle bütünleşmiş belirli karakteristik özellikleri yansıtmasına bağlar ve bu karakteristik özelliklerden biri olarak ana unsuru sonda bulundurduğu bilgisini verir (Karahan, 2023, s. 11). Ayrıca kelimelerin birleşerek oluşturduğu kelime gruplarını ve bir yargıyı dile getiren cümlelerin belirli diziliş kuralına göre bir araya geldiğini, söz diziminin de bu kuralları incelediğini ayrıca belli bir sistemli yapı olması için bu sistemin ayırım noktalarına, kurallarına ve malzemelerine değinerek eserinde söz diziminin konularının kelime grupları, cümlenin yapısı-işleyişi-görevleri, yüklem türünün ve yerinin söz dizimine etkisi ve cümlelerin bağlanma yolları olduğunu belirtmiştir.

Karahan (2023, s. 11) ile söz diziminin kapsamı konusunda benzer görüşleri olan Aktan (2016, s. 1-7) söz dizimi ile ilgili: “Bir dilde kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümü” tanımını yapmıştır.

Delice (2012, s. 15) “Kelime veya kelime öbeğinin diğer kelime veya kelime öbekleriyle birleşim durumlarını inceleyen bilim dalı” tanımını yaparak söz dizimini kelimelerin birleştirilmesi özelliğiyle vurgulamıştır.

Korkmaz (2017, s. 100) söz dizimini *Türkçe Sözlük*’teki (2011, s. 2156) gibi cümle bilgisi olarak isimlendirmiş ve “Düşünce ve duyguların tam olarak anlatılabilmesi için gramer kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle içindeki görevlerini, ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı” olarak tanımlar.

Topaloğlu (2019, s. 119) “Kelimelerin öbek veya cümle oluşturacak biçimde birleşme kurallarını, cümleyi ögeleri ve kuralları arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı” şeklindeki tanımıyla Korkmaz (2017, s. 100) gibi söz diziminde, kelimelerin cümle ve öbekler kurması ve buradaki kuralları incelemesi özelliğine dikkatleri çekmiştir.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak söz dizimi için kelimelerin oluşturdukları gruplar ve bunların diziliminde uygulanan kurallar, kelime ve kelime gruplarının bir araya gelmesiyle oluşan cümleleri çeşitli açılardan inceleyen bir bilim dalı şeklinde tanımlanabilir.

Türkçe zengin söz varlığı ögelerinin yanı sıra anlamlı ve görevli dil birliklerini söz dizimsel kurallarla bir araya getirebilen kadim dillerden biridir. Duygu ve düşüncelerin tam ve etkili birer mesaj olarak alıcıya ulaşabilmesi için birincil önem arz eden söz dizimini en etkin kullananlar edebî eserler kaleme alan sanatçılardır. Bu tez çalışmasında da 1950 Kuşağı öykücülerinden Onat Kutlar’ın *İshak* adlı kitabındaki öyküler söz dizimsel açıdan değerlendirilecektir.

1.2. Onat Kutlar’ın Hayatı

Asıl adı Mehmet Arif Onat olan Onat Kutlar, 25 Ocak 1936 tarihinde Antalya’nın Alanya ilçesinde doğmuştur. Babası Ali Rıza Bey, annesi Asiye Hanım’dır. Gaziantep’li olan yazarın çocukluğu Alanya’da, daha sonra ise babasının hâkimlik görevinden istifasıyla Malatya ve İzmir’de geçmiştir. Onat Kutlar, ailesinin memleketleri Gaziantep’e yerleşmesiyle ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. Onat Kutlar, şiir kitabını daha 14 yaşındayken ilk olarak *Küçük Dergi*’de (1950) okurla buluşur. İlk öyküsü “*Volan Kayışı*” ise bundan 5 yıl sonra 1955 yılında yayımlanır. Bu yıllarda Gaziantep Lisesinden mezun olur ve 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Mimarlık Bölümünü kazanır. Bu bölümü okumak istemediğinden İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bölümüne kayıt yaptırır, fakat eğitiminin yarısında felsefe eğitimi için Paris’e gider. 1961- 1962 yıllarında Sorbonne Üniversitesinde felsefe bölümüne devam eder. Sonra arkadaşlarıyla birlikte 4 yıl boyunca a

Dergisi'ni çıkarır. Bu sırada 23 yaşında ilk kitabı *İshak*'ı yazar ve 1960'ta TDK Öykü Ödülü'nü alır. Bu ödül onun tanınmasına katkıda bulunur.

Yazar, ilk evliliğini 1965 yılında yapar ve bu evlilikten iki oğlu dünyaya gelir. 1989 yılında ise ikinci evliliğini yapan yazar, çeşitli dergilerde yöneticilik görevleri yapar. Bu görevi kurucularından olduğu Türk Sinematek Derneğinde 1965-1976 yıllarında yapmıştır. 1978 yılında ise Kültür Bakanlığına bağlı İstanbul Film Yapım ve Gösterim Merkezini kurar ve 2 yıl yönetir. 1985'te 35. Berlin Film Festivali uluslararası jürisinde Türkiye'yi temsil eder. *Yusuf ile Kenan* (1979), *Hazal* (1979), *Deli Kan* (1981), *Hakkari' de Bir Mevsim* (1982) filmlerinin senaryolarını çeşitli sanatçılarla birlikte yazar. *Meydan*, *Yeni Sinema*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs*, *Hürriyet Gösteri* dergilerinde 1960'tan sonra yazdığı yazılarının bazılarını *Sinema Bir Şenliktir*'de toplar. Sinematek'teki başarılı çalışmasından dolayı 1975 yılında Polonya'dan kültür nişanı, 1994 yılında da Fransa'dan Chevalier de L'Ordre des Arts et des Lettres nişanına uygun görülür. 30 Aralık 1994'te The Marmara Otelindeki saldırı sonucu yaralanan Onat Kutlar, 11 Ocak 1995'te yaşamını yitirir. 1996'dan bu yana İstanbul Film Festivalinde anısına özel ödül verilmektedir.

Kitapları:

Öykü: *İshak* (1959), *Karameke* (2009).

Şiir: *Pera'lı Bir Aşk için Divan* (1981), *Unutulmuş Kent* (1986), *Unutulmuş Kent ve Çeviri Şiirler* (1999).

Deneme: *Yeter ki Kararmasın* (1984), *Sinema Bir Şenliktir* (1985), *Bahar İsyancıdır* (1986), *Gündemdeki Sanatçı* (1995), *Gündemdeki Konu* (1995).

Çeviri: *Sonsuz Gün Batımı*, *Furuğ* (Celal Hosravşahi ile birlikte, 1989)

İshak'ta yer alan “Yunus” öyküsü ABD'de *Grand Street* dergisinde (1995), *Unutulmuş Kent* adlı şiir kitabı Fransa'da Royaumont Vakfı tarafından *La Villa Oubliee* adıyla yayımlanmıştır.

Yukarıdaki bölüm Onat Kutlar'ın 2023 yılında YKY tarafından çıkarılan “*İshak*” isimli öykü kitabının 12. baskısında yer alan bölümden ve Yakup Ulusal (2019, s. 8)'dan derlenerek alınmıştır.

1.3. Onat Kutlar'ın Edebî Anlayışı

Onat Kutlar; öykücü, şair, senarist, çevirmen, deneme yazarı gibi kimlikleriyle bu türlerde eserler vermiş çok yönlü bir sanatçıdır. Yazar, Türk edebiyatının 1950 Kuşağı öykücülerı arasında değerlendirilmektedir.

1950 Kuşağına zemin hazırlayan dönemde Türk edebiyatındaki ana tema Batılılaşma'dır (Moran, 1994 s. 19, aktarıldığı şekliyle, Ulusal, 2019, s. 3). Bu akıma tepki olarak çeşitli akımlar ortaya çıkmıştır ve bu tepki realizmin yeniden yorumlanmasına dayanır.

Bu yeni anlayışların ortaya çıkması ise II. Dünya Savaşı, kaynaklı milyonlarca insanın ölümü ve savaşın, aklın; onun ürünü olan bütün sistemlerin sorgulanmasıyla reddini beraberinde getirmesidir. Gerçeküstücülük vb. akımlar ortaya çıkarak edebiyatı etkiler. Bu dünya savaşı ve etkileri ülkemiz edebiyatının da bu akımlarla değişmesine neden olur (Karadeniz, 2013: 1830, aktarıldığı şekliyle, Ulusal, 2019, s. 3). Bu değişim şiir, öykü ve roman olarak etki alanını tür olarak genişletir. 1950 Kuşağı yazarları öykü türünde bu durumu yansıtıcısı olurlar. Bu yazarlar farklı biçimler, farklı anlatımlarla öykü türüne yenilikler getirmeye çalışırlar. Bu isimler; Ferit Edgü, Erdal Öz, Vüs'at O. Bener, Orhan Duru, Leyla Erbil, Demir Özlü, Adnan Özyalçiner, Bilge Karasu ve Onat Kutlar olarak sayılabilir (Ulusal, 2019, s. 4).

Onat Kutlar'ın edebiyata olan ilgisi ve sanat anlayışının ortaya çıkışı noktasında değerlendirildiğinde, okul hayatının ilk dönemlerinde yazı yeteneği ile daha o yıllarda öğretmenlerinin dikkatini çeken bir öğrenci olduğu belirtilir.

Onat Kutlar'ın 1950 yılında ilk şiir kitabı ve 1955 yılında ilk öykü kitabı yayımlanır. 1959'da ise *İshak* adlı öykü kitabı çıkar. Paris'te bulunduğu 1961 yıllarında sinema üzerinde çalışmaya ve yazmaya ağırlık verir. Bu bilgi ve donanımla Sinematek'i kurar ve yayın organı olan *Yeni Sinema* dergisinde yazılarını kaleme alır. Burada yayımlanan yazılarını daha sonra *Sinema Şenliktir* ismiyle 1985'te kitap hâline getirir. *Milliyet Sanat*, *Papirüs*, *Gösteri*, *düşün*, *Yeni Düşün*, *Birikim*, *a dergisi*, *İstanbul*, *Toplum Düşün* ve *Gül Diken* dergilerinde de yazıları okurla buluşur. Senaryocu kimliğiyle Kutlar'ın senaryosunu kaleme aldığı *Yusuf ile Kenan* (1979) Adana Altın Portakal Film Festivali'nde En İyi Film Ödülü'nü, *Hakkârî'de Bir Mevsim* (1982) senaryosunu yazdığı film 1983 yılında gerçekleştirilen Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı Ödülü'nü kazanır.

1981'de ilk şiir kitabı *Peralı Bir Aşk İçin Divan*'ı yayımlar. Bu eserinde Divan şiiri geleneğine göndermelerde bulunan Kutlar, 1986'da *Unutulmuş Kent* başlıklı şiiri kitabını

yayımlar. İranlı Furuğ Ferruhzad'ın şiirlerini, arkadaşı Celal Hosrovşahi ile birlikte çevirir. Fransa'da şiir çevirisi eğitimleri alan Onat Kutlar'ın şiir çevirileri, 1999'da *Unutulmuş Kent ve Çeviri Şiirler* ismiyle basılır.

Farklı dergilerde yazdığı denemelerini topladığı *Bahar İsyancıdır* kitabı, 1986'da çıkar.

Gazete ve dergilerde de yazılar yazan Kutlar, 1993'te Cumhuriyet gazetesinde yazılar yayımlamış, pazar günleri “Gündem” başlığı altında birbirinden farklı konuları ele almıştır. Ayrıca Kutlar'ın 1995'te *Gündemdeki Sanatçı* ve *Gündemdeki Konu* başlıklı eseri dergilerde yayımlanan yazılarından oluşur.

Onat Kutlar'ın Eserleri:

Öykü türünde: *İshak* (1959), *Karameke* (2009) isimli iki eseri,

Şiir türünde: *Pera'lı Bir Aşk için Divan* (1981), *Unutulmuş Kent* (1986), *Unutulmuş Kent ve Çeviri Şiirler* (1999) isimli üç eseri,

Deneme türünde: *Yeter ki Kararmasın* (1984), *Sinema Bir Şenliktir* (1985), *Bahar İsyancıdır* (1986), *Gündemdeki Sanatçı* (1995), *Gündemdeki Konu* (1995) isimli beş eseri,

Çeviri türünde: *Sonsuz Gün Batımı*, *Furuğ* (Celal Hosrovşahi ile birlikte, 1989) isimli iki eseri,

Senaryo türünde: *Yusuf ile Kenan* (1979), *Hazal* (1979), *Deli Kan* (1981) ve *Hakkâri'de Bir Mevsim* (1982) isimli dört eseri vardır.

İnceleme konumuz olan ve dokuz ayrı öyküden oluşan *İshak* isimli eser, çağdaş Türk öykücülüğü için alışılmadık sonlar, bilinçdışı gönderimler, kaçışlar, yalnızlık temalarının işlenişinde farklı bir aşamayı gösterir (Ulusal, 2019, s. 57).

İshak, aynı zamanda büyülu gerçekçiliğin edebiyattaki yansımasının görüldüğü ilk eserlerden biri olarak kabul edilir (Atbaşı, 2019. “Onat Kutlar”. TEİS.).

Onat Kutlar, daha yirmi üç yaşındayken yazdığı *İshak* adlı öykü kitabıyla bu kuşağın yazarlarını büyülu gerçekçiliğin edebiyattaki yansıması yönünden etkilemiştir denilebilir.

Ayrıca Kutlar, *İshak*'ta 1950 Kuşağının edebî anlayışına uygun temaları ve teknik özellikleri kendine özgü ifadesiyle kullanmıştır (Karadeniz, 2013 s. 1829-1838). Öykülerde, ev içi yaşantıların ve aile çevresinin sert kalıpları içinden çıkmanın yolunu arama çabasındaki karakterlerle karşılaşılır. Fantastik / gerçeküstü / kafkaesk öğeler, öykülerin kurgusundaki temel motifler olarak dikkat çeker (Karadeniz, 2013 s. 1829-1838).

Onat Kutlar'ın memleketi Gaziantep, Anadolu hayatını yansıtan kişiler ve yerler eserlerinde dikkat çekmektedir. Ancak burada Gaziantep'i bilinen olarak değil, Onat Kutlar'ın Gaziantep'i olarak okumak gerektiği belirtilebilir (Ulusal, 2019, s. 15).

İshak eserinin 1977 yılında ikinci basımı için yapılan önsözü de bize bazı bilgiler sunmaktadır. Yazar bu önsöz ile on yedi yıl sonra yazıya dönüşünü belirtir. *İshak*'ı yirmili yaşlarda (yirmi üç yaşında) yazdığını ve “şimdi ishak gibi yazmıyorum” diyerek o dönemin gereklerini - gerçeklerini belirtmiş, yazıda bir nefer olmayı tercih ederek eserinde “bir utangaç ve bilinçsiz başkaldırı izleri olduğunu” (Kutlar, 2023, s. 9) ekler. Bu şekilde değerlendirmelerle *İshak* ve Onat Kutlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın inceleme bölümüne kaynaklık eden ve *İshak* öykü kitabında geçen öyküler ise şu şekilde özetlenebilir:

1.4. Horozlar

“Horozlar” eserin ilk öyküsüdür ve bu metinde anlatıcı, 3. kişidir. Öyküde kahramanlar; büyükanne, büyükanenin oğlu ile karısı ve çocuktan oluşur. Öykü bir evin avlusunda geçer. Yazın Ramazan ayında iftar saatini bekleyen büyükanne ve torunu yoldan gelecek olan oğlu ile onun karısını beklemektedir. Büyükanne, oruçludur ve acıkmıştır. Büyükanne yıllardır otuz günün birini bile kaçırmadan oruç tuttuğunu ve ilk kez açlık hissettiğini düşünür. Çocuk ise kedi ile oynar ve bu açlığı umursamaz davranır. Büyükanne, iftara kaç dakika kaldığını öğrenmesi için onu göndermek ister. Çocuk kediyle oynamaya devam ederek gitmek istemez. Babasında saat olduğunu ve onların da geleceklerini belirtir. O anda anne ve babası kapıdan girerler. Torunu beş yüze kadar sayınca topun patlayacağını hesap eder ve saymaya başlar. Sonrasında büyükanne, gelini, oğlu iftar sofrasında oruçlarını açarlar. Kendi âleminde olan büyükanneye takılan oğlu ile gelini onun bunadığına inanarak çeşitli davranışlarına gülerler. Büyükanne bu duruma kızar ve yüz yıla yaklaşan yaşamında geçmiş, kendisinin yalnızlığını, horozlara seslenerek anlatmaya, duyurmaya çalışır. Yeri gelir, torununu kızdırır, gelinini azarlar; oğluna fırça atar ve bu durumuna anlam veremeyen çevresindekilere iç dünyasını yansıtamaz. Hikâyede yalnızlık ve iç sıkıntılar vurgulanır.

1.5. Hadi

“Hadi” eserin ikinci öyküsüdür. Anlatıcı, 3. kişidir. Öyküde kahramanlar, kadın, erkek ve iki büyük kurbağa gözlü kızıdan oluşur. İki büyük kurbağa gözlü bazen kız bazen de kediymiş gibi gösterilir. Ayrıca bu kızın giysileri yırtık, saçları tozlu olarak sefilliği betimlenir. Olay kadının ormanlık alandaki evinde geçer. Orta yaşlı kadın akşam yemeği sofrası hazırlar. Bu arada iki büyük kurbağa gözlü kız ve kedi arasında “hadi!” ifadesiyle bir oyun kurulmuştur.

Genç bir adam sarhoşluğun etkisinde yemeğe gelir. Yemek masasında konuşurlar ama kadının adama olan ilgisine rağmen adam kendi sorularına kendisinin cevap vermesi durumuna takılır. Hatta bu durumu içsel tartışma olarak anlatırken kadın, Salih'in tavuk aldığını söyler ve bu durumla birlikte adamın silahını görüp kendisini Salih'i kıskanması yüzünden öldüreceğine inanır. Adamın normalde öyle bir şeyi düşünmemiş olmasına rağmen kadın, sürekli bu durumu dile getirir. Adam, kadının konuşmasından bıkarak bir anlık susturma isteği ile tetiği çeker ve kadını öldürür. Bu durumu bile hayal olarak görür. Kurbağa gözlü kedi- kız sarhoşluktan sızan adamın ayakkabısının bağı ile oynar kadının yani annesinin öldüğüne anlam veremez. İki büyük kurağa gözlü kız bu akşamı bir yılbaşı akşamı anısına benzetir ve kırmızı elmalarla bu anısını hatırlar. Hikâyede, bireyin yaşadığı sıkıntıları ve sonrasında çelişkilerle küçük bir kızın bir kedi gibi şahit olduğu yılbaşı akşamı cinayeti ve arkasındaki acı durum görülür. Anlaşılmazlığın, iletişim kopukluğunun çılgınca bir cinayete zemin hazırladığı anlatılır.

1.6. Yunus

“Yunus” eserin üçüncü öyküsüdür. Anlatıcı, kahraman anlatıcıdır ve öykü büyükbaba, anne, anlatıcı çocuk ile Yunus amca kahramanları arasında bir evde geçmektedir. Hikâyeye, “Duvarda saat ağır ağır dokuzu vurdu. Yani sabah karşı üç. (s. 25)” ifadesi ile başlar. Bu ifadeyle zaman algısının çeliştiği söylenebilir. Fakat ilerleyen bölümlerde sabah saatleri olduğu anlaşılır. Eserde büyükbaba, ketum birisi olarak görülür. Yunus amca ihtiyar ve hasta olarak verilir. Anne, evde koşuştur ve turşu kuracağını belirtir. Çocuk ise ölümün eve elbet geleceğini söyler. Evde bu kişilerin bir ölüm beklentisi hissedilir. Sabah erken saatlerde uyanırlar ve eski bir derebeyi olan büyükbaba, küçük çocuğun amcası Yunus’a ata bakım yapmasını ısrarla söyler. Yunus amca ise hastadır ve bu işi yapmak istemez, böylece söylenerek evden çıkıp uzaklaşır. Çocuk, amcasının bastonunu vermek için onun arkasından gönderilir ve yolda bir kuş ölüsüne rast gelir. Sonrasında amcasının mescit yıkıntısına kitap okumaya gittiğini bildiğinden oraya gider. Amcası orada kendi kendisiyle kalmış gibidir. Sabah olduğunda ise amcası bu mescit yıkıntısında ölür. Çocuk, kuş ölüsü görmesiyle bu durumu ilişkilendirir ve annesinin turşu kurma telaşına, büyükbabasının baskısına rağmen ölümün gerçekliğinin buz gibi düşmesine, ölüm sırasının nasıl ilerleyeceğine şaşırır. Bu öyküde eski bir derebeyine, büyükbabaya bilinçsiz bir başkaldırı izlenimi de hissedilebilir.

1.7. Çatı

“Çatı” eserin dördüncü öyküsüdür. Öyküde kahraman anlatıcı vardır. Öyküde; baba, anne, büyükanne, komşu, Güleç Osman, polis kahramanları vardır. Olay bir evde geçer. Güz günleri yaklaşırken yağmurlu bir günde bir anda çatıdan gelen sesler ve ailenin şaşkınlığı ile çatının Güleç Osman denilen bir adam tarafından yıkılması anlatılır. Bu adamı komşu tanıtır, ayrıca maharetli biri olduğunu söyler. Bu arada kahraman anlatıcı da çekip gitmek istemektedir. Bu durumla bir özgürlüğe kavuşacağını düşünür. Çatı yıkılması durumuna en çok baba sinirlenir. Çünkü yağmur yağarken evleri başlarına yıkılmaktadır. Güleç Osman ise bu duruma aldırış etmeden çatıyı tamir ettiğini söyleyerek yıkmaya devam eder. Aslında bu durumda zıtlıklar görülebilir. Yağmur yağarken çatı yapılamaz ve tamir ediyorum denilerek çatı yıkılamaz. Bu da öyküdeki çelişkilerin, insanların hayatındaki çıkmazların örneğini yansıtmaya özelliğini gösterir. Ayrıca çocuk karakteri ile büyükanne yağmuru ve dışarıyı özlemle anmaktadır. Burada da yaşlı ve çocukların aslında isteklerine önem verilmemesi mesajı verilmiş olabilir. Çatıda yıkım devam ederken baba, polis çağırır ve Güleç Osman çatıdan iner, hiçbir şeyden habersizmiş gibi gider. Çocuk karakteri de gitme isteğini dile getirir. Onun ardından çıkacağını belirtir; ama muamma olarak kalır ve öykü biter.

1.8. Kediler

“Kediler” eserin beşinci öyküsüdür. Bu öyküde kahraman anlatıcı vardır. Anlatıcının ismi verilmez. Öykü kahramanları, anlatıcı ile eski dostu bir de onun kedileri arasında bir evde geçmektedir. Öykünün giriş bölümünde kedileriyle yaşayan eski dostunu anmanın yararı olmadığı ve belki de onun uzun bir uykuda olduğu ifade edilir. Anlatıcı öykünün devamında bir mektup alır ve işkenceyle öldürdüğü birisi ile ilgili görülecek hesabı olduğu için martin silahı olan fötr şapkalı birisiyle saat dörtte istasyonun yanındaki kır kahvesinde buluşması olduğu yazılıdır. Adam bu mektubu almadan önce yaşadıklarını anlatır gibidir. Bu adam 22 Ekim sabahı artık gitmekten bıktığı işe gitmez ve çok eski bir arkadaşının evine yönelir ya da zaten oraya yakın gibi anlatılır. O eve girer ve artık eski arkadaşının evinde yaşamaya başlar. Arkadaşının birçok kedisi vardır ve onlara ud çalarak mutlu olur. Artık işe gitmeyen ve bir süre eski arkadaşıyla yaşayan bu adam önceleri kedileri sevse de artık onları sevmeyi ve onlardan rahatsızlık duyduğunu belirtir. Adam ise oralı olmaz ve kedilerini bilerek böyle yetiştirdiğini söyler. Adam bu durumdan dolayı bu kedileri bir bir öldürmeyi planlar. Arkadaşı kedileri beslerken dikkat etmesi gerektiğini bir kediyi çok beslerse, diğer kediyi öldürebileceğini söylemiştir. Arkadaşının kedilerini de bu şekilde yaparak birbirlerine

öldürtür. Kedileriyle ve udlarıyla mutlu mesut yaşayan sakallı diye tabir ettiği arkadaşı, kedilerin birer birer ölümüyle kendisi de ölüm döşegine düşer. Anlatıcı, artık o evden çıkar ve sokağa çıkıp zamanı kenar mahallelerde, sokak aralarında ve pis çamurlu yerlerde dolaşarak geçirir. Otelde kalırken aldığı mektubu dostunun intikamına yorar ve postada belirtilen kır kahvesine gidip beklemeye başlar. Fakat kimse gelmez. Oradaki kişileri musalla taşına ve temizleyicilere benzetir. Sonrasında onların cinayet intikamını aldıklarını düşünür. Öykü bu şekilde sonlanır.

1.9. Dördüncü

“Dördüncü” eserin altıncı öyküsüdür. Öyküde anlatıcı, 3. Kişidir. Öyküde kahveci, üçüncü, dördüncü, gözlüklü, kırmızı yüzlü adam kahramanları vardır. Kahvehanede bir güz ayında bekleyiş anlatılır. Kahvede toplanmış kişiler bir haftadır dördüncüyü beklemektedir. Dördüncü dedikleri kişi yedinci gün ikindiden sonra gelir, ama oyun oynamak istemez. O sadece uyumak için gelir ve diğerleri bu duruma söylenirler. Ardından dördüncü uyanınca poker oynamaya başlarlar. Kahveci ise poker oyununa polislerle uğraşmamak için mücadele etmez. Dördüncü kendi aralarında hayali bir oyun kurup oynamayı teklif eder. Diğerleri ise pek sıcak bakmasalar da boş durmaktansa bu oyunu hayali olarak oynamayı kabul ederler. Bu oyunda kaybeden olmayacağı söylenir, fakat dördüncü çay parasını vermek için tezgâha gittiğinde yanında olmadığını söyleyerek üçüncüye kendisinin de çay parasını ödemesini söyler. Buradan da kaybedenin kendisi olduğu çıkarılabilir. Kişilerin isimleri yerine dördüncü, üçüncü denmesi ve hayali bir oyun kurulması öyküye ilginç bir yön katmıştır. Dördüncü için Fethi Naci, yazarın öteki hikâyelerinden farklı olarak denize yer vermesini Gaziantep coğrafyasından uzak öykü, olarak değerlendirir. Öykünün atmosferiyle de diliyle de farklı olduğunu belirtir (Naci, 1995, s. 44).

1.10. At Cambazları

“At cambazları” eserin yedinci öyküsüdür. Öykünün anlatıcısı, 3. kişidir. Yaşlı adam (Topuz Efendi), oğlu, Yusuf, Cıvciv Mehmet, köylüler kahramanları vardır. Olay köyde ve bir pazar yerinde geçer. Mahsulleri sele giden yaşlı adam ile oğlu vardır. Oğlu zarara uğradıklarından atlarını babasının şehirdeki eski bir dostu tüccar Cıvciv Mehmet adlı adama satmak için otobüsle yola çıkar. Adam eski dostunu anasonlu rakının beyaz dumanları ardındaki Topuz Efendi, icra yazıcısı olarak hatırlar. Onun hırslıyla ve düşüncesizliğiyle bu duruma geldiğini ifade eder. Sonrasında ise atlarını düşük fiyatla alacağını söyler. Yaşlı adamın oğlu Cıvciv Mehmet’e güvenmez, pazara çıkıp kendisi de fiyatlara bakmak ister. At cambazı olan kişiler

de pazarda simsarlık yaparlar ve öldüm fiyatıyla köylüleri, ihtiyaç sahiplerini kandırmaya çalışırlar. Bu durumu gören oğul Civev Mehmet'in de öyle olduğunu sezer ve atı satmaktan vazgeçip eve döner. Otobüs yolculuğu, içindeki kişiler, benzinlikteki pompacı dikkatlere sunulur. Köye vardığında Yusuf isimli çocuktan babasını sorar ve yanına gider durumu anlatır. Zor durumda olsalar da bu duruma karşı idare edecekleri izlenimi verilir. Bu öyküde açgözlülüğün etkileri ve yoksulluğun acı tarafı, zalimler ile çiftçinin hâli resmedilmiştir.

1.11. İshak

Öykü, yazarın bu kitabına isim olmuştur. Öyküde anlatıcı, kahraman anlatıcıdır. Öykünün kahramanları; ishak kuşu, çiftçi, şapkalı olarak verilir. Olay karlı bir gecede geniş bir ova gibi uzanan vadide geçmektedir. *İshak* kuşuna gitmek için yola çıkan ve uzun bir yolculuktan sonra onun yanına gelen bir çiftçi ile arkadaşı diyebileceğimiz şapkalı kişi vardır. Çiftçi için büyük öneme sahip, kendisine gelecekte ve geçmişten haber getiren, dert ortağı ishak kuşunu şapkalı adam, uğursuz bir kuş olarak itham eder. Çiftçi ise bu duruma sinirlenir ve tüm acısını, derdini, sevincini anlattığı sırdaşına ta uzaklardan haber getiren bu dostuna uğursuz denmesini yediremez, şapkalıyla kavga eder. Sonrasında daha zayıf olanının ishak kuşuna ateş ettiği ve aralarındaki boğuşmadan sonra birinin kalktığı, *İshak*'la konuştuğu anlatılır. Hikâyede kan sıcaklığından bahsedilir, ama ishak kuşunun mu, yoksa şapkalının kanı mıdır? Bu durum net değildir. Bu şekilde öykü bitirilir. Bir beklenmedik sonuç şaşkınlığı görülür. Fethi Naci, *İshak* için “Net bir ifadeden ziyade mistik bir hava sezilir” (Naci, 1995, s. 46) değerlendirmesini yapar.

1.12. Kül Kuşları

Bu öykü eserin son öyküsüdür. Öykünün anlatıcısı 3. kişidir. Eserde yaşlı bir hala, postacı ile Gazel isminde bir kız çocuğu kahramanları vardır. Olay bir evde geçmektedir. Kız çocuğu halasına annesinin ölüm haberini postacıdan kavun çekirdekleri ile aldığını anlatır. Hala bu duruma üzülmeyi, vurdumduymaz davranır. Hatta el el üstünde oyunu oynamayı ister, sonra da kepçe kız oyunu oynarlar. Ancak bu oyunda hala, eski anıları canlandığından bir anda hiddetlenir ve saksı ile oyun malzemelerinin üzerine vurup oyunu dağıtır. Bu esnada tekrar kapı çalar ve postacı kavun çekirdekleri vereceğini söyleyerek yine gelmiştir. Gazel yine bir ölüm haberi alacağı korkusuyla kapıyı kapatmaya çalışır halası da ona yardım eder ve postacı bu duruma şaşırır, söylenerek gider. Gazel, bu durumdan kurtulduklarını söyleyerek sevinir. Halanın bir garip akşam türküsü ve türkünün yaşanmış tüm ağır şeylerin ezgisini dile getirmesi, yaşlı kadın ile çocuğun evreni ağır ağır kapanıyor, ifadeleri sanki ölümün

geldiğini hissettirir. Yine ilerleyen bölümde “Bu kül kuşları ne geziyor burada? Bir yangın mı var?” dedi usulca Gazel (s. 72) ifadesi yangın imgelemi ile “ateş düştüğü yeri yakar.” söylemini hatırlatmıştır, denilebilir; sanki annesinin ölümü Gazel’i etkiler onun gibi kimse annesinin acısını anlayamaz, anlamında değerlendirilebilir.

1.13. Onat Kutlar'ın *İshak* Adlı Öykü Kitabında Söz Dizimi

Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabı, Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* isimli çalışması temelinde incelenmiş, bununla birlikte literatürdeki çeşitli sınıflandırmalara başvurulmuş ve Leyla Karahan'ın çalışmasında yer almayan bazı alt başlıklar incelemeye eklenmiştir.

Onat Kutlar özelinde 1950 Kuşağının dil kullanımı için sade ve anlaşılır değerlendirmesi yapılabilir. Bunun yanı sıra kullanım sıklığı olmamakla birlikte yabancı kökenli tamlamaların da kullanıldığı görülür. Yazarın bu tercihiyle dikkat çekiciliği sağladığı ve dili ustaca kullandığı söylenebilir.

Onat Kutlar ve *İshak* adlı öykü kitabında söz dizimi üzerine literatürde henüz akademik bir çalışmanın olmaması çalışmanın hareket noktasıdır. Onat Kutlar tarafından 1959 yılında yayımlanan ve yazarın ilk öykü kitabı olan *İshak* bu çalışmanın inceleme kaynağını oluşturmaktadır. İlk olarak eser baştan sona okunmuş; “Horozlar”, “Hadi”, “Yunus”, “Çatı”, “Kediler”, “Dördüncü”, “At Cambazları”, *İshak* ve “Kül Kuşları” olmak üzere dokuz öyküden oluşan eserdeki öykülerden yedi tanesi söz dizimsel açıdan incelenmiştir. “Horozlar”, “Yunus”, “Çatı”, “Dördüncü”, “At Cambazları”, *İshak*, “Kül Kuşları” olarak belirlenmiştir. “Horozlar” yüz doksan yedi, “Yunus” yüz yetmiş sekiz, “Çatı” iki yüz on, “Dördüncü” iki yüz beş, “At Cambazları” iki yüz altmış beş, *İshak* yüz kırk bir, “Kül Kuşları” iki yüz yirmi dört ile toplam bin dört yüz yirmi cümle tez çalışması için taranmış. Bu cümleler, öncelikle cümlenin ögeleri açısından incelenmiş, ardından ögeler kelime gruplarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yukarıda belirlenen öykülerin söz dizimsel açıdan tespitinde temel kaynak olarak Karahan, L. (2023): *Türkçede Söz Dizimi* (29. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları’na başvurulmuştur. Ayrıca literatürdeki söz dizimi ile ilgili diğer kaynaklar da kullanılmıştır.

Bu tez çalışması; *İshak* öykü kitabının özeti, giriş başlığı ile Leyla Karahan'ın sınıflandırmasının esas alındığı ve bu sınıflandırmaya göre söz konusu öyküden cümlelerin örneklendirildiği cümlenin ögeleri, kelime grupları ve cümle çeşitleri olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Türkçede söz dizimi ve kelime grupları; Onat

Kutlar'ın hayatı, edebî anlayışı, eserleri; *İshak* öykü kitabının özeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde cümleler öğelerine ayrılmış, her öge için literatürdeki görüşler ile ilgili genel bilgiler verilmiş; ardından söz konusu öğeler öyküden örneklerle açıklanmıştır. Üçüncü bölümde kelime grupları işlenmiştir. Örnekleri tespit edilen on altı kelime grubuyla ilgili, literatürdeki çeşitli araştırmacıların görüşlerine yer verilmiş, ardından öyküden tespit edilen cümlelerle örneklendirilmiştir. Ayrıca bu on altı kelime grubu içerisinde “iyelik grubu ve belirtisiz sıfat tamlaması” çalışmaya dâhil edilmiştir. Dördüncü bölüm olan cümle çeşitlerinden, isim ve fiil cümleleri, cümle öğelerinin dizilişi ve cümlelerin bağlanma yolları olarak sınıflandırılmış ve yine literatürde yer alan görüşler dikkatlere sunulmuştur. Ardından başlıkla ilgili cümle örnekleri verilmiştir. Ayrıca cümle öğeleri bölümünde öğeler, kelime grupları bölümünde unsurlar ayrılırken [] (köşeli ayraç) kullanılmıştır. Sayfa numaraları () (yay ayraç) ile belirtilmiş ve eserde incelenen öykü adları da kısaltılarak () (yay ayraç) içerisinde yazılmıştır. Kelime gruplarının bir kısmının adlarında da kısaltmalar yapılmıştır. Bu çalışmayla Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öyküsünden hareketle; yazarın öykücü kimliği ile pek tanınmamış ve gizli kalmış olması, dili kullanım ustalığı, 1950 Kuşağı yazarlarından olması dolayısıyla eserinde bireyin yalnızlığı, kaçış ve gerçeküstü anlatımı bunların esere yansımaları ile hangi tür cümle yapısını, kelime gruplarını daha çok tercih ettiğini belirtmek amaçlanmıştır.

2. CÜMLE ÖGELERİ

Türkçe Sözlük'te “Yargı bildirmek için çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce, dizge, sistem” (TDK, 2011, s. 474) olarak tanımlanan cümlede iletilmek istenen mesajın alıcıya tam ve etkili bir biçimde iletilmesi için ihtiyaç duyulan kelime ve/veya kelime grupları, cümle içerisinde üstlendikleri görevlere göre çeşitli ögelere karşılık kullanılmaktadır. Literatürde cümle ve cümlelerin ögeleri ile ilgili tanım ve görüşlerden bazıları şunlardır:

Ediskun (1987, s. 327), cümleyi, içinde bağımsız yargı ya da yan yargılarla temel yargı bulunduran kelime topluluğu olarak tanımlar. Cümlelerin ana işlevi olan yargı bildirmesi yönünü önceler.

Gencan, cümlede üç ana unsuru vurgular. Bunlar özne, yüklem ve tümleçtir (Gencan, 2001. 103-123).

Kerimoğlu (2006, s. 119-129), cümlelerin temel ögeleri konusunda ortak bir görüşte birleşilebildiğini ancak diğer ögeler için adlandırma sorunları olduğunu ayrıca cümle dışı unsur terimi ve kapsamının da alanda tartışma konusu olduğunu dile getirir.

Ergin (2009, s. 398), Kısaca cümlelerin bir yargı ifade eden çekimli bir fiil koşuluyla oluşacağını ve cümlelerin varlığı için çekimli bir fiile ihtiyaç duyulduğunu vurgular.

Banguoğlu (2015, s. 522) cümleyi, “Kendi kendine yeten ve yargı bildiren ifadelerle cümle denir” şeklinde tanımlar.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Banguoğlu ve Ergin cümlelerin çekimli bir yargı bildirmesi bakımından ortak bir noktada buluşmuşlar fakat ögelerin isimlendirmesi konusunda farklılıkları olduğu görülmüştür. Ayrıca Banguoğlu, cümle dışı unsur konusuna değinmemiştir.

Şimşek, Banguoğlu (2015, s. 522) ve Ergin (2009, s. 398) gibi bir cümlede beş unsur bulunduğu bunların ise özne, belirteç tümleci, dolaylı tümleç, nesne, yüklem olduğu bilgisini ekler (Şimşek, 1987, s. 121).

Karaağaç (2019, s. 501), cümle ve ögelerini, niteleyen ve nitelenen ögeler, tamlayan ile tamlanan ögeler olarak ele alır. Cümlelerin tek niteleneni ile tek tamlananının yüklem olduğunu vurgular. Özneyi ise diğer temel öge olarak değerlendirir. Bu iki temel ögeden başka üç tamlayanı olduğunu belirtir. Karaağaç ögeleri, Ediskun (1987, s. 327)'un temel ve

tamamlayan ögeler sınıflandırmasına benzer şekilde temel ve yardımcı ögeler olarak iki başlıkta değerlendirir.

Karahan (2023, s. 13), *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserinde cümlelerin işlevi üzerinde durarak “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir” deyip cümlelerin belli bir yargı taşımasını Ediskun (1987, s. 327) ve Ergin (2009, s. 398) gibi benzer ifadelerle özetler.

Karahan (2023, s. 47), cümle ögelerini özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf şeklinde ele almıştır. Cümle dışı unsurları da bu noktada değerlendirir.

Bu tanımlardan yola çıkarak cümle için kelime ve/veya kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu gruplar ile bir yargı ifadesi taşıyan anlamlı bütünsel yapılardır, tanımı yapılabilir.

2.1. Yüklem

Türkçe Sözlük’te yüklem; “Cümlede oluş, iş ve hareket anlatan kelime veya kelime grubu, haber, mahmul” (TDK, 2011, s. 2622) şeklinde tanımlanmıştır. Yüklem adından da anlaşılacağı üzere bir işi, durumu yüklenme, onu taşıma anlamı akıllara gelmektedir. Cümlelerin de bir yargıyı ifade ettiği bilgisine göre onu taşıyan başka bir deyişle yüklenen öge yüklemidir. Literatürde yer alan yüklem ile ilgili tanımlar ve vurgulanan özelliklerinden öne çıkanlar şunlardır:

Ergin (2009, s. 399), yüklemi “Cümlelerin esaslı unsuru, temel unsuru ve cümlelerin direği” ifadeleriyle tanımlar. Diğer unsurların onun etrafında toplandığını, onu tamamladığını vurgular.

Ediskun (1993, s. 328), yüklem için cümleyi sonuca hazırlayan kelime öbeği ya da kelime eşdeğerinde hece veya harf olarak tanımlar. Ergin (2009, s. 399), Karaağaç (2019, s. 501) ve Karahan (2023, s. 19) ile aynı görüşte olan Ediskun (1993, s. 328), yüklem cümlelerin temel ögesi olduğunu kabul eder.

Banguoğlu (2015, s. 520), yüklemi yargının kılış, oluş ve vasfı yüklediği öge olarak tanımlar. Yüklem bir fiil olabileceği gibi cevher fiili ekleri ile bir yardımcı fiil almış isim de olabileceği bilgisini ekler.

Karaağaç (2019, s. 501), nitelendirilmiş eylem adına yüklem dendiğini belirtir. Cümlelerin yargısını bildiren, temel ögenin yüklem olduğu bilgisini verir ve diğer ögelerin onun

anlamını desteklemek için cümlede bulunduğunu belirtir. Bütün dünya dillerinde cümlelerin yüklem türüne göre isim ve fiil olarak iki başlıkta değerlendirildiğini ifade eder.

Aksan (2020, s. 125) yüklem, tümce olarak ifade ettiği cümlelerin temel ögesi olduğunu belirtir ve onu; “Çeşitli yargıları içeren öge” olarak tanımlar. Ayrıca anlambilimde yüklem için olay çekirdeği ya da olayın betimlenmesi ifadesini kullanır. Aksan, yüklem cümlede temel öge olmasını da ön plana çıkartır.

Karahan (2023, s. 19) yüklemi, cümlelerin yargısını üstlenerek kılışı, oluşu ve durumu ifade eden temel unsur olarak tanımlar.

Bu tanımlardan yola çıkarak yüklem için yargıyı üzerinde taşıdığı, tek başına cümlelerin varlığını oluşturduğu, Türkçenin söz dizimsel kurallarına göre genellikle cümlelerin sonunda bulunduğu belirtilebilir.

Bu tez çalışmasının inceleme bölümünün birincil kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi isimli* eserde Karahan (2023, s. 19) yüklem niteliklerini şu şekilde dikkatlere sunmuştur:

Özellikleri:

- “Yüklem ekli-eksiz yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir. Eksiz çekimlenen fiil, teklik ikinci şahıs emir; eksiz çekimlenen isim de teklik üçüncü şahıs geniş / şimdiki zaman bildirir. Diğer çekimler ekli yapılır” (Karahan, 2023, s. 19).

[*Duvar*da (yt)] [*saat* (ö)] [*ağır ağır* (zt)] [*dokuzu* (b’li n)] [*vurdu* (y)]. (H:25.)

[*Bir haftadır* (c2)] [*her gün gelip* (zt)] [*dördüncüyü* (b’li n)] [*bekliyorlardı* (y)]. (D: 46.)

[*Gözlerini* (b’li n)] [*açtı*(y)].(AC: 53.)

[*Karın üstünde*(yt)] [*ay* (ö)] [*doğdu*(y)]. (İ:61.)

[*Kilit*(ö)] [*tıkırtıyla* (zt)] [*açıldı* (y)].(KK: 67.)

Yukarıdaki dört cümlelerin yüklemi de çekimli fiildir. Bu cümlelerdeki *vur-*, *bekle-*, *aç-*, *doğ-*, *açıl-* fiilleri görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenmiştir.

Aşağıdaki cümlelerin yüklemeleri birer isimdir. Birinci cümlelerin yüklemi olan *üç* kelimesi, eksiz olarak teknik üçüncü şahıs geniş / şimdiki zaman kipinde çekimlenmiştir. İkinci cümlelerin yüklemi *açık* ise görülen geçmiş zaman eki alan ek fiille çekimlenmiştir.

[*Yani* (cdu)] [*sabaha karşı üç*(y)]. (Y:25.)

[*Oda kapısı*(ö)] [*açıktı*(y)].(KK: 68.)

- Yükleme, genelde cümlelerin sonundadır. Ancak bir anlam öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, şiirde ahenk endişesi vb. sebepler, diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde yerini değiştirebilmektedir. Bu değişkenlik, esneklik, hareketlilik, Türkçenin anlatım imkânlarının zenginliğini gösteren bir özelliktir (Karahan, 2023, s. 19).

Yazılı metinlerde yüklemde yerinin türden türe farklılık gösterir. Örneğin makalelerde yüklem daha çok cümlelerin sonunda iken roman, hikâye ve özellikle şiirde yüklemde yerini değiştirmektedir. Sözlü dilde ise yüklemde yerini kişiye, ortama, konuya, mesaja ve şartlara göre değiştiren bir esnekliğe sahiptir (Karahan, 2023, s. 20).

Aşağıda, yüklemde sonda bulunmayan örneklerle yer verilmiştir:

[Şaşırdım(y)] [biraz(zt)] [da (cdu)] . (Y:26.)

[Birden(zt)] [küçük bir sağanakla(zt)] [ürperdi(y)] [hava(ö)] . (Ç:30.)

[Soluk bir beyazlık(ö)] [bulaşıyor(y)] [üstüne(yt)] . (AC:54.)

- Bir cümlede diğer öğelerden birden fazla olabilir. Ancak yüklem ögesi tektir. Bir söz dizisindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir (Karahan, 2023, s. 20).

[Sonbahardır(y)], [ölüyor(y)] [artık(zt)] [diye(zt)] [düşündü(y)] [biri(ö)]. (D: 47.) (3 cümle)

[Kahveci(ö)] [nargilesini(b'li n)] [bıraktı(y)], [tezgâhtan(yt)] [bir deste oyun kâğıdı(ö)] [aldı(y)], [masaya(yt)] [getirdi(y)].(D: 47.) (3 cümle)

[Kıpırdandı(y)], [damlanın altından(ö)] [kaydırdı(y)] [dizini(ö)].(AC:55.) (2 cümle)

[Her vuruşta(zt)] [kahveci(ö)] [kapıya(yt)] [bakıyor(y)], [birinin kapıda olduğunu(b'li n)] [sanıyordu(y)]. (AC: 48.) (2 cümle)

- Yüklemde yapısı ve türü, diğer cümle öğelerinin de belirleyicisidir. Örneğin, yüklemde isim olan cümleler nesne almaz. Yüklem fiil olan bazı cümlelerde nesne bulunmayabilir (Karahan, 2023, s. 20).

Aşağıdaki cümlelerde yüklem nesne istemez.

[Çocuk(ö)] [isteksiz bir yüzle(zt)] [kapıya kadar(zt)] [gitti(y)] . (H:12.)

[Ötekiler(ö)] [yine(zt)] [tık tık(zt)], [tık tık(zt)] [vurdular(y)] [masaya(yt)]. (D: 48.)

[Uyuşmuş sol bacağını(b'li n)] [bir yana bırakıp (zt)] [sağ bacağı ile(zt)] [indi(y)]. (AC:56.)

[Bebeğin erkek olduğu(ö)] [başındaki külâhtan(yt)] [anlaşılyordu(y)].(KK: 69.)

- Bazı cümlelerde yüklem yer almaz. Böyle cümlelerde anlam, dinleyenin, okuyanın zihninde, muhayyelesinde tamamlanır. Bu cümleler *eksiltili* cümlelerdir (Karahana, 2023, s. 21).

[*Horozlar(b'siz n)*] ...[*Hani(cdu)*] [*o horozlar(b'siz n)*]... [(*Dedi(y)*) (*H:15.*)]

[*Çekicin ucunda(yt)*] [*bir adam(ö)*]. [(*Vardı(y)*). / *Eksiltili Cümle*](Ç:32.)]

[*Adam başını kaldırıp(zt)*] [*yukarı bakar bakmaz(zt)*] [*şapkanın kenarlarını dolduran suyun hepsi(ö)*] [*birden(zt)*] [*şırr(zt)*] [*ensesinden(yt)*] [*içeri(zt)*]. [(*akar(y)*).] *Eksiltili Cümle* (AC:55.)]

[*Bazı eskimiş şeyleri(ö)*] [*yeniden yaşadığını(b'li n)*]...[(*anımsadı(y)*). / *Eksiltili Cümle*](KK:70.)]

- Bazı Eksiltili cümlelerde anlam, önceki veya sonraki cümlelerin yardımıyla tamamlanır (Karahana, 2023, s. 21).

[*Zembilini(b'li n)*] [*sırtlayıp(zt)*] [*yürüdü(y)*]. [*Ben(ö)*] [*de(cdu)*] [*arkasından(yt)*].[(*Yürüdüm(y)*] *Eksiltili Cümle* (Ç:35.)

[*Gemi, yeşili solmuş çitanın ardında kaybolunca(zt)*] [*üçü(ö)*] [*de(cdu)*] [*deliksiz bir uykudan uyananların gülümser bıyıkları ile(zt)*] [*önce(zt)*] [*birbirlerine(yt)*] [*sonra(zt)*] [*saatlerine(yt)*] [*bakıyorlardı(y)*].[*Yelek ceplerinden çıkardıkları eski, şimendiferli saatlerine(yt)*].](*Baktılar(y)*./ *Eksiltili Cümle*)](D: 46.)

[*Pencereye(yt)*] [*baktı(y)*]. [*Odayı bir misli genişleten kirli camlara(yt)*]. [(*baktı(y)*.)] *Eksiltili Cümle* (AC:53.)

- Karşılıklı konuşmalarda kullanılan yüklemsiz soru / cevap cümleleri de birer *eksiltili cümle*'dir. Bu cümlelerde yüklem, önceki cümleden anlaşılabilir (Karahana, 2023, s. 22).

[“*Ne (b'siz n)*] [*dedin(y)?*”] (*H:12.*)

[“*Sizin şimdi geleceğinizi(b'lin)*”].”[(*dedim(y)*] (*H:12.*)

[*Yarın(zt)*] [*ne(b'siz n)*] [*getirecekti(y)?*]

[*Öbür gün(zt)*], [*daha sonraki günler(zt)*]? [*ne(b'siz n)*] [*getirecekti(y)?*] *Eksiltili Cümle* (AC:54.)

- Sıralanmış bazı cümlelerde yüklem veya yüklemün bir parçası ortak olabilir. Tekrardan kaçma eğilimi, ortak olan yüklemlerden birini veya birkaçını düşürebilir (Karahana, 2023, s. 22).

[Gerçi(z)] [tembel, işe yaramaz bir hayvandı(y)], [ama(cdu)] [ne(b'siz n)] [de(cdu)] [olsa(y)] [kaç yıllık... (hayvand(y))] (AC:58.)

- Yüklem, isim veya fiil cinsinden bir kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 22).

[Tam (zt)] [eskisi kadar(y)]. (D: 52.) (yüklem: edat grubu)

[Otobüslerle istasyon(ö)] [bir arada(zt)] [yaratılmış gibi(y)]. (AC:55.) (yüklem: edat grubu)

[Ay ışığında(zt)], [çelimsiz serçe ayaklarının oyduğu buzlu kar çiçekleri(y)]. (İ:62.) (yüklem: belirtisiz sıfat tamlaması)

[Uzun boylu, koca kafalı bir kızdı(y)] [kepçe(ö)]. (KK: 69.) (yüklem: sıfat tamlaması)

2.2. Özne

Türkçe Sözlük'te özne, "Bir cümlede işi yapan, yüklemün bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey, fail, süje" (TDK, 2011, s. 1870) olarak tanımlanır. Buradan hareketle özne yüklemün yüklendiği işi yerine getiren ve onu yapan olarak özetlenebilir. Özne ile ilgili literatürde yer alan tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Ediskun (1993, s. 327), "Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan sözcük, sözcük öbeği, kelime niteliğinde morphem ya da fonemler" diyerek öznenin tanımının yanında öznenin nelerden oluşabileceğini belirtmiştir.

Üstünoğlu, dilbilgisel özneyi ve cümle için önemini; "Dilbilgisel özne cümlede bulunmak zorunda olduğunu ama sözlüksel öznenin cümlede bulunmak zorunda olmadığını belirtir" cümlesiyle dikkatlere sunar (Üstünoğlu, 2000, s. 489, aktarıldığı şekliyle, Güvenen, 2021, s.84).

Ergin (2009, s. 399), özne yerine fail isimlendirmesini kullanır ve fiilden sonra ikinci unsur olduğunu vurgular. Ayrıca meçhul fiilli cümlelerde fail bulunmaz diye de ekler.

Banguoğlu (2015 s. 526), özneyi kimse olarak isimlendirir, kimsenin; yapanı ve bulunanı karşıladığını belirtir. Kimsenin bir kelime olabileceği gibi yüklemün içindeki kişi ekiyle de ikinci üye sayıldığını vurgular. Ayrıca gramerce ve mantıkça kimse isimlendirmesini özne çeşitleri olarak ele alır.

Korkmaz (2017, s. 89), özne konusunda belirsiz özne kavramına dikkat çeker ve kavramı “Bazı cümlelerde öznelerin yok gibi görünmesi veya belli olmamasıdır” şeklinde tanımlar.

Vardar (2017, s. 157), özneyi çağdaş ve geleneksel dilbilgisi bağlamında karşılaştırır. Geleneksel anlayışa göre eylemin belirttiği oluşa konu olan ya da onu gerçekleştiren öge, çağdaş dilbilimsel anlayışa göre ise ad dizimiyle eylem diziminden kurulu çekirdek cümlelerin ad diziminin dilbilgisel işlevi olarak anlatır. Ayrıca çağdaş dilbilimcilerin, özne için sadece eylemin bildirdiği oluşu gerçekleştirmesi ya da bu oluşa konu olup onunla bir nitelik alması tanımına karşı çıkar. Bu tanımın anlama dayalı dilsel gerçeklere uymadığını ve yavan kaldığını vurgular. Bu duruma karşı çıkmalarının sebebi olarak da öznenin söz dizimsel bir bağıntı içerdiği ifadesine ekler.

Karaağaç (2019, s. 505), “*Türkçenin Dil Bilgisi*” isimli eserinde öznenin çeşitlerini şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur:

“Durağan özne: Herhangi bir eylemin veya olmanın yer almadığı isim cümlelerinin öznesidir.

Etken özne: Bir hareketi veya olmayı meydana getiren öznedir.

Edilgen özne: Bir harekete uğrayan öznedir

Bilinmez özne: Bir hareketi ya da olmayı gerçekleştiren, yüklemi bilinmez çatılı cümlelerde özne bilinmez öznedir” özne ile ilgili ayrıca Türkçe öğretiminde sözde, örtülü, ortak, açıklayıcı, pekiştirmeli özne gibi türlerinden bahsetmenin yersiz olduğunu dile getirir (Karaağaç, 2019, s. 505).

Aksan (2020, s. 124), özneyi bir eylemin dile getirdiği ifadelerin doğrudan ilişkili olduğu kişidir, şeklinde tanımlar. Bu tanımda özne ve yüklem ilişkisine vurgu yapar.

Karahan (2023, 24), özneyi yüklem bildirdiği işi yapan öge olarak tanımlayarak onun yüklem işaret ettiği oluş, durum veya kılışı gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Karahan (2023, s. 24) öznenin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Özne, yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde *olan*’ı karşılar. *Çocuk iyileşti* örneğinde oluş bildiren bir yüklem ve *olan*’ı üzerine alan bir özne vardır. Aynı durum yüklemi edilgen fiil olan cümlelerde de görülür. *Kapı açıldı* cümlesinde özne yine *olan*’ı karşılayan ögedir. Yüklemi *kılış* anlamlı bir fiil olan cümlelerde ise özne, *Kedi, miyavladı* örneğinde olduğu gibi *yapan*, yani kılışı gerçekleştiren ögedir” (Karahan, 2023, s.24).

“Yüklemi isim olan cümlelerde özne, yüklem gösterdiği *durum*’u üzerine alır. *Bahçe sessizdi* örneğinde durumu anlatılan, *bahçe*’dir” (Karahana, 2023, s. 24).

[*Bıyıkları(ö)*] [*ıslaktı(y)*]. (AC:53.) (özne: durumu üzerine alan)

[*Karın üstünde(yt)*] [*ay(ö)*] [*doğdu(y)*]. (İ:61.) (özne: olan)

- “Özne, yükleme çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır” (Karahana, 2023, s. 24).

[*Biri(ö)*] [*avlu(yt)*] [*indi(y)*]. (H:11.)

[*Büyükbabam(ö)*] [*tütün(b’siz n)*] [*sarıyor(y)*]. (Y:26.)

[*Güleç Osman(ö)*] [*bu sözleri(b’li n)*] [*duymadı(y)*]. (Ç:35.)

Bazı eksilteli yapılarda bu kurala aykırılıklar görülebilir. Söz gelimi *Kimin kitabı yok?* Sorusuna verilebilecek *Ali’nin (kitabı) yok* cevabında özne *Ali’nin*’dir. Bu kelime *Ali’nin kitabı* yapısından kısaltıldığı için (+nin) ekini taşımaktadır. Bir başka eksiltme de (+DAn) ekli yapılarda görülür. *Bu çiçeklerden (aynısı, bazıları vb.) bizde de var* cümlesinde özne, *bu çiçeklerden*’dir (Boz, 2009, s. 2371- 2377) .

Özne, bazı cümlelerde yer almaz. Öznenin varlığı, yüklemde yer alan şahıs ekinde çıkarılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlede öznesidir. Örneğin *Baktık* cümlesinde (-k) şahıs eki *biz* öznesini; *Bak* cümlesinde teklik ikinci şahıs emir kipindeki yüklem de *sen* öznesini işaret eder (Karahana, 2023, s. 24).

[*(o)(ö)*] [*O zaman(zt)*] [*yokuşun ortasında kaldığımı (b’li n)*] [*düşündü(y)*]. (H:11.)

[*(ben)(ö)*] [*Bunu(b’li n)*] [*çoktan beri(zt)*] [*biliyordum(y)*]. (Y:25.)

[*(o) (ö)*] [*Gülümseyerek(zt)*], [*“Eyvallah!”(b’siz n)*] [*dedi(y)*]. (Ç:35.)

[*(onlar)(ö)*] [*Ona yaslanıp(zt)*] [*dışarıyı(b’li n)*] [*seyrediyorlardı(y)*]. (D: 46.)

[*(onlar)(ö)*] [*Sonra(zt)*] [*evin köşesini dönüp(zt)*] [*kapıya(yt)*] [*geldiler(y)*]. (AC:4.)

[*(o)(ö)*] [*Getirdi(y)*]. (İ:62.),

[*(sen)(ö)*] [*“Benim taşımanın yerine oturmuşsun.(b’siz n)”(İ:62.)*]

- Teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin yüklem olduğu cümlelerde özne ve yüklem arasındaki uyum, yukarıdaki cümlelerden farklıdır. Söz gelimi *Bu resmi yapan, benim; Bu yazıyı getirenler, sizsiniz; Cevabı bulanlar, biziz; Bu resimdeki, sensin*

cümlelerindeki özneler, yüklemelerin taşıdığı şahıs ekleriyle işaretlenmez (Kerimoğlu, 2008, s. 749- 756)

[“Kasa(ö) [benim!(y)]” [dedi(y)] [dördüncü(ö)], [bir ara(zt)].(D: 48.)

- “Yüklem taşıdığı şahıs eki özneyi işaret ettiği için zamirle karşılanan özneler genellikle cümlede kullanılmaz. Ancak özne vurgulanmak istendiğinde özne görevi yapan zamir, cümlede yer alır; yükleme yaklaştıkça da vurgu derecesi artar ve yüklem gösterdiği oluş ve kılışı *başkası değil, bizzat kendisi* üzerine aldığını ifade eder” (Karahana, 2023, s. 25).

[“Ben (ö) demedim mi(y)!” [(b’siz n)] [dedi(y)] [annesine(yt)]. (H:12.)

- “Bir cümlede birden fazla özne olabilir: Ancak bu özneler yan yana olmak zorudur” (Karahana, 2023, s. 26).

[Ön sıraya dayanmaktan ağrıyan dizkapakları, eşit aralıklarla geçen direkler, kalın enseli şapkalı adam(ö)], [hepsi(ö)] [bir sıvı gibi(zt)] [yayılp(zt)] [açık, uçsuz bir evrene(yt)] [döküldüler(y)]. (AC:55.)

[Üzüm yüklü arabalar, eşeklerle büyük bir kalabalık (ö)] [yanından(yt)] [geçti(y)]. (AC:56.)

- “Bazı cümlelerde öznelerden biri veya birkaçı, diğer özneyi / özneleri çeşitli bakımlardan açıklamak üzere cümlelerde bulunur. Böyle özneler, şekil bakımından asıl özneye bağlı değildir. Çok özneli cümlelerde, özneleri bağlama edatıyla bağlamak mümkün olduğu hâlde, asıl özne(ler) ile açıklayıcı özne (ler), bağlama edatlarıyla birbirine bağlanamaz” (Karahana, 2023, s. 27).

[Öbürü(ö) -genç kadın-[(as)] [aptalca(zt)] [yanıt yetiştirdi(y)]: (H:14.)

[Sakallarında(yt)] [uyku cinleri(ö)] [oynaşıyordu(y)] [-belki de rüzgâr-(ö/ ara söz)]. (Y:28.)

- Sıralanmış bazı cümlelerde özne ortak olabilir (Karahana, 2023, s. 26).

[Yaşlı kadın(ö)] [başını(b’li n)] salladı(y)] [ve(be)] [sulanmış kara taş döşemeli avlunun kiler kapısına açılan kuytu köşesine gözlerini dikip(zt)] [beklemeye başladı(y)]. (H:11.)

[Büyükanne(ö)] [bu farkı(b’li n)] [hesapladı(y)] [ve(be)] [top dört yüz doksan sekizde atılacak diye(zt)] [geçirdi içinden(y)]. (H:13.)

[Yunus amcam(ö)] [kitabı(b’li n)] [mırıldanarak(zt)] [okuyor(y)],[kendi içine(yt)] [katlanıyordu(y)]. (Y:28.)

[Mescit avlusu(ö)] [yıkık(-idi.)(y)], [sessiz. (-idi.)(y)] (Y:29.)

[Kırçıl bir sağanak(ö)] [hızla(zt)] [kavuşuyor(y)], [perdeleri(b'li n)] [dolduruyor(ö)], [komşunun duvarını kaplayan sac levhaları kalın bir bez gibi yapraklayarak(zt)], [istese korkabileceğimiz kocaman sesler(ö)] [çıkartıyordu(y)].(Ç:32.)

[Ortaokullu çocuk(ö)], [çenesinin altını(b'li n)] [ıslak parmaklarıyla(zt)] sıvazlayıp durduğu (zt)[üç ayağı sekili kırsağının yanına(yt)] [dikilmiş(y)] , [ata meraklı zengin alıcıların yolunu(b'li n)] [gözlüyordu(y)]. (AC:57.)

[Çiftçi (ö)] [deliler gibi(zt)] [çoğalıyor(y)], [hiç konuşmaksızın(zt)] [korkuyla(zt)] [bakıyordu(y)]. (İ:66.)

- “Yüklemi çokluk üçüncü şahsı bildiren bazı cümlelerde yüklem şekil bakımından onlar öznesini işaret etse de böyle özneler belirsiz / genel anlamlı öznelerdir. Daha çok atasözlerinde görülen bu tür cümlelerin edilgen yapıli cümlelere denk olması, öznelerinin belirsiz/ genel olmasından kaynaklanmaktadır”(Karahan, 2023, s. 28).

[“Anne,(b'siz n)”] [dedi(y)]. [(Onlar?(ö))]. [“Senin şu Ethem Efendi'yle [evlenecek(b'siz n)] [diyorlar(y)], [doğru mu?(y)]” (H:14.) (Senin şu Ethem Efendi'yle evleneceğin deniliyor.)

- Bazı cümleler, öznesiz de kurulabilmektedir. Bunu yüklemli yapıli ve anlamı belirler. “Geçişsiz ve edilgen fiilli tümcelerde özne yoktur. Bu fiillerin yalnız teklik üçüncü şahsı kullanılır” (Karahan, 2023, s. 28).

[O eskimiş, anlaşılmaz, bastonlu romen sayıları(ö)] [karanlığa](yt) [çizildi(y)]. (Y:25.)

[Pencereye(yt)] [soğuk zambaklar(ö)] [çiziliyor(y)]. (Y:26.)

[Kaşlarının üstüne(yt)] [sessiz çizgiler(ö)] [çizilmiş(y)]. (Y:27.)

- “Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde birleşik fiil, özne ve yüklemli anlamca kaynaşmasından veya deyimleşmesinden meydana gelmiştir (Gülsevin, 2001, s. 97) Böyle cümlelerde de özne yoktur” (Karahan, 2023, s. 28-29).

[Bundan(yt)] [kimsenin bilmediği bir üstünlük payı çıkardı(y)]. (H:13.)

[Ama(be)] [ses çıkarmadı(y)]. (Y:27.)

[“Ama(be)] [sabah erken(zt)] [uğur getirmez(y)]. ” (AC:58.)

[Sık sık(zt)] [soluk alıyordu(y)]. (İ:65.)

- “Seslenme/ hitap işlevli ögeler, özne değil *yardımcı öge*’dir. Bu ögenin anlam bakımından özne ile uyumuna bakılmaz. Söz gelimi *Mert (sen) basketbolu seviyor musun?* cümlesinin öznesi, *sen*’dir. Özne, bu cümlede seslenme işlevli bir yardımcı öge olan *Mert* ile anlam bakımından örtüşmektedir. Böyle bir durumda *Mert* ögesi, özne değildir. *Nazlı, resim öğretmenini seni çok beğeniyor* cümlesinin öznesi ise *resim öğretmenini*’dir. Bu cümlede özne ile hitap edilen kişi aynı değildir” (Karahana, 2023, s. 29).

[“*Bırak(y)*] [*oğlum(cdu)*] [*onu(b’li n)*]!”[(*b’siz n*)] [*dedi(y)*] [*yaşlı kadın(ö)*]. (H:11.)

[“*Az(z)*] [*kaldı(y)*] [*baba(cdu)*]. [*Şimdi(z)*] [*biter(y)*].”[(*b’siz n*)] [*dedi(y)*]. (H:13.)

[“*Yok(y)*] [*canım(cdu)*] [*Ne uyuması(b’siz n)*]!”[(*b’siz n*)] [*dedi(y)*]. (H:14.)

[“*Hey oğul(cdu)*] [*yenile(y)*] [*şu nargileyi(b’li n)*].”(AC:57.)

[“*Yorulduk(y)*] [*birader(cdu)*]!” (İ:61.)

[“*Neydi(y)*] [*hala(cdu)*]?” (KK: 70.)

[“*Hala! (cdu)*] [*Çabuk(z)*] [*yetiş(y)*]. [*Gene(z)*] [*postacı(ö)*] [*geldi(y)*]!..” (KK: 71.)

- “İsim cinsinden kelime grupları özne görevi yapabilir” (Karahana, 2023, s. 30).

[*Büyükkannenin canı(ö)*] [*sıkıldı(y)*]. (H:12.) (özne: isim tamlaması)

[*Bahçe musluğu(ö)*] [*şırıltıyla(z)*] [*akmaya başladı(y)*]. (H:12.) (özne: isim tamlaması)

[*Açtığımda(z)*] [*o tuhaf sınır(ö)*] [*geçilmiş(y)*], [*sabah(z)*] [*başlamıştı(y)*]. (Y:26.) (özne: sıfat tamlaması)

[*Koyu bulutlar(ö)*] [*toplanıyordu(y)*]. (Ç:30.) (özne: sıfat tamlaması)

[*Yeni alınmış, bomboş, ak defterin ya da çıkmaya hazırlandığım bir yolculuğun o sevimli, kaygan dili(ö)*] [*geçti içimden(y)*]. (Ç:30.) (özne: isim tamlaması)

[*Yüzlerinde bundan hem sıkılan hem de hoşlanan insanların karışık düzeni(ö)*] [*vardı(y)*]. (D: 46.) (özne: sıfat tamlaması)

[“*Bir gören(ö)*] [*olsa(y)*] [*ne(b’siz n)*] [*der(y)*]!... [*Bir gören(ö)*] [*olsa(y)*] [*ne (b’siz n)*] [*der(y)*]!.. [*E...*](*cdu*) [*Sonra(z)*]?” (İ:62.) (özne: sıfat fiil grubu)

- “Cümle incelemelerinde yükleme sorulan *kim*, *ne* soruları, özneyi buldurabilir. Yanıltma ihtimali bulunan bu yol yerine yüklem gösterdiği kılış, oluş ve durumdan hareketler *yapan*’ı ve *olan*’ı aramak daha doğrudur” (Karahana, 2023, s. 31).

[Genç kadın(ö)] [acele ile(zt)] [sofrayı(b'li n)] [hazırladı(y)]. (H:13.) (Hazırlayan kim? Kim hazırladı?)

[Küçük saat(ö)] [yeniden(zt)] [çaladı(y)]. (Ç:30.) (Çalan ne? Ne çaldı?)

[Dördü(ö)] [de(cdu)] [böyle hesaplar(b'siz n)] [yaptılar(y)]. (D: 51.) (Hesap yapanlar kim? Kim hesaplar yaptı?)

[İçi(ö)] [garip bir önsezi ile(zt)] [doldu(y)]. (İ:65.) (Dolan ne? Ne doldu?)

Cümlede özne ile yüklem arasındaki teklik - çokluk ilişkisi şöyledir:

- “Çokluk ekli insan isimlerinin özne olduğu cümlelerde yüklemde teklik veya çokluk özelliği aranmaz” (Karahana, 2023, s. 31).

[Babamın sözleri(ö)] [çekicinin inişine(yt)] [rastlamıştı(y)].(Ç:32.) (teklik)

[Dördü(ö)] [de(cdu)] [böyle hesaplar(b'siz n)] [yaptılar(y)]. (D: 51.) (çokluk)

[(Onlar(y))] [Sonra(zt)] [evin köşesini dönüp(zt)] [kapıya(yt)] [geldiler(y)]. (AC:54.) (çokluk)

[İçeridekiler(ö)] [geniş bir soluk(b'siz n)] [aldılar(y)].(KK: 71.) (çokluk)

- “Öznesi çokluk ekli bitki veya hayvan ismi olan bir cümlede, yüklem genellikle teklik olarak kullanılır” (Karahana, 2023, s. 31).

[Kenarlarda(yt)] [ayak basılmayan yerlerde(yt)] [taş aralıklardan(yt)] [yeşil otlar ve aslanağızları(ö)] [fışkırmıştı(y)]. (H:11.) (teklik)

[Bir kedi(ö)] [sinirli ve kırık çizgiler gibi(zt)] [sırıyıyor(y)], [ağzının yanıyla(zt)] [otları(b'li n)] [çiğnemeye çalışıyordu(y)]. (H:11.) (teklik)

[Aslanağızları(ö)] [biraz daha(zt)] [açıldılar(y)]. (H:12.) (çokluk)

[Kümeşte(yt)] [iki horoz(ö)] [sanki tüm bu an için hazırlanmışlar gibi(zt)] [gürültülü bir kavgaya(yt)] [başladılar(y)]. (H:12.) (çokluk)

[Horozlar(ö)] [çiğ ışıktaki(zt)] [uyuyorlardı(y)]. (H:15.) (çokluk)

[“Biricik atımız(ö)] [ölsün(y)]. [Sonra(zt)] [da(cdu)] [derisini(b'li n)] [yüzsünler(y)]. [Leşini(b'li n)] [de(cdu)] [köpeklere(yt)] [atsınlar(y)]. [Kargalar(ö)] [da(cdu)] [yesin(y)]. [Kurtlar(ö)] [da(cdu)] [yesin(y)].” (Y: 27.) (dedi.) (teklik)

[Hayvanlar(ö)] [aynı(y)]. (AC:57.) (teklik)

[“Bu kıl kuşları (ö)] [ne(b’siz n)] [geziyor(y)] [burada(yt)]? [Bir yangın(ö)] [mı(cdu)] [var(y)]?” [dedi(y)] [usulca(zt)] [Gazel(ö)].(KK: 72.)

- “Çokluk cansız isimleri, özne olduklarında genellikle teklik bildiren yükleme bağlanır” (Karahan, 2023, s. 31).

[Gökyüzünden(yt)] [sürüyle(zt)] [şeytan tüyü(ö)] [uçup gidiyordu(y)]. (H:11.) (teklik)

[Öyle(cdu)] [bir şeyler(ö)] [geçti içinden(y)] [işte(cdu)](H:15.) (çokluk)

[Sofrada(yt)] [çaydanlığın ısıkları(b’li n)] [akıyor(y)]. (Y:26.) (çokluk)

[“Her sabah(zt)] [bu tatsızlığı(b’li n)] [çıkırırsın(y)]. [Artık(zt)] [sakalların(ö)] [ağardı(y)].” (dedi(y)) (Y:26.) (çokluk)

[Duvarlarda(yt)] [dolaplar, kitaplar ve eski zaman çalgıları(ö)]. [(vardı)(y)] (Y:28.) (teklik)

[“Direkler(ö)] [çürümüş(y)]. [Vurunca(zt)] [mürver gibi(zt)] [dağılıp gidiyor(y)].” (Dedi.(y))] Eksiltili Cümle (Ç:33.) (teklik)

[Kiremitler(ö)] [içeri (zt)] [döküldü(y)]. (Ç:33.) (teklik)

[“Tamamdır(y)] [o kâğıtlar(ö)].” (D: 48.) (teklik)

[Çoğu oyunlar(ö)] [kötü kâğıtlar yüzünden(yt)] [açılmıyordu(y)].(D: 48.) (teklik)

[Ongundu(y)] [bu yıl](zt) [ekinler(ö)]. (AC:56.) (çokluk)

- “Çokluk organ isimleri, özne olduklarında teklik bildiren yükleme bağlanır” (Karahan, 2023, s. 32).

[Dördüncü(ö)], [gözleri dalmış(y)], [tüyü (b’li n)] [sürüyordu.(y)] (D: 50.) (teklik)

[Gözleri(ö)] [hiçbir şey(b’siz n)] [beklemiyordu(y)]. (AC:58.) (teklik)

[Gözleri(ö)] [parlıyordu(y)]. (İ:64.) (teklik)

[Gözleri (ö)] [daldı(y)].(KK: 70.) (teklik)

- “Çokluk soyut isimler, özne olduklarında teklik bildiren yükleme bağlanır” (Karahan, 2023, s. 32).

[Tam(zt)] [sonucu bulacakları sırada(zt)] [tuhaf bir hesaplama(zt)] [buldukları sayılar(ö)] [sonsuz (yt)] [kaçıyordu(y)]. (D: 49.) (teklik)

[Öbür gün(ö)], [daha sonraki günler(ö)]? [(ne getirecekti(y)?)] Eksiltili Cümle (AC:54.) (teklik)

- “Teklik veya çokluk topluluk isimleri, özne olduklarında teklik bildiren yükleme bağlanır” (Karahan, 2023, s. 32).

[“*Gitmesem(y)*” [*daha iyi olur(y)*].*Annemgil(ö)*] [*şimdi(zt)*] [*gelirler(y)*], [*babamda(yt)*] [*saat(ö)*] [*var(y)*].” [*dedi(y)*]. (H:12.)

[*Bütün aile(ö)*] [*sanki yapılması ya da konuşulması gereken bir şey varmış gibi(zt)*] [*sedirin bulunduğu köşede(yt)*] [*toplandı(y)*]. (H:14.)

[*Tam(zt)*] [*o anda(zt)*] [*gürültülü bir sığircık sürüsü(ö)*] [*doldurdu (y)*][*avluyu(b’li n)*]. (KK: 67.)

- “Sayı sıfatları veya belirsizlik sıfatlarıyla kurulmuş bir sıfat tamlaması özne olduklarında yüklem genellikle teklik bildirir” (Karahan, 2023, s. 32).

[*Babanın peçetesinin kenarına(yt)*] [*iki anahtar(ö)*] [*düştü(y)*]. (H:12.) (teklik)

[*Çekicin ucunda(yt)*] [*bir adam(ö)*]. [(*Vardı (y)*)/ *Eksilteli Cümle*)] (Ç:32.) (teklik)

[*Kâğıtları hızla tarayıp bir kısmını bir köşeye koyan kırmızı yüzlü adam(ö)*], [*“Bir papaz(ö)*] [*eksik(y)*!”] [*diye(zt)*] [*bağırdı(y)*]. (D: 47.) (teklik)

[*İki iskemle(ö)*] [*bile(zt)*] [*yok(y)*]. (AC:55.) (teklik)

[*Ne at cambazına, ne köylüye, ne de şehirliye benzemeyen birkaç adam(ö)*] [*beygirin çevresini(b’li n)*] [*dolandılar(y)*]. (AC:57.- 58.) (çokluk)

[*Bir kedi(ö)*] [*duvara(yt)*] [*sıçradı(y)*]. (KK: 69.) (teklik)

- Özne ile yüklem arasında şahıs uygunluğu bulunur. (Karahan, 2023, s. 32). “Öznesi teklik veya çokluk birinci ve üçüncü şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk birinci şahıs bildirir” (Karahan, 2023, s. 32).

[*Belki (zt)*] [*de(cdu)*] [*birlikte(zt)*][*bekliyorduk(y)*]. (Y:25.)

[*Odaya(yt)*] [*indik(y)*]. (D:33.)

- “Öznesi teklik veya çokluk birinci ve ikinci şahıs olan cümlelerin yüklemi, çokluk birinci şahıs bildirir” (Karahan, 2023, s. 33).

[“*Alay etmeyin (y)*” [*benimle(zt)*!”] [*(b’siz n)*][*(dedi(y).*)] (H:15.)

[“*Kâğıtsız(zt)*” [*oynarız(y)*].” (D: 50.)

[“*Ne(b’li n)*”] [*hâliniz varsa(y)*] [*görün(y)*]. [*Deli mi nedir(y)*] [*bunlar(ö)*!”] (KK: 71.)

- “Öznesi teklik veya çokluk birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olan cümlelerin yüklemi çokluk birinci şahıs bildirir” (Karahan, 2023, s. 33).

[*Buna karşılık(zt)*] [*oğluyla genç karısı(ö)*] [*gittikçe(zt)*] [*sabırsızlanıyorlardı(y)*]. (H:13.)

[“*Şu mesele(y)*]. [*Biz(ö)*] [*düşüneceğiz(y)*]... [*Sonra(zt)*]... [*Tamam(y)*] [*tamam(y)*] [*biz(ö)*] [*düşüneceğiz(y)y*].” (D:50.)

[*(Biz)(ö)*] “[*Yeter(y)*] [*be(cdu)*]. [*Donduk(y)*] [*artık(zt)*]. [*Bırak(y)*] [*şu uğursuzu(b’li n)*] [*da(cdu)*] [*gidelim(y)*].” (İ:65.)

[“*Gel(y)*] [*seninle(zt)*] [*el el üstünde kimin eli var (b’siz nesne)*] [*(Biz)(ö)*] [*oynayalım(y)*],” [*dedi(y)*] [*hala(ö)*].(KK: 68.)

2.3.Nesne

Türkçe Sözlük’te nesne, “Geçişli fiili tamamlayan eksiz veya belirtme durumunda bulunan tümleç” (TDK, 2011, s. 1766) olarak tanımlanır. Cümlede yüklem ve özne temel öge, tümleçler ise yardımcı ögelerden sayılır. Detaylı bilgi için özne ve yüklem başlıklarına bakılabilir.

Aksan (2020, s. 125) nesne için düz tümleç terimini kullanmıştır.

Ediskun (1993, s. 349), nesneyi “Fiil cümlelerinde öznenin eyleminden etkilenen kelime” olarak tanımlar. Ayrıca belirtisiz ve belirtili nesne olarak iki çeşidi olduğunu belirtir. Ediskun (1993, s. 349), Banguoğlu (2015, s. 527), Karahan (2023, s. 33), Aktan (2009, s. 85), Karaağaç (2019, s. 518) ile isim cümle ya da cümleciklerinde nesne bulunmaz görüşünde birleşmektedir.

Ayrıca Ediskun (1993, s. 349), şu bilgiyi ekler; “Yüklemi geçişli ettirgen- oldurgan çatılı fiilimsi ya da fiilimsi niteliğinde bir kelime olan isim cümle ya da cümlecikleri belirtili ve belirtisiz nesne alabilirler” bu ifade ile de nesnenin çeşitleri konusunda Karahan (2023, s. 33), Aktan (2009, s. 85), Banguoğlu (2015, s. 527), Karaağaç (2019, s. 518) araştırmacılarıyla ortak görüşte olduğu görülür.

Guzev-vd. (2008, s. 131), nesne için dolaysız tümleç terimini kullanır ve söz diziminde “nesne” ifadesi ile sosyal bilimlerdeki nesne- obje ifadesinin karışabileceği, bu sebeple kullanılmaması gerektiği belirtilir.

Ergin (2009, s. 399-400), nesne konusunda; “Failin gerçekleştirdiği fiil, yapma durumunda yani geçişli ise ise mutlaka bir eşyaya ihtiyacı vardır; ama olma durumunda ise yani

geçişsizse eşyaya ihtiyacı yoktur” bilgisiyle nesnenin çeşitleri konusunda farklı bir adlandırma seçer ve geçişli nesne (belirtili nesne)- geçişsiz nesne (belirtisiz nesne) olarak nesneleri ele alır.

Korkmaz (2017, s. 185), nesne türleri olarak bir de açıklayıcı nesne ifadesini kullanır.

Aktan (2009, s. 85), “İsim cümlelerinde ve geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz” diyerek nesnenin görevsel bağlamda değerlendirmesini yapar.

Karaağaç (2019, s. 518), nesneleri ek alma durumuna göre yalın hâlde ve ek almayan nesneyi belirsiz nesne, belirtme hâli eki alan nesneyi ise belirli nesne olarak adlandırır ve geçişsiz fiillerde bir kılma durumu yerine bulunma durumu olduğundan nesneye gerek yoktur. Aynı zamanda nesne almayan eylemlerde hareket öznenin üstündedir. Bu nedenle geçişsiz fiille oluşturulan cümleler nesne bulundurmaz şeklinde bilgiler verir. Bu ifadeler Banguoğlu (2015, s. 527) ile aynı yöndedir (Karaağaç, 2019, s. 518).

Karaağaç (2019, s. 595)’ın şu tanımı; “Eylemin hedefindeki varlık nesnedir” ise cümlede nesnenin önemini vurgulamaktadır.

Karahan (2023, s. 33), “Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnedir. Nesne yüklemi geçişli cümlelerde zorunlu olarak bulunur. Geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise nesne bulunmaz. Kılış ve oluş özne üzerindedir” bilgilerini verir.

Yukarıda yer alan bilgilerden hareketle nesne için yüklemi geçişli fiillerden oluşan cümlelerde bulunabilen, yüklem ifade ettiği iş, oluştan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen öge denilebilir, çalışmada nesne iki başlık altında incelenecektir. Bu tez çalışmasının inceleme bölümünün birincil kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserden Karahan (2023, s. 33) nesnenin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Nesne, fiile hâl eki almadan veya belirtme eki ile bağlanır” (Karahan, 2023, s. 33).

[*Karnı(b’li n)*] [*ağrıyor(y)*]!” [*diye(z)*] [*bağır(y)*] [*çocuk(ö)*]. (H:11.)

[*Büyükbabam(ö)*] [*tütün(b’siz n)*] [*sarıyor(y)*]. (Y:26.)

[*Sonra(z)*] [*da(cdu)*] [*kıssadan hisse(b’siz n)*] [*çıkardı(y)*]. (Ç:31.)

[*Kahveci(ö)*] [*nargilesini(b’li n)*] [*bıraktı(y)*], [*tezgâhtan(yt)*] [*bir deste oyun kâğıdı(b’siz n)*] [*aldı(y)*], [*masaya(yt)*] [*getirdi(y)*]. (D: 47.)

[*Bir iskemle(b’siz n)*] [*aldı(y)*]. (AC:53.)

[Ufacık bir simit parçası(b'siz n)] [çıkardı(y)].(KK: 68.)

Bazı nesneler eksiltme yoluyla farklı ekler taşıyabilir. Söz gelimi *Ali elmadan (bir parçayı / bir dilimi) yedi* örneğinde eksiltme yoluyla *bir parçayı / bir dilimi* kelimeleri düşmüş, (+DAn) eki taşıyan *elmadan* kelimesi nesne görevini üstlenmiştir (Boz, 2004, s. 501).

[Saçından(yt)] [bir damla(b'siz n)] [göğsüne(yt)] [düştü(y)], [titredi(y)]. (AC:58. -59.)

[Kör noktalardan(yt)] [bilinçsizce(zt)] [dönüyor(y)], [kayıyordu(y)]. (İ:65.)

[Kolundan(yt)] [yakaladı(y)].(KK: 70.)

- “Birden fazla nesneli cümlelerde nesneler yan yana olmak zorundadır. *Bu kitabı arkadaşşımdan (aldım), diğerini kütüphaneden aldım* örneğinde olduğu gibi nesneleri yan yana bulunmayan bir söz dizisi, birden fazla cümleyi işaret eder” (Karahana, 2023, s. 37).

[Midesinde(yt)][kocaman bir kesekağıdının havayla şiştiğini(b'li n)] [(duyuyordu(y.)),[çeperlerine dokunduğunu(b'li n)] [(duyuyordu(y.)), [yukarı doğru çıktığını(b'li n)] [duyuyordu(y)]. (H:12.)

[Takkesini(b'li n)] [arkaya(yt)] [iter(b'li n)], [üç beyaz telin bulaştığı kırmızı alnını(b'li n)] [kaşır(y)], [kiraz ağızlığını(b'li n)], [sakalının içinde kaybolmuş dişsiz ağzına götürerek(zt)] [gözlerini(b'li n)] [bir noktaya(yt)] [dikerdi(y)]. (Y:27.)

[Bağırdığını(b'li n)] [(sanıyordu(y.))], [bu haykırışa(yt)] [karşı koyamayacaklarını(b'li n)] [sanıyordu(y)].(Ç:32.)

[Kahveci(ö)] [nargilesini(b'li n)] [bıraktı(y)], [tezgâhtan(yt)] [bir deste oyun kâğıdı(b'siz n)] [aldı(y)], [masaya(yt)] [getirdi(y)].(D:47.)

[Gazel(ö)], [entarisinin cebine(yt)] [elini(b'li n)] [soktu(y)], [parmaklarını(b'li n)] [uzun bir yırtık boyunca(zt)] [ilerletti(y)]. (KK: 67.)

- “Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir” (Karahana, 2023, s. 36).

[Midesinde kocaman bir kesekağıdının havayla şiştiğini, çeperlerine dokunduğunu, yukarı doğru çıktığını(b'li n)] [duyuyordu(y)]. (H:12.)

[Altımızda çürüyen direkleri, bir gün hepimizin eski taşlar, halılar ve ayna kırıkları ile birlikte nemli bodruma doluşacağımızı(b'li n)] [biliyordum(y)]. (Y:25.)

[Bağırdığını, bu haykırışa karşı koyamayacaklarını(b'li n)] [sanıyordu(y)].(Ç:32.)

[Kahveci(ö)] [rafları, döşemeyi, dolapları(b'li n)] [aradı(y)]. (D: 47.)

[*Bütün kederini, yıkılışını(b'li n)*] [*yüzünün görünmeyen yanına(yt)*] [*saklıyordu(y)*]. (AC:54.)

- “Bazı cümlelerde nesnelerden biri diğerini açıklayıcıdır. Böyle nesneler birbirine bağlama edatıyla bağlanamaz” (Karahana, 2023, s. 36).

[*Kızgınlığını, her şeyini(b'li n)*] [*unuttu(y)*]. (H:15.)

[*O zaman(zt)*] [*içinde bulundukları tuhaf hatta çok gülünç durumu(b'li n)*] [*kavradı(y)*]. (D: 51.)

[*Bir ara kendisinin de belirsizleştiğini, bilinçsiz bir yuvarlanış içinde ağır ağır bir yokuşu çıkarken indiğini(b'li n)*] [*düşündü(y)*]. AC:55.)

- “Birden fazla nesneli cümlelerde, belirtili ve belirtisiz nesneler aynı cümle içinde yer alamadığına göre ya hepsi belirtili nesne olmalı ya da hepsi belirtisiz nesne olmalıdır. Söz gelimi *seni hasta sanmıştım* cümlesinde nesne, *seni*’dir. *Hasta* kelimesi nesne değil zarftır” (Karahana, 2023, s. 37).

[*Tam(zt)*] [*bunu (b'li n)*] [*yapacaktı(y)*], [*sedir(b'siz n)*] [*gıcırdadı(y)*]. (H:15.)

[*Bir haftadır(y)*] [*her gün gelip (zt)*] [*dördüncüyü(b'li n)*] [*bekliyorlardı(y)*]. (D: 46.)

[*Zaman zaman (zt)*] [*dördü birden(zt)*] [*sırayla(zt)*] [*ellerini(b'li n)*] [*masaya(yt)*] [*vuruyorlardı(y)*]: (D: 48.)

[*Bunu (b'li n)*] [*eskiden beri(zt)*] [*sık sık (zt)*] [*isterdi(y)*]. (AC:56.)

[*“Yanlı (zt)*] [*koydu(y)*] [*hala(ö)*] [*sediri (b'li n)*] . [*Kapının yanına(yt)*] [*olacaktı(y)*].” (KK: 69.)

- “Nesne açıklamaları, cümlede zarf görevi yapan (-sA) ekli gruplarla da yapılabilir (-sA) ekli bir grubun zarf olarak yüklemle bağlantısı azaldığında grup, cümlede nesneyi açıklayıcı bir görev üstlenebilir. Hatta asıl nesne cümlede yer almayabilir” (Karahana, 2023, s. 37).

[*Büyükanne(ö)*] [*o kızgınlık içinde(zt)*] [*sofrada ne varsa(zt)*] [*(hepsini)(b'li n)*] [*sildi süpürdü(y)*]. (H:14.)

[*-İşte(cdu)*] [*o anda(zt)*] [*bir şeyler(b'siz n)*] [*yapabilirdi(y)*]. [*Yapsa(y)*] [*(kendisi)(b'li n)*] [*canlanır(y)*], [*ayrılır(y)*], [*şu sayfalardan çıkıp(zt)*] [*ortalıkta(yt)*] [*dolaşmaya başlardı(y)*]. [*Ama(be)*] [*yapmadı(y)*].- (D:48.)

[İlk günler(z)] [ne çıkar(z)] [kişi(ö)] [kendini(b'li n)] [yayılan, oynayan, karanlığı çizgileyip duran kaderin –[varsa(as)]– yerine koysa(y)]. (D: 51.)

[O uzun ikinci vites(ö)], [çevrede(yt)] [ne varsa(zt)] [(hepsini)(b'li n)][belirsiz, silik bir havaya(yt)] aktarıyordu(y)]. (AC:55.)

- Bazı sıralı cümlelerde nesne ortak olabilir (Karahana, 2023, s. 37).

[Bir öksürük sesi(ö)] [uzayıp giden iplik gibi bir düşü(b'li n)] [kalınlaştırdı(y)], [ucunu(b'li n)] [kıvırdı(y)], [bir boşluğa(yt)] [düşürdü(y)]. (AC:53.)

- Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde birleşik fiil, yüklem ve nesnenin yapı ve anlam bakımından kalıplaşmasıyla meydana gelmiştir. Açıklama ve başka örnekler için bk. Selma Gülsevin, *Geçişli Fiillerle Kurulmuş “Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”in Yüklem Olduğu Cümlelerde Nesne Meselesi*, 2011, s.1181- 1185 isimli eserine bakılabilir.

[Bundan(yt)] [kimsenin bilmediği bir üstünlük payı çıkardı(y)]. (H:13.)

[Ev(ö)] [başını almış gidiyordu(y)].(Ç:33.)

[Dördüncü(ö)], [gözleri dalmış(y)], [tüyü(b'li n)] [sürüyordu(y)]. (D:50.)

[At cambazı(ö)], [acele işi olan biri gibi(zt)] [yüzünü buruşturdu(y)]: (İ:58.)

- “İsim cinsinden kelime grupları cümlede nesne görevi yapabilir” (Karahana, 2023, s. 38).

[Elindeki delikli kuruşları(b'li n)] (nesne: sıfat tamlaması) [bir yana(yt)] [fırlattı(y)]. (H:11.)

[Güleç Osman(ö)] [bu sözleri (b'li n)](nesne: isim tamlaması) [duymadı(y)]. (Ç:35.)

[Sonra(zt)] [biri(ö)] [akıl edip(zt)] [cebindeki parayı(b'li n)] (nesne: sıfat tamlaması)[saydı(y)].(D: 51.)

[Hayvanın doru iken yağmurdan yağıza dönmüş boynunu(b'li n)] (nesne: isim tamlaması) [okşadı(y)]. (AC:59.)

[İçeridekiler(ö)] [geniş bir soluk(b'siz n)] (nesne: sıfat tamlaması) [aldılar(y)].(KK: 71.)

- “Cümle incelemelerinde yükleme sorulan ne, neyi ve kimi soruları nesneyi bulmaya yardım eder. Daha iyi bir yol da cümlenin öznesinin ne(yi) yaptığını, neyi etkilediğini anlamaya çalışmaktır” (Karahana, 2023, s. 38).

[O anda(zt)] [büyükane(ö)] [durumunu(b'li n)] [kavradı(y)]. (H:16.) (Neyi kavradı? Büyükannenin kavradığı nedir?)

[Onu(b'li n)] [seyretmeye koyuldum(y)]. (Y:28.) (Kimi seyretmeye koyuldum? Benim seyretmeye koyulduğum kimdir?)

[Lokomotif(ö)] [iki kısa manevra düdüğü(b'siz n)] [çaldı(y)]. (Ç:34.) (Ne çaldı? Lokomotifin çaldığı nedir?)

[Dördü(ö)] [de(cdu)] [böyle hesaplar(b'siz n)] [yaptılar(y)]. (D:51.) (Ne yaptılar? Dördünün de yaptığı nedir?)

[Atkısını(b'li n)] [başına(yt)] [sardı(y)]. (AC:59.) (Neyi başına sardı? Başına sardığı nedir?)

[Üzüntüyle(zt)] [başını(b'li n)] [salladı(y)]. (İ:64.) (Neyi salladı? Salladığı nedir?)

[Külâhlı baba(ö)] [bırakmadı(y)] [Kepçe Gelini(b'li n)]. (KK:70.) (Kimi bırakmadı? Külâhlı babanın bırakmadığı kimdir?)

2.3.1. Belirtili Nesne

Türkçe Sözlük'te “Belirtme durumundaki nesne, sarıh meful olarak tanımlanır” (TDK, 2011, s. 303). Literatürde belirtili nesne ile ilgili görüşlerin bazıları şunlardır:

Ediskun (1993, s. 350), ismin+i durumunda bulunduğu bilgisini verdiği belirtili nesneyi, belirli bir varlığı göstermesi açısından değerlendirir. Belirtili nesneyi bulmak için özne ve yüklem arasına “neyi?” ya da “kimi?” sorusu getirildiğini söyler.

Ergin (2009, s. 400), “Ekli akkuzatif nesnenin belirli olduğunu, buna da belirli nesne denir” şeklinde tanımladığı nesne için Korkmaz (2017, s. 88) gibi Ergin (2009, s. 400) de belirtili nesne terimi yerine belirli nesne terimini tercih etmiştir.

Banguoğlu (2015, s. 527), “Yüklem belli bir kişi veya şeyi etkilerse belirli nesne olur” tanımını yapar ve Korkmaz (2017, s. 88), Ergin (2009, s. 400) gibi belirtili nesne terimi yerine belirli nesne terimini kullanır.

Karaağaç (2019, s. 508)'ın belirli nesne tanımı belirtme hâl ekine vurgu yapan “Ekli olan yapma durumuyla bildirilen nesne” şeklindedir.

Karahan (2023, s. 35), belirtili nesne terimiyle adlandırdığı ögenin belirtme eki taşıyan öge olduğunu söyler ve belirtilen, işaret edilen bir varlığı karşıladığını belirtir.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak nesnelerin belirtili veya belirtisiz olması, onun belirtme (yükleme/ akkuzatif) hâlini, ekli (+ (y) I/+ y(u) ve eksiz (+ø) olması ile ilgilidir denilebilir.

[Ve] [kocaman bir lokmayı(b'li n)] [hırsla(zt)] [ağzına(yt)] [attı(y)]. (H:14.)

[Ölümü(b'li n)] [sabaha rağmen(zt)] [sürdürebiliyordu(y)]. (Y:27.)

[Komşu(ö)], [herkesin soğuktan öldüğünü gördüğü için yaz kış paltosunu çıkarmayan mezar bekçisini (b'li n)] [anlatmaya başladı(y)].(Ç:31.)

[Ona yaslanıp(zt)] [dışarıyı(b'li n)] [seyrediyorlardı(y)].(D:46.)

[Kahvesini(b'li n)] [telvesine kadar(zt)] [içti(y)]. (AC:53.)

[Kepçeye(yt)] [elindeki mendili(b'li n)] [dikkatle(zt)] [sardı(y)].(KK: 69.)

- Belirtili nesnenin cümle içindeki yeri değişebilir. (Karahana, 2023, s. 35).

[Kedinin ağzına(yt)] [zorla(zt)] [çimenleri(b'li n)] [sokmaya çalıştı(y)]. (H:11.)

[Duvarda(yt)] [saat(ö)] [ağır ağır(zt)] [dokuzu(b'li n)] [vurdu(y)]. (Y:25.)

[Rüzgâr(ö)] [çabuk kuruyan elma yapraklarını, çürümüş çam ve kil kokan ıslak tozları, bir muştı böceğini ve perdeleri(b'li n)] [odaya(yt)] [doldurdu(y)]. (Ç:30.)

[Bir haftadır(y)] [her gün gelip(zt)] [dördüncüyü(b'li n)] [bekliyorlardı(y)].(D:46.)

[Bıyıksız yüzü(ö)] [bir çocuğunkini(b'li n)] [andırıyor(y)]. (İ:61.)

[“Çekirdeklerini(b'li n)] [bitirdin mi(y)]?”(KK: 68.)

- “Nesne görevindeki zamirler bir cümlede ancak belirtili nesne olabilir” (Karahana, 2023, s. 35).

[“Bırak(y)] [oğlum(cdu)] [onu(b'li n)]!” [dedi(y)] [yaşlı kadın(ö)]. (H:11.)

[Bunu(b'li n)] [çoktan beri(zt)] [biliyordum(y)]. (Y:25.)

[“Bunu(b'li n)] [sen(ö)] [söyleme(y)] [bari(zdu)]. ” [(Dedi.(y))] Eksilteli Cümle (Ç:31.)

[“Sırası mı(zt)] [şimdi(y)] [be(cdu)]!... ” [dedi(y)], “[Seni(b'li n)] [bekliyorduk(y)]. ”(D:47.)

[Onu(b'li n)] [iyice(zt)] [dinledi(y)]... (AC:53.)

[“Üşümezsin(y)]. [Şimdi(zt)] [ısıtır(y)] [seni(b'li n)]. ” (İ:62.)

[Günün birinde(zt)] [kim(ö)] [hatırlayacak(y)] [onları(b'li n)]? (KK: 72.)

2.3.2. Belirtisiz Nesne

Türkçe Sözlük'te belirtisiz nesne “Yalın durumundaki nesne” (TDK, 2011, s. 303) şeklinde tanımlanır. Literatürde belirtisiz nesne ile ilgili görüşlerin bazıları şunlardır:

Ediskun (1993, s. 349), belirtisiz nesnenin yalın durumuna vurgu yaparak belirsiz bir varlığı göstermesi açısından değerlendirir. Belirtisiz nesneyi bulmak için özne ve yüklem arasına “ne?” sorusu getirildiği bilgisini verir.

Ergin (2009, s. 400), “Eksiz nesneye belirsiz nesne denir” tanımını yapar. Ekli akkuzatif nesnenin belirli olduğunu, belki de bilindiğini; eksiz akkuzatif ise nesnenin belirsiz, umumi olduğunu ifade eder. Korkmaz (2017, s. 88) gibi Ergin (2009, s. 400) de belirtisiz nesne terimi yerine belirsiz nesne terimini tercih etmiştir.

Banguoğlu (2015, s. 527), “Yüklem belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilerse belirsiz nesne olur” tanımını yapar. Korkmaz (2017, s. 88), Ergin (2009) gibi Banguoğlu (2015, s. 527) da belirtisiz nesne terimi yerine belirsiz nesne terimini tercih etmiştir.

Karaağaç (2019, s. 508)’ın belirsiz nesne tanımı; “Eksiz olan yapma durumuyla bildirilen nesne” şeklindedir.

Karahan (2023, s. 34), belirtisiz nesne için belirtme eki taşımayan öge ifadesini kullanır. Belirtisiz nesne ve işlevini “Belirtme eki taşımayan nesneler *belirtisiz nesne*’dir; genel bir varlığı, bir türü karşılar” şeklinde ifade eder.

[*Gökyüzünde doluna dönüşen soluk bir ay kırması(ö)*] [*yapışık(zt)*] [*duruyor(y)*], [*yarasalar(ö)*] [*sessiz kanat çırpışlarıyla(zt)*] [*küçük esintiler(b’siz n)*] [*getiriyorlardı(y)*]. (H:14.)

[*Yunus amcam(ö)*] [*derin bir of (b’siz n)*] [*çekti(y)*]. (Y:27.)

[*Lahavle çekmek (b’siz n)*] [*istedi(y)*]. (Ç:31.)

[*Oyunlar (b’siz n)*] [*düşünüp duruyorlardı(y)*]. (D: 50.)

[*Çayırған(ö)*], [*gökyüzüne dikilen sisli çubuğa(yt)*] [*bir çentik daha (b’siz n)*] [*attı(y)*]. (AC:60.)

[*Şu anda(zt)*] [*bir çılgınlık (b’siz n)*] [*yapabilirdi(y)*] [*çiftçi(ö)*]. (İ:65.)

[*“Yol (b’siz n)*] [*yapacaklarmış(y)*].” (KK:70.)

- “Bazı belirtisiz nesneler de anlamca belirli bir kavramı işaret edebilir” (Karahan, 2023, s. 34).

[*Yunus amcam(ö)*] [*kalın, eski bir kitap(b’siz n)*] [*okuyordu(y)*] - [*hep onu okurdu, bir çalgıcının anlattığı öyküler(as)*] - [*mum ışığında(zt)*], [*mırıldanarak(zt)*]. (Y:28.)

[“Hiç...”(b’siz n)] [dedi(y)] [dördüncü(ö)], “[pişpirik (b’siz n)] [oynuyoruz(y)].” (D:49.)

[“Gene(zt)] [mektup (b’siz n)] [getirmiş(y)]!”(KK: 71.)

- “Cümle kuruluşundaki nesneler, belirtme eki almaz” (Karahana, 2023, s.34).

[“ Vaziyet böyle...” (b’siz n)] [dedi(y) (H:16.)

[“Kalk oğul!” (b’siz n)] [dedi(y)] [büyükbabam(ö)]. (Y:26.)

[“Şimdiden başladı,”(b’siz n)] [dedi(y)] [Komşu(ö)], [babama(yt)]. (Ç:30.)

[“Yok canım!...”(b’siz n)] [dedi(y)] [kahveci(ö)]. (D:49.)

[“Haydi bakalım,(b’siz n)”] [dedi(y)], [“bir hayır(b’siz n)] [göster(y)]. [Ne(b’siz n)] [istiyorsun(y)]?”(AC:57.)

[“Tipi durdu. Artık belli oluyor,” (b’siz n)] [dedi(y)]. (İ:61.)

[“Oh! Kurtulduk. Vermedi!” (b’siz n)] [dedi(y)] [Gazel(ö)] [gülümseyerek(zt)]. (KK: 72.)

- “Belirtisiz nesne, yüklemnin yanında yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında daimi bir ilişki vardır. Bu sebeple yüklemle belirtisiz nesne arasına *da / de, dahi, bile, olsun* gibi görevli kelimeler ve soru eki (- ml) dışında genellikle başka bir öge giremez” (Karahana, 2023, s. 34).

[Gökyüzünde doluna dönüşen soluk bir ay kırması(ö)] [yapışık(zt)] [duruyor(y)], [yarasalar(ö)] [sessiz kanat çırpışlarıyla(zt)] [küçük esintiler(b’siz n)] [getiriyorlardı(y)]. (H:14.)

[Ne (b’siz n)] [desin(y)] [hasta Yunus(ö)]. (Y:27.)

[Gözleri(ö)] [hiçbir şey (b’siz n)] [beklemiyordu(y)]. (AC:58.)

[“Neden(zt)] [öyle(zt)] [bakıyorsun(y)]? [Gene(zt)] [bir ses (b’siz n)] [mi duyuyorsun(y)]?” (İ:65.)

[İki [de(cdu)] tahta (b’siz n)] [çıkardı(y)] [hasırın altından(yt)].(KK:69.)

Bir kitap sen al, bir kitap da ben alayım gibi sıralama, karşılaştırma bildiren bazı bağlı yapılarda, sıfat tamlaması kuruluşundaki belirtisiz nesne yüklemden uzaklaşabilmektedir. İlk cümle, yapı bakımından kural dışı bir cümledir; ancak *da / de* bağlama edatı alan ikinci cümle ile birlikte kullanılabilir. İkinci cümleyi tek başına kullanılabilir yapan, *da / de* bağlama edatıdır (Karahana, 2004, s. 1615).

2.4. Yer Tamlayıcısı

Türkçe Sözlük'te dolaylı tümleşç olarak kayıtlı öge “Fiilin anlamını bütünleyen ve yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya edat alan tümleşç” (TDK, 2011, s. 699) şeklinde tanımlanmıştır. İsimlendirme konusunda dolaylı tümleşç ve yer tamlayıcı gibi farklılıklar olmakla birlikte yer bildirmesinden ötürü yer tamlayıcısı ifadesi tercih edilmiştir. Literatürde yer tamlayıcısı ile ilgili değerlendirmelerden bazıları şunlardır:

“Cümlede bulunma, yönelme, ayrılma ifade ederek yüklemi tamamlayan unsurdur. Bu unsur bazı cümlelerin mecburi, bazılarının da yardımcı unsurlarıdır” (Karahana, 2023, s.39).

Hatipoğlu (1982, s. 136- 138), yer tamlayıcısını, fiilin anlamını mekân, süre, miktar bakımından nitelendirip yaklaşma, bulunma, ayrılma hâli eklerini alan öge olarak tanımlar. Hatipoğlu (1982, s. 136- 138), yer tamlayıcısını “1. Yönelmeli Tümleşç, 2. Kalmalı Tümleşç, 3. Çıkmalı Tümleşç” olmak üzere üç başlık altında inceler.

Ediskun (1993, s. 353), cümlelerin ögeleri ile ilgili sınıflandırmasında tümleşçler olarak ana bir başlık oluşturmuş ve onun alt başlıklarını Dolaylı Tümleşçler, Zarf Tümleşçleri, Edat Tümleşçleri şeklinde değerlendirmiştir. Bu tez çalışmasında yer tamlayıcı terimine karşılık gelen alt başlık ise Dolaylı Tümleşç'tir. Ediskun (1993, s. 353) bu terime karşılık gelen ögenin cümlede ismin +e, +de, +den durumlarında bulunduğunu belirtmiş ve bu eklerle kullanımlarını ayrıntılı olarak ele almıştır.

Vardar (2002, s. 224)'ın yer belirteci olarak adlandırdığı ögeyi , “Yer bakımından bir belirleme getiren belirteç” olarak tanımlar. Ayrıca Vardar, (2002, s. 200) tümleşç ifadesinin çağdaş dil bilimi akımları tarafından eleştirildiğini, onun yerine yayılım, tümleyen gibi terimlerin kullanıldığını belirtir.

Ergin (2009, s. 400), “Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsuru.” şeklinde tanımladığı yer tamlayıcısının ana fonksiyonunun yer ve yön ifade etmek olduğunu vurgular. İsme getirilen datif, ablatif, lokatif ekleriyle yer tamlayıcısı işlevi kazanan ögenin aldığı eklerle göre görevini “Datifli yer tamlayıcısı hareketin kendisine doğru ilerlediğini, lokatifte hareketin içinde cereyan ettiğini, ablatifli yer tamlayıcısı ise hareketin kendisinden uzaklaşabileceğini gösterir” şeklinde özetler.

Banguoğlu (2015, s. 529), isimleme terimiyle adlandırdığı ögeyi “Cümlede yüklemnin gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirlere isimleme denir” şeklinde tanımlar ve bütün fiil ve isim cümlelerinde yer alabileceğini, nesneden ayrı bir cümle ögesi olduğunu belirtir.

Bu tez çalışmasında yer tamlayıcısı terimiyle karşılanan ögeyi Korkmaz, yer tümleci olarak adlandırmış ve cümlede yönelme, bulunma, uzaklaşma ifadelerini takınarak yüklemın anlaşılması ve istikameti bakımlarından tamamlayan yönelme, bulunma, uzaklaşma bildiren öge olarak ele almıştır Korkmaz (2017, s. 252).

Karaağaç (2019, s. 509), yer tamlayıcısının cümlede yüklemi yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek tamamladığını belirtir. Ayrıca yüklemın özne ile şekil ve zamandan sonra en önemli unsurunun yer olduğunu vurgular.

Özetle literatürde yer tamlayıcısı her ne kadar farklı isimlendirmelerle anılsa da bir cümlede ismin bulunma, ayrılma ve yönelme durum ekleriyle fiili yer ile yöneliş bakımından belirten öge, ortak paydasında buluşmaktadır.

Bu tez çalışmasının inceleme bölümünün birincil kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserden Karahan (2023, s. 39) yer tamlayıcısının özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Bu öge, yükleme [(y)A] yönelme, [+DA] bulunma, [+DAn] ayrılma hâli ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime grubudur. Yer tamlayıcısı mutlaka bu eklerden birini taşımalıdır” (Karahan, 2023, s. 39).

[Gökyüzünden(yt)] [sürüyle(z)] [şeytan tüyü(ö)] [uçup gidiyordu(y)]. (H:11.)

[Rüzgâr(ö)] [karanlık bir havayı(b’li n)] [perdelere(yt)] [doldurdu(y)]. (Ç:30.)

[Masanın üzerinde(yt)] [kırmızı kalın bir örtü(ö)] [vardı(y)]. (D: 46.)

[Oğul(ö)], [yatağın sıcaklığına(yt)] [daha bir(z)] [sarıldı(y)]. (AC:53.)

[Karın üstünde(yt)] [ay(ö)] [doğdu(y)]. (İ:61.)

[Sonra(z)] [iskemlesine(yt)] [yerleşti(y)]. (KK:72.)

- “Yer tamlayıcısı, bazı cümlelerin zorunlu, bazılarının da seçimli ögesidir. Söz gelimi *Başucumdaki lambayı yakıp saate baktım* cümlesinde *bak-* fiili, gerçekleşebilmek için özne dışında bir ögeye ihtiyaç duyar. Bu cümlede *bakılan*’ın saat olduğu, yer tamlayıcısı ile anlaşılmaktadır Dolayısıyla yer tamlayıcısı bu cümlede *zorunlu öge*’dir. *Bak-* fiili özneyi bakılan şeye yönlendirir” (Karahan, 2023, s. 39).

[Kümete(yt)] [iki horoz(ö)] [sanki tüm bu an için hazırlanmışlar gibi(z)] [gürültülü bir kavgaya(yt)] [başladılar(y)]. (H:12.) (zorunlu öge)

[Ay ışığı(ö)] [odada(yt)], [sanki(z)] [her şeyin dışında(yt)], [soyut, mutlu bir kesiti(b’li n)] [aydınlattıyordu(y)]. (Y:25.) (seçimli öge)

[Dışarıda(yt)] [ayaz(ö)] [artmış olmalı(y)]. (Y:26.) (seçimlik öge)

[İçeriye(yt)] [biri(ö)] [girmişti(y)]. (D:47.) (zorunlu öge)

[Ay batımına yakın(zt)] [ağır ağır(zt)] [yıkıntıdan(yt)] [uzaklaştı(y)]. (İ:66.) (zorunlu öge)

[Kediye(yt)] [döndü(y)].(KK: 72.) (zorunlu öge)

- Bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir (Karahana, 2023, s. 40).

[Gitti], [kediye(b'li n)] [boynunun arkasından, derisinden(yt)] [yakalayıp(zt)] [kaldırdı(y)]. (H:11.)

[Gerçekte ise(zt)] [kocaman, sessiz odalarla dolu bu büyük evde, hiçbiri ötekine benzemeyen dört insanın, bir ölüm saatinin korku ve tedirginlik dolu havasını soludukları, ölüm kuşlarının sık sık usulca yüreklerine dokunduğunu duydukları bu gömülmüş evrende böyle rahat görünömlere(yt)] [yer(b'siz n)] [yoktu(y)]. (Y:25.)

[Babam(ö)] burnundan soluyarak(zt)] [bir bana, bir komşuya(yt)] [baktı(y)]. (Ç:31.)

[Onuncu(ö)], [cama(yt)] [kondu(y)], [orada(yt)] [kaldı(y)]. (D: 47.)

[Yatağın içine(yt)] [bağdaş kurmuş(y)], [sırtındaki kürk, içine yeni bir koyun girmiş de canlanıyormuş gibi(zt)] [titreyip duruyordu(y)]. (AC:53.)

- “Bazı yer tamlayıcıları, kendilerinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısıdır. Açıklamaya, çoğunlukla genelden özele / ayrıntıya, geniş mekândan dar mekânı -bazen tersine- yönelişi anlatmak için başvurulur. Bu tür yer tamlayıcıları bağlama edatı ile birbirine bağlanamaz” (Karahana, 2023, s. 40).

[Gitti(y)], [kediye boynunun arkasından, derisinden(yt)] [yakalayıp(zt)] [kaldırdı(y)]. (H:11.)

[Duvarda(yt)], [sedirlerin üstünde(yt)], [uzun boynuzlu geyikler, postallı güleç çobanlar, kır çiçekleri ile dolu küçük halılar(ö)]. (Y:26.) (vardı.(y)]

[Çekicini vurmaya, çatıyı yıkmaya(yt)] [devam etti(y)].(Ç:33.)

[Kahveci(ö)] [nargilesini(b'li n)] [bıraktı(y)], [tezgâhtan(yt)] [bir deste oyun kâğıdı(b'siz n)] [aldı(y)], [masaya(yt)] [getirdi(y)].(D: 47.)

[Kapının önünde(yt)] [Yusuf'un sigarasının kırmızı ucunda(yt)] [silik, belirsiz, uzak bir tek ağaç(ö)]. (AC:53.)

[Saçından(yt)] [bir damla(b'siz n)] [göğsüne(yt)] [düştü(y)], [titredi(y)].(AC:58. -59.)

[*Taşın üzerinde(yt)*] [*yana eğilip(zt)*], [*kulağını(b'li n)*] [*tümseği kaplayan kara(yt)*] [*yaklaştırdı(y)*]. (İ:62.)

- İsim cümlelerinde, bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları yaygın olarak kullanılır. Yönelme ve ayrılma hâli eki taşıyan yer tamlayıcıları ise isim cümlelerinde daha az görülür (Karahana, 2023, s. 41).

[*“Gitmesem(y)*] [*daha(zt)*] [*iyi olur(y)*].[*Annemgil(ö)*] [*şimdi(zt)*] [*gelirler(y)*], [*babamda(yt)*] [*saat(b'siz n)*] [*var(y)*].” [*dedi(y)*]. (H:12.)

[*Dışarıda(yt)*] [*ayaz(ö)*] [*artmış olmalı(y)*]. (Y:26.)

[*Üstünde(yt)*] [*mavi ketenden gösterişsiz bir elbise(ö)*] [*vardı(y)*].(Ç:33.)

[*Ve(be)*] [*suda(yt)*] [*o eski hafif yeşillik(y)*]. (D: 49.)

[*Sabahın ıslak buğday kümelerinin yerinde(yt)*] [*samanlı bir çamur düzlüğü(ö)*]. (AC:59.)

- “Yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eki taşıyan ögeler yönelme bulunma ve ayrılma dışında zaman, fiyat, sebep, tarz vb. anlamlarla da yüklem tamamlayabilir. Böyle ögeler, yer tamlayıcısı değil tarz / durum, zaman ve azlık - çokluk (miktar) zarflarıdır” (Karahana, 2023, s. 41).

[*“Kalk (y)Yunus!(ö)”*] [*dedi (y)*] [*yeniden(zt)*]. (Y:27.)

[*Ama(be)*] [*şaşkınlıktan(zt)*] [*başka bir sözcük(b'siz n)*] [*çıktı(y)*] [*ağzından(yt)*]; [*gürültüyle(zt)*], [*“Abdülhamiit! ” diye(zt)*] [*bağırды(y)*].(Ç:31.)

[*Gürültüden(zt)*] [*adam(ö)*] [*söylenenleri(b'li n)*] [*anlamadı(y)*].(Ç:32.)

[*Tepesinin yaprakları dökülmüş tek dut ağacı(ö)*] [*inadına(zt)*] [*hiç(zt)*] [*görünmüyordu(y)*]. (AC:59.)

[*Gene(zt)*] [*aynı anda(zt)*] [*adamlardan biri öbürünün üstüne(yt)*] [*atladı(y)*]. (İ:66.)

[*Midesi(ö)*] [*açlıktan(zt)*] [*ağrıyordu(y)*].(KK: 68.)

- “Art arda sıralanan bazı cümlelerde yer tamlayıcıları ortak olabilir” (Karahana, 2023, s. 41).

[*Tüy(ö)*] [*bir süre duvarlarda yuvarlandıktan sonra(zt)*] [*yere(yt)*] [*indi(y)*] [*ve(be)*] [*birden(zt)*] [*döşemenin ıslaklığına(yt)*] [*tutuldu(y)*], [*yapıştı kaldı(y)*]. (H:11.)

- “Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde birleşik fiil, yer tamlayıcısı ve yüklemın anlamca kaynaşmasından veya deyimleşmesinden meydana gelmiştir” (Karahana, 2023, s. 41).

[*Şimdi(zt)*] [*gelirler mi(y)*] [*onlar(ö)*], [*diye(zt)*] [*geçirdi içinden(y)*]; [*belki(zt)*] [*de(cdu)*] [*yolda(yt)*] [*açarlar(y)*] [*oruçlarını(b’li n)*]. (H:12.)

[*Yeni alınmış, bomboş, ak defterin ya da çıkmaya hazırlandığım bir yolculuğun o sevimli, kaygan dili(ö)*] [*geçti içinden(y)*]. (Ç:30.)

[*Sonra(zt)*] [*usulca(zt)*] [*söze karıştı(y)*]:(D:48.)

[*Hiç seslenmeden(zt)*] [*başına dikti(y)*]. (AC:53.)

- “Yönelme bulunma ve ayrılma bildirerek yüklemi tamamlayan bütün kelime grupları cümlede yer tamlayıcısı görevi yapabilir” (Karahana, 2023, s. 41).

[*O kiler kapısından(yt)*] [*gizli bir serinlik(ö)*] [*yayılıyordu(y)*] [*ortalığa(yt)*]. (H:11.) (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)

[*Kaşlarının üstüne(yt)*] [*sessiz çizgiler(ö)*] [*çizilmiş(y)*]. (Y:27.) (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

[*Kırmızı yüzlü(ö)*], [*önüne konan kağıtlara (yt)*] [*bakmıyordu(y)*] [*bile(zt)*]. (D:50.) (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)

[*Kuru saman, tütün ve kahve kokusuna(yt)*] [*sarıldı(y)*]. (AC:53.) (yer tamlayıcısı: bağlama grubu)

[*Çiftçi(ö)*], [*ayak izlerinin belirsiz, uzun dikişine(yt)*] [*baktı(y)*]. (İ:61.) (yer tamlayıcısı: isim tamlaması)

- “Cümle incelemelerinde yükleme sorulan *kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden* soruları bu ögeyi bulmayı kolaylaştırır. [+ (y)A], [+DA], [+DAn] ekli ögelerin yönelme, bulunma, ayrılma bildirip bildirmediğine dikkat edilerek yer tamlayıcısını tanımak, daha sağlıklı bir yoldur” (Karahana, 2023, s. 42).

[*Açtı(y)*] [*ve(be)*] [*eliyle koymuş gibi(zt)*] [*annesiyile babasını(b’li n)*] [*orada(yt)*] [*buldu(y)*]. (H:12.) (Nerede buldu?)

[*Sonra(zt)*] [*sarsıntı(b’siz n)*] [*Yunus amcama(yt)*] [*geçti(y)*]. (Y:26.) (Sarsıntı kime geçti?)

[*Birbirimize(yt)*] [*baktık(y)*]. (Ç:32.) (Nereye baktık?)

[Oyuna(yt)] [başladılar(y)]. (D: 51.) (Neye başladılar?)

[“Ne(ö)] [oldu(y)]?” [diye(z)] [bağırdı(y)] [çiftçi(ö)], [duvarın öbür yanından(yt)]. (İ:62.) (Çiftçi nereden bağırdı?)

[Vakitsiz uykularda sık sık görülen o derin gölde(yt)], [ölü bir balık dağılarak(zt)] [suyu(b’li n)] [yeniden(zt)] [doldurdu(y)].(KK: 71.) (Nerede doldurdu?)

2.5. Zarf Tümleci

Bu tez çalışmasında zarf kavramının bir sözcük türünü de ifade etmesi ve karışıklığa sebebiyet verebileceği düşüncesiyle zarf tümleci terimiyle temsil edilmiştir.

Türkçe Sözlük’te zarf tümleci “Yüklemi anlam açısından belirten, niteleyen kelime grubu” (TDK, 2011, s. 2645) olarak tanımlanır. Literatürde zarf tümleci ile ilgili görüşlerden bazıları ise şu şekildedir.

Ediskun (1993, s. 360), ise “Yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz nicelik ilgileriyle tamamlayan sözcükler” olarak tanımlar.

Banguoğlu (2015, s. 530), zarfı “zarflama” olarak adlandırır ve “Cümlede yüklem içinde geçtiği hâl ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki zarf öbeklerine zarflama denir” şeklinde tanımlar. Söz konusu ögenin işlevine vurgu yapan bu tanım ile Ergin (2009, s. 400)’in “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur” şeklindeki tanımında araştırmacıların düşünceleri örtüşmektedir.

Ergin (2009, s. 400), zarf tümleci için eylemin koşullarını ve zamanını belirten bir sözcük veya sözcük grubu şeklinde asıl görevini ifade ettikten sonra şu bilgiyi “Zarflar genellikle çekimsiz olarak doğrudan yükleme bağlanır” eklemiştir.

Korkmaz (2017, s. 259), zarf tümlecinin yüklem manasını zaman, tarz, ölçü, yer- yön gibi açılardan belirginleştiren, sınırlandıran sözcük veya sözcük grubu olarak tanımlar.

Karaağaç (2019, s. 511), ögeyi ve işlevini “Yapma ve olmaları niteleyen her türlü söz ve yapı, zarftır; zarf eylemin sıfatıdır” şeklinde açıklamıştır. Karaağaç (2019, s. 511) ile zarfın cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkilemesi bakımından benzer görüşte olan Demir (2019, s. 63), zarfı “Cümlede yüklem anlamını; hâl, tarz, miktar, zaman, yer- yön, durum, şart, sebep, araç bakımından tamamlayan veya destekleyen ögeye zarf denilmektedir” şeklinde tanımlar.

Karahan, bu ögeyi zarf olarak adlandırmış ve işlevini zaman, süre, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta, beraberlik ve şart bildirip yüklemi tamamladığını, söz konusu ögenin genellikle yardımcı öge az da olsa zorunlu öge olduğunu belirtmiştir (Karahan, 2023, s. 43).

Zarf tümleci ile ilgili cümlelerin yüklemine çeşitli yönlerden tamamlayan öge görevi literatürde kabul görmüştür.

Bu tez çalışmasının inceleme bölümünün birincil kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserden Karahan (2023, s. 43) zarf olarak kullandığı zarf tümlecinin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Zarf Tümleci görevi yapan kelime ve kelime grupları, yüklemi *zaman, süre, tarz / durum, sebep, azlık - çokluk (miktar), yön, vasıta, beraberlik ve şart* bildirerek tamamlar” (Karahan, 2023, s. 43).

[O anda(zt)] [büyükanne(ö)] [durumunu(b’li n)] [kavradı(y)]. (H:16.) (zaman)

[“İçeri(zt)] [atalım(y)] [da(cdu)] [öğren(y)] [asıl evini(b’li n)]!” [dedi(y)].(Ç:35.) (yer- yön)

[Hep(zt)] [kalktılar(y)]. (D:52.) (birliktelik)

[Ucundaki ateş(ö)] [cızırtıyla(zt)] [söndü(y)]. (AC:60.) (vasıta)

[“Bu kül kuşları(ö)] [ne(zt)] [geziyor(y)] [burada(yt)]? [Bir yangın(ö)] [mı(cdu)] var(y)]?” [dedi(y)] [usulca(zt)] [Gazel(ö)].(KK:72.) (sebe- durum)

- “Zarf Tümleci, cümlelerin genellikle seçimlik ögesidir. Seyrek olarak bazı cümlelerde zorunlu öge olabilir” (Karahan, 2023, s. 43).

[“Niye(zt)] [ötüyorsun(y)] [büyükanne(ö)] [be(cdu)]?” [dedi(y)]. (H:16.) (zorunlu öge)

[Kırmızı sakalina(yt)] [neredeyse(zt)] [güneş(ö)] [vuracaktı(y)]. (Y:29.) (seçimlik öge)

[Gülerek(zt)] [indi(y)] [aşağıya(yt)]. (Ç:34.) (seçimlik öge)

[Yaptıklarına bir eğleni süsünü vermek için(zt)] [sırttı(y)].(D: 51.) (zorunlu öge)

[Yusuf(ö)] [eliyle(zt)] [aşağıyı(b’li n)], [suyun geçtiği arkı(b’li n)] [gösterdi(y)]. (AC:59.) (seçimlik öge)

[Ortam(ö)] [da(cdu)] [buna(yt)] [o kadar(zt)] [elverişliydi(y)] [ki(be)]. (İ:65.) (seçimlik öge)

[Sessiz iki kuş(ö)] [avluya inip(zt)] [incire(yt)] [kondu(y)].(KK:72.) (seçimlik öge)

- “İsimler veya isimlerle oluşturulmuş kelime grupları çekim eksiz veya eşitlik, vasıta hâli eki ve diğer bazı hâl ekleriyle cümlede zarf tümleci görevi yaparlar. Türkçenin tarihi

dönemlerinde kullanılmış olan yön ekleri, günümüzde *içeri*, *dışarı*, *yukarı*, *ileri*, *geri*, *beri* gibi kelimelerde kalıplaşmıştır. Yön bildiren bu kelimeler, yönelme hâli eki almamış biçimleriyle cümlede zarf tümleci görevinde kullanılırlar. İşlekliliğini yitirmiş olan [+n] vasıta hâli eki de *yayan*, *kışın*, *yazın*, *güzün* gibi bazı kelimelerde ve [+sIzIn] sizin ekinde kalıplaşmıştır” (Karahana, 2023, s. 43- 44).

[Yeniden(zt)], [“Ö-örö- öööö(cdu)!”] [diye(zt)] [bağırdu(y)]. (H:16.)

[Yağmur(ö)] [habersizce(zt)] [dindi(y)]. (Ç:34.)

[Küçük bir esinti(ö)] [hafifçe(zt)] [çamurlanmış beyaz bir tavuk tüyünü(b’li n)] [kapının pervazına çarpıp(zt)] [içeri(zt)] [düşürdü(y)]. (D: 50.)

[Yerler(ö)] geniş bir selin ardında bıraktığı hafif kaymakla(zt)] örtülüydü(y)]. (AC:59.)

[Sessiz bir çakal gibi(zt)] [başını(b’li n)] [ileri(zt)] [uzattı(y)]. (İ:62.)

[Günün birinde(zt)] [kim(ö)] [hatırlayacak(y)] [onları(b’li n)]? (KK: 72.)

- Fiiller, zarf-fiil ekleri olarak cümlede zarf tümleci görevi yaparlar. Bu eklerin bir kısmı asıl zarf-fiil ekleri, bir kısmı da sıfat fiil ve isim fiil eklerinden yapılmış olabilir (Karahana, 2023, s. 43-44).

[Başımı cama dayayıp(zt)] [dışarı(zt)] [baktım(y)]. (Ç:34.)

[Tam sonucu bulacakları sırada(zt)] [tuhaf bir hesapl buldukları sayılar(ö)] [sonsuz(yt)] [kaçıyordu(y)]. (D:49.)

[Yağmurun sessiz ıslaklığından korunmak için(zt)] [paltosunun yakasını(b’li n)] [kaldırdı(y)]. (AC:59.)

[Gittikçe(zt)] [uzaklaşıyor(y)] [ve(be)] [gittikçe(zt)] [daha içeriden(yt)] [duyuluyordu(y)]. (KK: 72.)

- “Bir cümlede aynı veya ayrı görevde birden fazla zarf tümleci bulunabilir. Farklı görevdeki zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Azlık çokluk (miktar) bildiren zarflar ise yüklem hemen yanındadır” (Karahana, 2023, s. 44).

[Sonra(zt)] / [az önce verdikleri yargıyı düşünerek(zt)] [gülümsediler(y)]. (H:15.) (zaman- durum)

[Bir süre(z)] / [şaşkın(z)] / [öylece(z)] [kaldım(y)] [orada(yt)]. (Y:29.) (zaman- durum- durum)

[“Direkler(ö)] [çürümüş(y)]. [Vurunca(z)] / [mürver gibi(z)] [dağılıp gidiyor(y)].” [(Dedi(y)).] Eksiltili Cümle (Ç:33.) (zaman- durum)

[Elinin orta parmağının ucuyla(z)] [kırmızı çuhalı masaya(yt)] [iki defa(z)] [vurdu(y)]: (D:48.) (durum- miktar)

[Cambaz(ö)] [keyifli sesler çıkararak(z)] / [kaleye doğru(z)] [bir ılgar(b’siz n)] [yaptı(y)]. (AC:58.) (durum, yer- yön)

[İskemlesini alıp(z)] / [aşağı(z)] [indi(y)].(KK: 71.))durum- yer yön)

- “Bazı zarf tümleçleri, kendilerinden önceki zarf tümleçlerinin açıklayıcısı olabilir. Bu tür zarf tümleçleri, bağlama edatıyla bağlanamaz” (Karahan, 2023, s. 45).

[Bu yargılarından, onun bütün davranışları karşısında hiç düşünmemek gibi bir sorumsuzluk payı çıkardıklarından(z)] [sevindiler(y)]. (H:15.)

[Büyükbabam(ö)], [insafsız, kirli gözlerle(z)] [bakıyordu(y)]. (Y:27.)

[Kahveci(ö)] [nargilesini(b’li n)] [fokurdattıyor(y)], [arada sırada(z)] / [gürültüyle öksürüp(z)] [burnunu(b’li n)] [beyaz önlüğünün altına(yt)] [siliyordu(y)]. (D: 46.)

[Genç bir köylü(ö)], [yüzü utanç içinde(z)] / [kıpırmızı(z)], [hayvanı kuyruğundan çekip(z)] [doğrultmak istiyordu(y)]. (AC:57.)

- Sıralı cümlelerde zarf tümleci ortak olabilir (Karahan, 2023, s. 46).

[Tam(z)] [bunu(b’li n)] [yapacaktı(y)], [sedir(ö)] [gıcırdadı(y)]. (H:15.)

[Kör noktalardan(yt)] [bilinçsizce(z)] [dönüyor(y)], [kayıyordu(y)].(İ:65.)

- “Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde zarf tümleçleri, yüklem içinde yer alabilir. Zarf, tümleci yüklemle anlamca kaynaşarak, deyimleşerek birleşik fiil oluşturur” (Karahan, 2023, s. 46).

[Yaşlı kadın(ö)] [başını(b’li n)] [salladı(y)] [ve(be)] [sulanmış kara taş döşemeli avlunun kiler kapısına açılan kuytu köşesine(yt)] [gözlerini dikip(z)] [beklemeye başladı(y)]. (H:11.)

[Gözlerimi kısıp dışarı bakınca(z)] [evin büyük bir gemi gibi(z)] [ağır ağır(z)] [gittiğini(b’li n)] [gördüm(y)]. (Ç:30.)

[Sonra biri (ö)] [akıl edip(z)] [cebindeki parayı(b’li n)] [saydı(y)].(D:51.)

[Adam(ö)] [*başını kaldırıp yukarı bakar bakmaz*(zt)] [*şapkanın kenarlarını dolduran suyun hepsi*(ö)] [*birden*(zt)] [*şırr*(zt)] [*ensesinden*(yt)] [*içeri*(zt)]. [(akar.(y))]*Eksilteli Cümle* (AC:55.)

- Zarf tümleçleri, ya doğrudan yüklem ya da özne veya nesnenin bir niteliğini karşılayarak yüklemi tamamlar. Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Ümit Hunutlu, *Zarf Tümleci - Yüklem İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım*, 2017, s. 157-166.

[*O anda*(zt)] [*büyükanne*(ö)] [*durumunu*(b'li n)] [*kavradı*(y)]. (H:16) (*O anda*: yüklem niteliği)

[*Duvar*(yt)] [*saat*(ö)] [*ağır ağır*(zt)] [*dokuzu*(b'li n)] [*vurdu*(y)]. (Y:25.) (*Ağır ağır*: nesnenin niteliği)

[*Birden*(zt)] [*küçük bir sağanakla*(zt)] [*ürperdi*(y)] [*hava*(ö)]. (Ç:30.) (*Küçük bir sağanakla*: öznenin niteliği)

[*Kızgın bir yüzle cık cık diyerek*(zt)] [*tezgâha*(yt)] [*gitti*(y)]. (D:51.) (*Kızgın bir yüzle cık cık diyerek*: öznenin niteliği)

[*Uzun uzun*(zt)] [*onu*(b'li n)] [*bulmaya çalıştı*(y)]. (AC:55.) (*Uzun uzun*: yüklem niteliği)

[*Birden*(zt)] [*donuklaştı*(y)] [*çiftçinin yüzü*(ö)]. (İ:62.) (*Birden*: nesnenin niteliği)

[*Umutsuz, ama merakla*(zt)] [*sordu*(y)]. (KK:72.) (*Umutsuz, merakla*: öznenin niteliği)

- “Zaman, süre, tarz / durum, sebep, azlık - çokluk (miktar), yön, vasıta, beraberlik ve şart bildiren bütün kelime grupları cümlede zarf tümleci görevi yapabilir” (Karahan, 2023, s. 46).

[*Adam ve karısı*(ö)] [*kıs kıs*(zt)] [*gülüyorlar*(y)]. (H:16.) (*kıs kıs*: Tekrar Grubu)

[*Bu soluk, yıkık, kederli havaya hiç uymayan bir canlılıkla*(zt)] [*öttü*(y)]. (Y:29.) (*Bu soluk, yıkık, kederli havaya hiç uymayan bir canlılıkla*: Sıfat Tamlaması)

[*Komşu*(ö)] [*suratını*(b'li n)] [*astı*(y)], [*sakalını kaşıyarak*(zt)], “[*Kış*(ö)] [*erken*(zt)] [*gelecek*(y)], “[*dedi*(y)] [*babama*(yt)], “[*usandırarak*(y)] [*gene*(zt)].” [(dedi.(y)) (Ç:30.) (*sakalını kaşıyarak*,: Zarf Fiil Grubu)

[*Yaptıklarına bir eğleni süsünü vermek için*(zt)] [*sırıttı*(y)]. (D: 51.) (*Yaptıklarına bir eğleni süsünü vermek için*: Edat Grubu)

[Karlari gıcirtıyla ezerek(zt)] [yürüdüler(y)]. (İ:61.) (Karlari gıcirtıyla ezerek: Zarf Fiil Grubu

[Ilık havada(zt)] [yüzer gibiydi(y)]- [Hep(zt)] [ateşi(b'li n)] [beklermiş(y)]-. (KK: 72.) (Ilık havada: Sıfat Tamlaması)

- “Cümle incelemelerinde yükleme sorulan *nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne* gibi sorular zarf tümleci ögesini bulmayı kolaylaştırır. Zarf tümlecinin yüklemi hangi bakımlardan tamamladığı bilindiğinde bu öge daha kolay bulunacaktır” (Karahan, 2023, s. 47).

[Ağzını (b'li n)] [soytarılar gibi(zt)] [çarpıttı(y)]. (H:16.) (Nasıl çarpıttı?)

[“İçeri(zt) [atalım(y)] [da(cdu)] [öğren(y)] [asıl evini(b'li n)]!” [dedi(y)]. (Ç:35.) (Nereye atalım? Hangi yöne atalım?)

[Eliyle(zt)] [masayı(b'li n)] [yokladı(y)]. (D: 51.) (Ne ile masayı yokladı)

[Bunu(b'li n)] [neden(zt)] [yapıyordu(y)]? (AC:54.) (Niçin yapıyordu? Hangi sebeple yapıyordu? Neden yapıyordu?)

[Duvarlar(ö)] [daha(zt)] [da(cdu)] [yüksek(y)]. (KK:72.) (Ne kadar yüksek?)

2.6. Cümle Dışı Ögeler

Bu başlıkla ilgili Arzu Sema Ertane Baydar (2016, s. 198- 207), *Türkçenin Söz Dizimindeki Yardımcı Unsurlar Üzerine* isimli makalesinde “yardımcı unsur” isimlendirmesini tercih eder. Hatta bu durumun da bir terim karmaşasına yol açtığını ve cümle dışı öge- unsur, yardımcı öge- unsur, yüklem dışı öge, cümle başı tümleci gibi isimlendirmelerin olduğunu makalesinde belirtir. Ayrıca yardımcı unsurların özelliklerini şu şekilde sıralar:

- Türkçede cümlelerin ana unsurları dışında kalanların yardımcı unsurlar olduğunu,
- Yardımcı unsurların yüklemeyle doğrudan ilişkisi olmasa da cümlelerin anlamını bir şekilde etkilediğini,
- Ünlemlerin tamamının yardımcı unsur olarak görev yaptığını,
- Cümle başı bağlaçlarının ve cümleleri bağlayan bağlaçların da yardımcı unsur görevinde olduğunu,
- Pekiştirme bağlaçlarının ise yardımcı unsur olarak değerlendirilmemesi gerektiğini,
- Öge açıklayıcılarının da yardımcı unsur olarak değerlendirilmemesi gerektiğini,

-Öge açıklayıcısı dışında kalan ara söz – ara cümle görevli yapıların yardımcı unsur olduğunu belirtmiştir.

Bu tezde ise cümle dışı ögeler isimlendirmesi tercih edilmiştir.

Literatürde cümle dışı ögelerin işlevinin ve özelliklerinin yer aldığı tanımlardan bazıları şunlardır:

Karahan (2023, s. 48) cümle dışı ögeleri “Cümlenin herhangi bir yerinde bulunan ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan ögelerdir” şeklinde tanımlamıştır.

Cümle dışı ögeleri “Cümlenin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan ögeler, cümle dışı ögelerdir” şeklinde tanımlayan Karaağaç (2019, s. 512), cümle dışı ögelerin kullanımını iki başlık altında toplar:

1.Bağlayıcılar: Cümleler çeşitli anlam ilişkileriyle birbirine bağlıdır. Bu bağlantıyı sağlayan bütün edatlar cümle dışı ögedir.

2.Ünlem öbekleri: Ünlemler ve ünlem gruplarının hepsi, cümlenin kuruluşuna herhangi bir katkısı olmayan cümle dışı ögelerdir (Karaağaç, 2019, s. 512).

Karaağaç (2019, s. 512)’ın cümle dışı ögelerin, cümle kuruluşunda yer almaması görüşü ile Demir (2019, s. 66)’in, “Cümleye anlam açısından kısmen katkısı olan şekil ve ilgi olarak doğrudan yükleme bağlı olmayan, cümleye dolaylı olarak katkısı olan söz veya söz öbeklerine cümle dışı unsur denilmektedir” (Demir, 2019, s. 66). tanımı cümle dışı ögelerin işlevi konusundaki fikir benzerlikleri olduğunu gösterir.

Yukarıdaki araştırmacılar bu unsurların cümlenin kuruluşuna katılmadıkları ama cümleye çeşitli duygular vb. ile katkıda bulundukları konusunda ortak kabuledirler.

Bu tez çalışmasının inceleme bölümünün birincil kaynağı olan *Türkçede Söz Dizimi* isimli çalışmada Karahan (2023, s. 48) yardımcı ögelerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Söz diziminde cümlenin veya kelime grubunun herhangi bir ögesini öne çıkarma, sınırlandırma, kuvvetlendirme, ilişkilendirme, karşılaştırma ve benzeri anlamlarla vurgulamak” (Karahan, 2009, s. 311).

Yıllardır her ramazan, otuz günün birini bile kaçırmaksızın dayandığı bu açlığı bugün ilk olarak duyduğunu sandı. (H:12.)

Yukarıdaki cümlede, cümle dışı unsur olan “*bile*” kelimesi ise karşılaştırma işleviyle [otuz günün birini (*b.li nesne*)] vurgular.

Yalnızca bir horoz, çınarın çıplak dalları altında, nasılsa unutulmuş büyük bir ayna gibi duran havuzun sularına eğilmişti; altın tüylerini titretiyordu. (Y:29.)

Yukarıdaki cümlede, cümle dışı unsur olan “*yalnızca*” kelimesi ise karşılaştırma işleviyle [*bir horoz (özne)*] vurgular.

Sadece beni dürtükledi. (Y:28.)

Yukarıdaki cümlede, cümle dışı unsur olan “*Sadece*” kelimesi ise karşılaştırma işleviyle [*beni (b.li n.)*] vurgular.

Yüklemin ve yükleme en yakın ögenin başındaki yardımcı öge bazen cümlenin sonuna kayabilir.

“Bu yardımcı ögelerin görevleri cümle ile sınırlıdır. Eşlik ettikleri ögelerle bir kelime grubu oluşturmazlar” (Karahana, 2023, s.49).

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H:12.)

Bu cümlede “*da*” yardımcı ögesi asıl ögeye dahil olsa da kelime grubu oluşturmaz.

Hatta ekmeklerini koparıp çatallarını ellerine aldılar. (H:13.)

Bu cümlede “*Hatta*” yardımcı ögesi asıl ögeye dahil olsa da kelime grubu oluşturmaz.

Yani sabaha karşı üç. (Y:25.)

Bu cümlede “*Yani*” yardımcı ögesi asıl ögeye dahil olsa da kelime grubu oluşturmaz.

Hatta içimdeki bütün o boşluk kuyularının anlam kazandığını, bir varlığa dönüştüğünü duyar gibi oluyorum. (Y: 26.)

Bu cümlede “*Hatta*” yardımcı ögesi asıl ögeye dahil olsa da kelime grubu oluşturmaz.

“Özellikle yüklem sonrasında kullanılan cümle dışı unsurlar pekiştirme işlevini yerine getirir” (Karahana, 2023, s.50).

Bunca yıldır her sıkıntının, her acının, nice ramazan günlerinin sonunda gelen buydu işte. (H:13.)

Şaşırdım biraz da. (Y:26.)

“Bunu sen söyleme bari.” (Ç:31.)

Gitti ha? (AC:56.)

- “Cümleleri sıralama, karşılaştırma, benzetme, açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşıtlık, eşitlik, beraberlik, söz açma vb. işlevlerle birbirine bağlama görevi, bağlama edatları ile yapılır. Bu edatlar, bağlanan cümleler arasındaki ilişkinin yönünü de belirler. Türkçede ki, ve, ama, fakat, çünkü, dA, meğer, ancak, oysa, zaten, hâlbuki, o hâlde, bununla birlikte, bu sebeple, bundan dolayı, dolayısıyla gibi birbirinden farklı çok sayıda bağlama edatı vardır. Bu edatların bir kısmı Türkçe bir kısmı yabancı kökenlidir. Bağlama edatları kelime, kelime grubu, kalıplaşmış söz veya cümle şeklinde söz diziminde görev alırlar” (Karahana, 2023, s. 50-51).

Belki de birlikte bekliyorduk. (Y:25.)

Sonra da kıssadan hisse çıkardı. (Ç:31.)

Oysa yağmurun getirdiği o dolgun uğultu ve şehrin sokaklarını yavaş yavaş doldurmaya başlayan ıvecen, yaygaracı, arsız kalabalığın beklemedikleri bir olay karşısında çıkarmaya alışık oldukları şamata gergin yayın saatini bile susturuyordu. (Ç:32.)

Ama bu saman alevi gibi bir şeydi. (D: 51.)

Duvarlar daha da yüksek. (KK: 72.)

- “Kelime, kelime grubu veya cümle yardımıyla cümle içindeki bir ögeyi açıklamak.

Açıklama görevli yardımcı ögeler, yazılı anlatımda, genellikle iki çizgi veya iki virgül arasında ve parantez içinde gösterilir. Bazen, özel bir işaret kullanılmayabilir. Ki bağlama edatı da açıklama cümlelerinin başında bulunabilir” (Karahana, 2023, s. 51).

-Dört yüz yetmiş dokuz.- büyükanne sayılarla uğraşıyordu. (H:13.)

- Dört yüz seksen sekiz- kimseyi düşünmüyordu. (H:13.)

-Dört yüz doksan beş...Dört yüz doksan altı...- Büyükanne hazırlandı. (H:13.)

Öbürü -genç kadın- aptalca yanıt yetiştirdi: (H:14.)

Duvarda, sedirlerin üstünde, uzun boynuzlu geyikler, postallı güleç çobanlar, kır çiçekleri ile dolu küçük halılar. (Y:26.)

Sakallarında uyku cinleri oynaşıyordu -belki de rüzgâr-. (Y:28.)

İlk günler ne çıkar kişi kendini yayılan, oynaşan, karanlığı çizgileyip duran kaderin – varsa – yerine koysa. (D: 51.)

Gözlüklü, üçüncü – bir fırsat daha – hep ceplerini saydılar.(D: 52.)

- “Bildirme ve tasarlama kipleri ile sağlanan zaman ve kipiyle ilgili sınırlı bilgiye *kesinlik, ihtimal, tahmin, şüphe, varsayım, gereklilik, istek, kabul, ret* vb. ifadeler katmak (Kerimoğlu, 2017, s.87). Cümle içinde yüklemın işaret ettiğı kipi etkileme görevi *acaba, adeta, aslında, belki, elbette, farz edelim, galiba, genellikle, güya, hakikaten, gerçekten, herhâlde, inşallah, kanımca, kesinlikle, keşke, kuşkusuz, lütfen, muhakkak, muhtemelen, mutlaka, ne olur, ola ki, olsa olsa, sanırım, sanki, şüphesiz, tabii, yanılmıyorsam, kim bilir, evet, hayır, yok, olur, hay hay, peki, tabii, tamam* vb. sözler yardımıyla yapılır” (Karahana, 2023, s. 53).

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H:12.)

Yukarıdaki cümlede *belki* ifadesi *tahmin* anlamı katmıştır.

“Peki Anne, bu Ethem Efendi sana aşıkmuş, öyle mi?”(H:14.)

Yukarıdaki cümlede *Peki* ifadesi *kabul* anlamı katmıştır.

“Aşık zahir oğlum,” diye mırıldandı büyükanne. “Ethem Efendi...”(H:15.)

Yukarıdaki cümlede *zahir* ifadesi *ihtimal* anlamı katmıştır.

“Bu geçkin günümde söyletmeyin beni. Bırakın yahu!” (H:15)

Yukarıdaki cümlede *yahu* ifadesi *ret* anlamı katmıştır.

Sanki hiç olmayacakmış gibi. (Y:26.)

Yukarıdaki cümlede *Sanki* ifadesi *ihtimal* anlamı katmıştır.

Sanki büyükannemin her söylediğini duymak, ona yanıt vermek zorundaymış gibi. (Ç:30.)

Yukarıdaki cümlede *Sanki* ifadesi *gereklilik* anlamı katmıştır.

“Peki sadece sen?” dedi biri. “Ben mi? Ben? Ne bileyim, hiç düşünmedim. Ama iyice hesapladım. Hepimiz zararda olduğumuza göre ben de zarardayım demektir.” (D:49.)

Yukarıdaki cümlede *Peki* ifadesi *kabul* anlamı katmıştır.

“Evet... Olabilir,” dediler.(D: 52.)

Yukarıdaki cümlede *Evet* ifadesi *kabul* anlamı katmıştır.

Tabii ancak duvarlara kadar.(İ:68.)

Yukarıdaki cümlede *Tabii* ifadesi *gereklilik* anlamı katmıştır.

- Ünlem veya ünlem değeriindeki isimlerle seslenme bildirmek” (Karahana, 2023, s. 54).

“Sus oğlum,” dedi babası. (H: 13.)

“Anneee! ne böyle?”(H: 16.)

“Sende mi para yok komşu?” dedi komşu.(Ç: 31.)

“Güleç Osman ha!” dedi komşu.(Ç: 33.)

“Yok canım!...” dedi öbürü, “demek değildir.” (D: 49.)

“Yorulduk birader!” (İ: 61.)

“Hadi canım sen de,” dedi. (İ: 63.)

- Ah, ay, of, oh, aman, eyvah vb. ünlemler yardımıyla cümleye duygu değeri katmak” (Karahana, 2023, s. 55).

“Hey ahbap, ne yapıyorsun?”(D: 49.)

“Hah!” dedi adam, “Civciv Mehmet benim işte.”(AC: 56.)

“Oh! Kurtulduk. Vermedi!” dedi Gazel gülümseyerek. (KK: 72.)

“Katti hütââ..katti hütââ!

Kepçe kız uzar haaa!” (KK: 69.)

3. KELİME GRUPLARI

Söz dizimsel bir inceleme yapıldığında yargılı birimler olan cümlelerin birçok görevli unsurdan oluştuğu görülür. Bu görevli unsurlar, iş birliği ve kuralları ile cümle yargısını sorunsuz bir şekilde iletir. Çalışmanın bu bölümünde cümlenin görevli dil birimleri kelimelerin çeşitli ilişkilerle bir araya gelip oluşturdukları grup yapısı incelenecektir. Söz diziminin de alt başlıklarından olan kelime grupları en az iki kelimedenden oluşan yargısız ögeler olarak değerlendirilebilir. Bu gruplar çeşitleriyle ve oluşum yapılarıyla değerlendirilip çıkarımlar, tanımlama farklılıkları ve alandaki tartışmalar dikkatlere sunulmaya çalışılacaktır.

Kelime grubunun adından en az iki unsurun bulunması gerektiği anlaşılabılır. Kelime grupları ile ilgili literatürdeki tanımlardan bazıları şunlardır:

Hatipoğlu (1982, s. 1-2), Türkçenin söz dizimini oluşturan birlikleri yargılı ve yargısız olarak iki ana başlıkta incelemiştir. Cümleleri yargılı, kelime gruplarını ise yargısız birlikler olarak değerlendirmiştir. Yargısız birlikleri ise kendi içerisinde “1.Tamlamalar, 2. Birleşik sözcükler, 3. İkilemeler” olmak üzere üç alt başlıkta ele almıştır.

Korkmaz (1992, s. 100), kelime gruplarını “Birden çok kelimenin belirli kurallar ile birleşmesinden oluşan ve herhangi bir yargısı olmayan kelimeler topluluğu” olarak tanımlar.

Ediskun (1992, s. 114, aktarıldığı şekliyle Baydar, 2006, s. 141), *Türk Dilbilgisi* 'nde kelime gruplarını isim takımları terimiyle adlandırmış ve kelimelerin öbekleşmesindeki temel kuralın yardımcı ögenin önce, temel ögenin sonra olduğunu söylemiştir.

Delice (2003, s. 17, aktarıldığı şekliyle, Baydar, 2006, s. 141), *Türkçe Sözdizimi* 'nde kelime grupları için kelime öbeği terimini tercih eder ve “Birden çok kelimedenden oluşan cümle ya da cümle yapılarında yardımcı veya temel öge olarak görev alan kelime türü olarak da kullanılabilen söz dizileri” olarak tanımlar.

Aktan (2009, s. 3), “Kelime grupları yargısız anlatım birimleridir” şeklinde tanımlar.

Ergin (2009, s. 374), kelime gruplarını “Tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir” şeklinde tanımlar. Ayrıca kelime gruplarıyla ilgili; bir nesneyi veya hareketi belirtmek için belirten- belirtilen, tamamlayan- tamamlanan, tâbi olan- tâbi olunan, asıl- yardımcı ilişkileriyle işbirliği kurdukları bilgisini verir.

Kerimoğlu (2018, s. 203-204), ise sözcük öbekleri terimi ile adlandırdığı kelime gruplarını, yargısız sözcük dizileri şeklinde tanımlar. Ayrıca dil bilgisi kitaplarında yer alan sözcük öbekleri ile cümle farklılıklarını şu şekilde dikkatlere sunar:

Cümle yargılı, fakat öbekler yargısızdır.

Yargı kip, zaman ve kişiye bağlanmış söz dizileri için söz konusu edilebilir. Öbeklerde ise kip, zaman ve kişi çekimine girmiş bir yüklem yoktur.

Öbekler en az iki ögeden oluşur.

Öbeği oluşturan sözcükler cümlede aynı öge olur.

Öbeklerde ana öge genellikle sonda bulunur.

Karaağaç (2019, s. 443), kelime grupları için söz öbekleri isimlendirmesini tercih eder. Kelime gruplarının ortaya çıkışı konusunda Ergin (2009, s. 374) ile aynı görüşte olan Karaağaç (2019, s. 443), kelime gruplarını “Söz öbeği, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen söz topluluğudur” şeklinde tanımlar. Kelime grubu unsurları arasındaki ilişkiyi “Söz öbeği, en az iki asıl biçim biriminin, anlamlı sözün asıl- bağlı, niteleyen/ nitelenen, tamlayan/ tamlanan ilişkisiyle oluşturdukları birliklerdir.” şeklinde açıklamaktadır.

Karahan (2023, s. 57) ise, “Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir hareketi, bir durumu karşılamak ya da belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir” şeklinde tanımladığı kelime gruplarının özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kelime gruplarının özellikleri ve *İshak* adlı öykü kitabından tespit edilen örneklerden birkaçı şu şekildedir;

[Bahçe musluğu] şırıltıyla [akmaya başladı]. (H: 12)

[Annemin sol elinin küçük parmağı] yoktu. (Y: 27)

Osman [sesin geldiği yan]a baktı. (Ç: 35)

Dördüncünün gözlerinde [aynı inatçı, hüzünlü gülüş]. (D: 51)

Yerler [geniş bir selin ardında bıraktığı hafif kaymakla] örtülüydü. (AC: 59)

[Çiftçinin gözleri şaşkınlıktan [faltaş gibi] açılmıştı. (İ: 65)

[Hiçbir anlamı olmayan bir duruşla] duruyordu. (KK: 72)

- Kelime gruplarının bazıları, dil unsurlarının anlamlarını genişleterek, belirterek, karşılayabilir. Bu kelime grupları geçici adlandırmalar oluşturur ve sözlükte yer almaz (Karahana, 2023, s. 57).

Bundan [kimsenin bilmediği bir üstünlük payı] çıkardı. (H: 13)

Büyük bir şaşkınlık içinde [polisin silik çehresi]ne baktı. (Ç: 35)

[Kızgın bir yüzle] cık cık diyerek tezgâha gitti. (D: 51)

[Dördüncünün gözlerinde] aynı inatçı, hüznü gülüş. (D: 51)

[Sabahın ıslak buğday kümelerinin yerinde samanlı bir çamur düzlüğü]. (AC: 59)

[Çiftçinin gözlerindeki şaşkınlık] korkuya dönüştü. (İ: 65)

[Yaşlı kadın] titredi. (KK: 70)

- Kelime grupları yargısız dil birimleri olduğundan cümle için birer malzemedir (Karahana, 2023, s. 57).

[Adam ve karısı kıs kıs] gülüyorlar. (H: 16)

Yukarıdaki cümlede “ve” bağlama edatı ile kurulan “adam ve karısı” bağlama grubu cümlelerin öznesi, tekrar grubu kuruluşundaki “kıs kıs” ise zarf tümleci görevindedir.

Çenesi [ağzının içinde] kaybolmuş. (Y: 27)

Yukarıdaki cümlede belirtili isim tamlaması kuruluşunda olan “ağzının içinde” ifadesi cümlelerin yer tamlayıcısı görevindedir.

[Babamın sözleri çekicin inişi]ne rastlamıştı. (Ç: 32)

Yukarıdaki cümlede belirtili isim tamlaması kuruluşunda olan “babamın sözleri” ifadesi cümlelerin öznesi, “çekicin inişine” ifadesi yine belirtili isim tamlaması kuruluşundadır fakat cümlelerin yer tamlayıcısı görevindedir.

[İlk üç tur] hiç [iyi kâğıt] çıkmadı. (D: 51)

Yukarıdaki cümlede “ilk üç tur” ifadesi sıfat tamlaması kuruluşunda ve cümlelerin zarf tümleci görevindedir. “iyi kâğıt” ifadesi yine sıfat tamlaması kuruluşunda fakat cümlelerin öznesi görevindedir.

[Atın ayakları] gömüldü. (AC: 59)

Yukarıdaki cümlede belirtili isim tamlaması kuruluşunda olan “atın ayakları” ifadesi cümlelerin öznesi görevindedir.

[Sokağın küçük gürültüleri] doldu avluya. (KK: 71)

Yukarıdaki cümlede belirtili isim tamlaması kuruluşunda olan “Sokağın küçük gürültüleri ” ifadesi cümlelerin öznesi görevindedir.

- Kelime grupları, cümle içinde isim, sıfat, zarf ve yüklem görevi yapar. Aşağıdaki cümlede, birinci kelime grubu isim, ikinci kelime grubu zarf, üçüncü kelime grubu da çekime girerek yüklem görevi ile cümlede yer almıştır. *faltaşı* kelimesi, cümledeki diğer kelime gruplarından farklı olarak bir sözlük birimidir (Karahan, 2023, s. 58).

Gazel’in gözleri / faltaşı gibi / açılmıştı.(KK: 71)

- Bir kelime grubunda ana unsur genellikle grubun sonunda yer alır (Karahan, 2023, s. 58).

[Babamın sözleri çekicin inişi]ne rastlamıştı. (Ç: 32)

Babamın sözleri ve çekicin inişi isim tamlamalarında, grubun ana unsurları olan *sözleri* ve *inişi* kelimeleri sonda; yardımcı unsurlar *Babam* ve *çekiç* kelimeleri ise başta.

“Fiile dayalı gruplarda bu düzen aynı zamanda hareketin oluş sırasını gösterir” (Karahan, 2023, s. 58).

- “Bazı kelime gruplarında ana unsur başta bulunur. Bu gruplarda ikinci unsur, bir çekim unsuru gibi görev yapar” (Karahan, 2023, s. 58).

[İsteksizce] yerden kâğıt alır [gibi] yaptı, (D: 50)

Edat grubunun diğer gruplardan farklı olarak ana unsurunu başta bulundurduğu bu noktada belirtilmelidir. Bu durumdan dolayı da edat grubunda anlamlı değil görevli dil ögesi olan *gibi* sonda yer alır. Karahan (2023) bu durumu “Edat gruplarında ana unsur olan isim unsuru başta, çekim edatı sonda bulunur” şeklinde belirtir.

Yaşlı adam [uzun uzun] öksürdü. (AC: 53)

Görev bakımından bütün unsurları denk olan kelime grupları da vardır. Buradaki tekrar grubu olan *uzun uzun* örneğinde her iki unsur da grubun kuruluşuna eşit olarak katılır.

- Kelime gruplarının diğer sözcükler veya sözcük öbekleri ile ilişkisi grubun sonunda yer alan hâl ekleri ile sağlanır ve hâl eki o kelime grubunun tamamına aittir (Karahana, 2023, s. 59).

[O anda] büyükanne durumunu kavradı. (H: 16)

Bu cümlede “O anda” sıfat tamlamasında ilişki grubun sonundaki -da hâl ekiyle sağlanmıştır.

- Fiilimsi gruplarında, fiilin anlamını tamamlayan ögeler vardır. Bunlar da *özne*, *nesne*, *yer tamlayıcısı* ve *zarf tümleci* şeklinde ayrılır. Ancak bu gruplar yargı bildirmediğinden cümle değildir (Karahana, 2023, s. 59).

O zaman [yokuşun ortasında (yt)] [kaldık (y)]ını düşündü. SFG (H: 11)

[Avluda (yt)] [takunyalar (ö)] [uykulu seferleri (b’li n.)] [bırakıp (y)]ıslak bir sabah canlılığına başladılar. ZFG (Y: 26)

[Belirsiz bir yerden (yt)] [yansıyan (y)] soluk aydınlıkta çamurlar kabarmış, yumuşak, belki biraz da sıcak görünüyor. SFG (D: 49)

[Odayı (b’li n.)] [bir misli (zt)] [genişleten (y)] kirli camlara. SFG (AC: 53)

[Onun üstünde (yt)] [yaklaşan (y)] akşamüstünün kirli, boz göğü. SFG (KK: 68)

- Kelime gruplarında iç içe geçmiş birbirini tamamlayan başka kelime grupları da bulunur. Gruplar bütünden parçaya doğru çözümlenir. Çözümleme, grupta tek kelime kalıncaya kadar devam eder (Karahana, 2023, s. 59).

Bu soluk, yıkık, kederli havaya hiç uymayan bir canlılıkla öttü. (Y: 29)

Cümledeki kelime grubu iki kelime grubundan oluşan bir sıfat tamlamasıdır:

Bu soluk, yıkık, kederli havaya hiç uymayan / bir canlılık

Tamlananın birinci unsuru: *Bu soluk, yıkık, kederli havaya hiç uymayan* sıfat fiil grubudur.

Bu soluk, yıkık, kederli havaya (yt)/ hiç (zt)/ uymayan(y) şeklinde ögelerine ayrılan sıfat fiil grubunun yer tamlayıcısı sıfat tamlaması kuruluşundadır.

Bu / soluk, yıkık, kederli hava sıfat tamlamasının sıfatı *bu*, geriye kalanlar ismidir.

soluk, yıkık, kederli / hava sıfat tamlaması kuruluşundaki *soluk, yıkık, kederli* sözcükleri sıfat ve *hava* sözcüğü isim olan bir sıfat tamlamasıdır.

yıkık, kederli / hava sıfat tamlaması kuruluşundaki *yıkık, kederli* sözcükleri sıfat ve *hava* sözcüğü isim olan bir sıfat tamlamasıdır.

kederli / hava sıfat tamlaması kuruluşundaki *kederli* sözcüğü sıfat ve *hava* sözcüğü isim olan bir sıfat tamlamasıdır.

Tamlananın ikinci unsuruna dönecek olursak *bir canlılık* ifadesi de sıfat tamlamasıdır.

bir canlılık sıfat tamlaması kuruluşundaki *bir* sözcüğü sıfat ve *canlılık* sözcüğü isim olan bir sıfat tamlamasıdır.

Şeklinde tek kelime kalıncaya kadar çözümleme yapılır.

- Kelime gruplarının vurgusu gruptan gruba değişir (Karahana, 2023, s. 59).

Atın ayakları gömüldü. (AC: 59) *Atın ayakları* belirtili isim tamlaması kelime grubunda vurgu her iki unsurda da vardır.

4. İSHAK ADLI ÖYKÜ KİTABINDAKİ KELİME GRUPLARI

4.1. İsim Tamlaması

Gemalmaz (1996, s. 3), “Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı” adlı makalesinde isim tamlamalarının unsurları ve bu unsurların işlevlerini “İsim tamlamaları en az iki kelimededen oluşur bunlardan birincisine tamlayan ikincisine tamlanan adı verilir. Belirtisiz isim tamlamasındaki tamlayan daha çok ‘niteleyen’ sıfat görevinde iken belirtili isim tamlaması ‘belirtme’ sıfatı görevindedir” şeklinde ifade etmiştir

Aktan (2009, s. 9), “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubuna isim tamlaması denir” şeklinde tanımlar.

Korkmaz (2009, s. 270), isim tamlamalarını “*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*” kitabında “Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar” şeklinde tanımlar. Tanımın ardından grubun öğelerinin adlarını “birinci ad tamlayan, ikinci ad tamlanan” olarak adlandırdığı bilgisini vermiş ve isim tamlamalarını ilgi hâli eki alıp almamalarına veya tamlayan unsurunun bir isim tamlaması olup olmamasına göre “1.Belirtili Ad Tamlaması, 2.Belirtisiz Ad Tamlaması, 3.Zincirleme Ad Tamlaması” şeklinde sınıflandırmıştır.

Banguoğlu (2015, s. 331- 332), “ad tamlaması” isimlendirmesiyle isim tamlamalarının iki öğeden oluştuğunu, asıl anlamın “katkı alan” yani ikinci öge üzerinde olduğu bilgisini vermiştir. Birinci ögeye “katılan” olarak adlandırmıştır. Birinci ögenin ek durumuna göre de “1.Belirli Ad Takımı ve 2. Belirsiz Ad Takımı” olarak iki türünün olduğu bilgisini vermiştir.

Karaağaç (2019, s. 486) da isim tamlamalarını Korkmaz (2009, s. 270) gibi “Tamlayanın ekli ya da eklessiz çekiminde olmasına göre, belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre zincirleme ad tamlaması” olarak üç alt başlıkta değerlendirmiştir.

Karahan (2023, s. 60), İsim tamlamasını, iyelik ekli bir isim unsurlarının kurduğu kelime grubudur, şeklinde tanımlar. Bu kelime grubunun ilk isim unsurunun çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlandığını belirtir.

Özellikleri:

- İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, İsimlerde ise ekli veya eklessiz olabilir. İkinci unsuru daima iyelik eki taşır (Karahan, 2023, s. 60).

İsim unsuru (+ilgi eki)+isim unsuru+iyelik eki = isim tamlaması

Kedi+nin+ağız+ı = Kedinin ağzı B.li İT (H: 11)

kahve+tepsi+si = kahve tepsisi B.siz İT (Y: 26)

Yunus amcam+ın+iç+i = Yunus amcamın içi B.li İT (Y: 26)

deri+nin+koku+su = derinin kokusu B.li İT (Ç: 31)

Semaver+in+tepe+si = semaverin tepesi B.li İT (D: 46)

öğlen+son+u = öğlen sonu B.siz İT (D: 46)

kapı+nın+yan+ı = kapının yanı B.li İT (AC: 53)

harman+yer+i = harman yeri B.siz İT (AC: 59)

çiftçi+nin+yüz+ü = çiftçinin yüzü B.li İT (İ: 61)

simit+parça+sı = simit parçası B.siz İT (KK: 68)

- Birinci unsurun tamlayan, ikinci unsunun tamlanan olduğu bu tamlamada ana unsur sondadır (Karahana, 2023, s. 60).

[Kiler (ty)] [kapısı (tn)] B.siz İT (H:11)

[Dağın (ty)] [başı (tn)] B.li İT (Y: 25)

[Usul yağmurun (ty)] [altı (tn)] B.li İT (Ç: 30)

[kahve (ty)] [ocağı (tn)] B.siz İT (D: 46)

[Soluk lamba ışığının (ty)] [bir ucu (tn)] B.li İT (AC: 53)

[Karın (ty)] [üstü (tn)] B.li İT (İ: 61)

[entarisinin (ty)] [cebi (tn)] B.li İT (KK: 67)

- İsim tamlamalarının tamlananı sıfat-fiil grubu veya isim-fiil grubu olabilir. Böyle olursa tamlayan unsur genellikle ilgi eki taşır (Karahana, 2023, s. 64).

[ölüm kuşlarının (ty)] [sık sık usulca yüreklerine dokunduğu (tn)] B.li İT (Y: 25)

[evin (ty)] [büyük bir gemi gibi ağır ağır gittiği (tn)] B.li İT (Ç: 30)

[üçünün (ty)] de [hiç ummadığı (tn)] B.li İT (D: 47)

[uzaktaki bir köpeğin (ty)] [uluyuşu (tn)] B.li İT (İ: 63)

[Gazel'in (ty)] [görmediği (tn)] B.li İT (KK: 67)

- “Tamlananı sıfat fiil grubu veya isim fiil grubu olan isim tamlamalarında tamlananın bazı unsurları tamlayanın önüne geçebilir” (Karahana, 2023, s. 65).

[kenarları (tn)] otlar bürümüş [bir mescit havuzunun (ty)] (*bir mescit havuzunun /otlar bürümüş kenarları*) B.li İT (H: 12)

- Ad tamlamasında, tamlayan ve tamlanan kendi arasında kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 65).

[fırsatın (ty)] [henüz geçmediği (tn)] B.li İT (H: 16)

Bu cümlede tamlanan sıfat fiil grubu şeklindedir.

[sabaha karşı (ty)] [duygusu (tn)] B.siz İT (Y: 25)

Bu cümlede tamlayan edat grubu şeklindedir.

[polisin (ty)] [silik çehresi (tn)] B.li İT (Ç: 35)

Bu cümlede tamlanan sıfat tamlaması şeklindedir.

[kırmızı yüzlünün (ty)] [iyi bir el düşündüğü (tn)] B.li İT (D: 51)

Bu cümlede tamlayan sıfat tamlaması, tamlanan ise sıfat fiil grubu şeklindedir.

[Hayvanın (ty)] [doru iken yağmurdan yağıza dönmüş boynu (tn)] B.li İT (AC: 59)

Bu cümlede tamlanan sıfat tamlaması şeklindedir.

[Bir gözün (ty)] [karanlığa kapanışı (tn)] B.li İT (KK:72)

Bu cümlede tamlayan sıfat tamlaması, tamlanan ise isim- fiil grubu şeklindedir.

- Bu tamlamada birden fazla tamlayan ve tamlanan olabilir (Karahana, 2023, s. 66).

[halılarla saklamaya çalıştığımız çatlakların, (ty)] [dökülmüş sıva boşluklarının (ty)] [sayısı (tn)] B.li İT (Ç: 33)

[Zaman zaman yağmurun altında ıslanmış bir köpeğin,(ty)] [odun yüklü bir arabanın,(ty)]

[mantosu başına örtülmüş, dolgun kızı ıslanan iriyarı bir kadının,(ty)] [ya da üç dört aceleci

adamin(ty)] [hızla kesip gittiği bu doksan santimlik kapı boşluğunun (ty)] [eşliğini (tn)] B.li

İT (D: 47)

Aşağıdaki örnekte, tamlayanlardan ikincisi ve üçüncüsü birincisinin açıklayıcısı durumundadır:

[o bilinen üçlemenin (ty)] [- gitsem... gitmem gerek... gidiyorum - (ty)] [yani kararların en yumuşak ve kesin olanının (ty)] [yankısı (tn)] B.li İT (Ç: 34)

- İsim tamlamaları cümle içinde genellikle isim görevindedir ama sıfat ve zarf olarak kullanıldığı cümleler de vardır (Karahan, 2023, s. 66).

Döşeme, [suyun(ty)] [cızırtılarla soğuttuğu(tn)] ağır bir taş gibi buğu içindeydi. (sıfat) B.li İT (H: 11)

[Kimsenin (ty)] [yüzüne (tn)] (isim) bakmadı. B.li İT (H: 14)

Komşu “Allah, Allah!” diyerek [odanın (ty)] [en kuru yerine (tn)] (isim) kaçtı. B.li İT (Ç: 34)

Otobüs [vadinin (ty)] [en çukur yerine (tn)] gelince durdu. (isim) B.li İT (AC: 59)

Şapkalı, meraklı gözlerle [çiftçinin(ty)] [gösterdiği(tn)] yere bakıyordu. (sıfat) B.li İT (İ:61)

[Çiftçinin (ty)] [yüzüne (tn)] (isim) alay etmediğini anlayınca üzüldü. B.li İT (İ: 64)

Halanın o garip [akşam (ty)] [türküsü (tn)] (isim) yeniden başladı. B.li İT (KK: 72)

Leyla Karahan’ın *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında isim tamlamaları iki grupta incelenir:

4.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Baydar (2006, s. 158), belirtili isim tamlamasını “Tamlayan unsuru ilgi hâli eki taşıyan isim tamlaması” şeklinde tanımlar ve unsurların arasında ekle sağlanan ilişkinin geçici olduğunu belirtir.

Türkçe Sözlük’te belirtili tamlama terimiyle karşılanan belirtili isim tamlaması “Tamlayanı -in (-nin) takısı, tamlananı üçüncü kişi iyelik eki alan ve belirli bir kavram taşıyan tamlama” (TDK, 2011, s. 303) şeklinde tanımlanmıştır.

Korkmaz (2017, s. 89) ise, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* isimli eserinde, Baydar (2006, s. 158) gibi, tamlayan ile tamlanan arasındaki anlam ilişkisinin geçici olduğu bilgisini verir ve unsurların ek aldığını belirtir.

Karaağaç (2019, s. 487), belirli ad tamlaması terimiyle isimlendirdiği belirtili isim tamlamasını “Tamlayanın ve tamlananın ek aldığı, iki adın ilişkilendirildiği bu şekildeki söz öbeğine denir” şeklinde tanımlar.

Karahan (2023, s. 60), belirtili isim tamlamasını “Birinci unsurun +(I) n / +(U) n ilgi eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlaması’dır” şeklinde tanımlamıştır. Bu tamlamanın isminden ve aldığı belirtme ekinden dolayı bilinen, belirli bir varlığı işaret ettiği ifade edilebilir.

Belirtili isim tamlamasının özellikleriyle *İshak* adlı öykü kitabından birkaç örnek;

[döşemenin (ty)] [ıslaklığı (tn)] (H: 11)

[sedirlerin (ty)] [üstü (tn)] (Y: 26)

[bir zembereğin (ty)] [boşalışı (tn)] (Ç: 31)

[renkli bardakların (ty)] [önü (tn)] (D: 46)

[yüzünün (ty)] [yarısı (tn)] (AC: 54)

[Karın (ty)] [altı (tn)] (İ: 61)

[Alt odanın (ty)] [kapısı (tn)] (KK:68)

- Belirtili isim tamlamasında eklerin geçişi ilişkisinden tamlamanın unsurları arasına bağlama edatları, soru eki ve cümle öğeleri girebilir (Karahan, 2023, s. 61).

[üçünün (ty)] de [hiç ummadığı (tn)] (D: 46)

- Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da belirtili veya belirtisiz isim tamlaması olabilir. Tamlayan unsur; belirtili isim tamlaması olduğunda bu yapıda [+(n)In] eki yardımıyla bir zincirleme olayı meydana gelir. Bilindiği üzere zincir; en az iki halkadan oluşur. İsim tamlamalarında bu halkalar [+(n)In] ekidir. Bu ekin bir isim tamlamasında art arda birden fazla kullanılması, zincirleme demektir. Üç halkalı isim tamlamaları, bir anlatım kusuru kabul edilir” (Karahan, 2023, s. 62). Leyla Karahan’ın bir kusur olarak nitelendirdiği bu durumu, Günay Karaağaç ise isim tamlamalarını Zeynep Korkmaz (2009) gibi “tamlayanın ekli ya da eksiz çekiminde olmasına göre, belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre zincirleme ad tamlaması” (Karaağaç, 2019, s. 486) olarak üç alt başlıkta değerlendirmiştir.

[+ (n) In] eki ile zincirlenen bir yapıda üç isim unsuru bulunduğu düşünülmemelidir. [+ (n) In] ekinin sayısı ne olursa olsun (bir veya iki) bu yapılar birer belirtili isim tamlamasıdır şeklinde (Karahan, 2023) eserinde belirtmiştir.

[Eski bir cami avlusunun, kenarlarını otlar bürümüş bir mescit havuzunun (ty)] sessizliği (tn)] (tamlayan: B.li İT) (H: 12)

[Elinin orta parmağının (ty)] [ucu (tn)] (tamlayan: B.li İT) (D: 48)

[evlerin dışına sığmayan toprağın (ty)] [kil tadında kokusu (tn)] (tamlayan: B.li İT) (AC: 53)

[duvarın taşları arasından fişkırmış bodur incir ağaçlarının (ty)] [çekirgelerden artakalan kuru dalları (tn)] (tamlayan: B.li İT) (KK: 67)

4.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Türkçe Sözlük'te belirtisiz tamlama olarak geçen ve “Tamlayanı yalın durumda olan, tamlananı genellikle üçüncü kişi iyelik eki alan ve çoğu kez tür kavramı veren ad tamlaması” (TDK, 2011, s. 303) şeklinde tanımlanan kelime grubudur.

Baydar (2006, s. 179), belirtisiz isim tamlamasını “Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlaması” şeklinde tanımlar. Unsurları arasına başka bir unsurun giremeyeceğini ve unsurların yer değiştiremeyeceğini, bu sebepten kalıcı isim olmaya çok uygun olduklarını belirtir.

Korkmaz (2017, s. 89-90) ise, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* isimli eserinde belirtisiz isim tamlamasını, “Tamlayanı eksiz, yalın durumda bulunan, tamlananı teklik 3. şahıs iyelik eki almış olan, belirti eki taşımayan ve tamlayanla tamlanan arasında şahıs bakımından uygunluk ve belirsiz anlam bağı bulunan ad tamlaması” şeklinde tanımlamıştır.

Karaağaç (2019, s. 487), “Tamlayanın eksiz ilgi durumu çekiminde olduğu, tamlananın iyelik (-ı/sı, -ları) eki aldığı söz öbeğine belirtisiz isim tamlaması denir” şeklinde tanımlar. Ayrıca bu tamlamada tamlananın iyelik eki alması, geriye doğru işleviyle iki adı da ilişki içine alması, iyelik çekiminin ilgi durumu çekimi gibi sahiplik bildirmesi Türkçenin imkân tanıdığı bu özellikle böyle bir tamlamanın ortaya çıktığını ifade eder. Karaağaç (2019, s. 487) ile belirtisiz isim tamlamalarının bir nesneye ya da bir türe karşılık geldiği konusunda birleşen Necati Demir (2019, s. 26), “Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan yer değiştiremez ve tamlayan ile tamlanan arasına başka sözcük giremez” (Demir, 2019, s. 26). bilgisini dikkatlere sunmuştur.

“Tamlayanında ilgi eki bulunmayan isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması’dır. Bu tamlama, belirli olmayan genel bir ifadeyi karşılar” (Karahan, 2023, s. 62). şeklinde alandaki tanımlardan sonra *İshak* adlı öykü kitabından tespit edilen belirtisiz isim tamlamasının özellikleri çerçevesindeki örnekler şunlardır:

[kiler (ty)] [kapısı (tn)] (H: 11)

[mescit (ty)] [yıkıntısı(tn)] (Y: 28)

[mezar (ty)] [bekçisi (tn)] (Ç: 31)

[kış (ty)] [günleri (tn)] (D: 49)

[yağmur (ty)] [suları (tn)] (AC: 54)

[rüzgâr (ty)] [uğultusu(tn)] (İ: 63)

[incir (ty)] [ağaçları (tn)] (KK: 67)

- Demir (2019, s. 26), “Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan yer değiştiremez ve aralarına başka sözcük giremez.

[mum (ty)] [ışığı (tn)] (Y: 28)

[Hükûmet (ty)] [konağı (tn)] (Ç: 33)

[satranç (ty)] [oyuncuları (tn)] (D: 51)

[yemek (ty)] [sepetleri (tn)] (AC: 54)

[çekirge (ty)] [sürüleri (tn)] (İ: 63)

[simit (ty)] [parçası (tn)] (KK: 68)

- “*Kadı Köyü, Top Kapısı, şiş kebabı* gibi belirtisiz isim tamlaması kuruluşundaki bazı isimler zamanla iyelik eklerini düşürerek *Kadıköy, Topkapı, şişkebab* şeklinde kalıplaşmıştır. Son dönemlerde belirli mesleklerin konuşma dilinde bu tür *çocuk ayakkabı, erkek pantolon, mercimek çorba, çoban salata* gibi kullanımlar görülmektedir. *Güniz Sokak, Çakır Sokak* vb. örneklerdeki kural dışı yapı ise çok daha önceleri ortaya çıkmış ve bugün artık yaygınlaşmıştır. Benzer örneklere başka alanlarda da rastlanmaktadır” (Karahana, 2023, s. 63).

Gazel’in gözleri faltaşı gibi açılmıştı: (KK: 71)

- Belirtisiz isim tamlamalarında; onun elbisesi gibi tamlayanı zamir olan isim tamlamalarında dönüşüm yapılamaz. Dönüşümü veya dönüşmezliği belirleyen tamamlama unsurları arasındaki anlam ilişkisi veya unsurların yapısıdır (Karahana, 2023, s. 64).

[Onun (ty)] [yanı başı (tn)] B.li İT (Y: 28)

Bu tamlama “O yanı başı” şeklinde belirtisiz isim tamlamasına dönüştürülemez, çünkü tamlayanı zamirdir.

[yanı (ty)] [başı(tn)] B.siz İT (Y: 28)

Bu tamlama “yanın başı” şeklinde belirtili isim tamlamasına dönüştürülemez çünkü anlam ilişkisi sağlanmaz.

[onun (ty)] [dediği (tn)] B.li İT (D: 49)

Bu tamlama “O dediği” şeklinde belirtisiz isim tamlamasına dönüştürülemez, çünkü tamlayanı zamirdir.

[Onun (ty)] [üstü (tn)] B.li İT (KK: 68)

Bu tamlama “O üstü” şeklinde belirtisiz isim tamlamasına dönüştürülemez, çünkü tamlayanı zamirdir.

- Belirtisiz isim tamlamasında vurgu birinci unsur üzerindedir (Karahan, 2023, s. 67).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi koyu yazılarak belirtilmiştir

[yaz (ty)] [gecesi (tn)] B.siz İT (H: 14)

[bir çalgıcının (ty)] [anlattığı (tn)] B.li İT (Y: 28)

[tavanın (ty)] [köşesi (tn)] B.li İT (Ç: 34)

[buhar (ty)] [bulutu (tn)] B.siz İT (D: 46)

[cambazın (ty)] [kolu (tn)] B.li İT (AC: 58)

[cinayet (ty)] [isteği (tn)] B.siz İT (İ: 63)

[kavun (ty)] [çekirdeği (tn)] B.siz İT (KK: 71)

Bu tez çalışmasında Leyla Karahan’ın *Türkçede Söz Dizimi* isimli çalışması esas alınmış ancak yer yer literatürdeki başka çalışmalardan da faydalanılmıştır. Tezimizin bu bölümünde Karahan’ın kelime grupları tasnifi içerisinde ayrı bir başlık olarak değil de kısaltma gruplarında yer verdiği iyelik grupları, burada ayrı başlık altında değerlendirilecektir.

4.2. İyelik Grubu

Ergin (2009, s. 381), iyelik grubunu “Bu grup, iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde tanımlar ve “Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu ya da bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için bu kelime grubuna başvurulur” değerlendirmesi ile de iyelik grubunun işlevi hakkında bilgi verir. İyelik grubunu, isim tamlamaları başlığında

değerlendirerek bir tamlama oluşturduğunu ve bunlardan birincisine tamlayan ikincisine tamlanan denildiğini belirtir. Ayrıca Ergin (2009, s. 381), “Tamlayanın genitif ekini, tamlananın ise iyelik ekini aldığını” söyler ve iyelik grubunun şahıs zamirlerinden oluşan altı şekli bulunduğunu, bunlardan üçüncü şahısların tamlayan olduğu durumlarda değişebileceğini, üçüncü şahsın aynı zamanda “O” işaret zamiri olduğundan hem şahıs isminin yerini, hem de bütün nesneleri kapsayabileceğine dikkat çeker. Buradan yola çıkarak iyelik grubunun üçüncü şahsı yerine isim kullanılmasıyla isim tamlamasının meydana geldiğini, her iyelik grubunun aynı zamanda isim tamlaması; her isim tamlamasının da aynı zamanda iyelik grubu olduğunun bilgisini verir.

benim arabam bizim arabamız

senin araban sizin arabanız

onun arabası onların arabaları

Karaağaç (2019, s. 491), iyelik öbeklerini tamlayanı kişi zamiri olan ilişkilendirme öbeği olarak değerlendirir ve “Bir varlığın bir kişiye bağlandığı yapı” şeklinde tanımlar. Ayrıca tamlayanlı ve tamlayansız iyelik öbeği olarak iki başlık altında inceler. Ad tamlaması ile iyelik öbeği ayrımı olarak ad tamlamasının bir varlığı bir diğer varlıkla ilişkilendirdiğini, iyelik öbeğinin ise bir varlığı bir kişi ile ilişkilendirdiğini söyler.

Bu açıklamalara uygun olarak *İshak* adlı öykü kitabında geçen iyelik öbeği örnekleri;

benim oğlum (H: 13.)

onun bütün davranışları (H: 15.)

benim annem (Y:26.)

benim elim (KK:68.)

Benim annem ö(KK: 68.)

Üstünoğlu (2005, s. 420), isim tamlamalarıyla iyelik gruplarını şu şekilde karşılaştırmıştır:

-İsim tamlamaları da iyelik grupları da tamlayan ve tamlanan şeklindedir.

[Benim(ty)] [gözlerim(tn)] iyelik g. (Y: 26.)

[Gazel'in(ty)] [gözleri(tn)] B.li İT (KK: 71)

[onun(ty)] [suratı(tn)] iyelik g. (Ç: 30.)

[bir çalgıcının (ty)] [anlattığı (tn)] B.li İT (Y: 28)

[onun(ty)] [sakalı(tn)] iyelik g. (Ç: 30.)

[tavanın (ty)] [köşesi (tn)] B.li İT (Ç: 34)

[senin(ty)] [annen(tn)] iyelik g. (Ç: 31.)

[buhar (ty)] [bulutu (tn)] B.siz İT (D: 46)

[bizim(ty)] [tepemiz(tn)] iyelik g. (Ç: 32.)

- “İsim tamlamaları da iyelik grupları da tamlayanı ilgi durumunu, tamlananı iyelik ekin alır” (Üstünoğlu, 2005, s. 420).

-“Tamlanan, isim tamlamalarında iyelik grupların a ad değerinde olmalıdır” (Üstünoğlu, 2005, s. 420).

[tavanın (ty)] [köşesi (tn- (i))B.li İT (Ç: 34)

[bizim(ty)] [tepemiz(tn- (i).)] iyelik g. (Ç: 32.)

İsim tamlamalarında iyelik gruplarında tamlananda bulunan iyelik ekinin düşmesiyle yeni bir yapı elde edilir. Buna sıfat tamlaması denilir (Üstünoğlu, 2005, s. 420). Bu noktada ise Karaağaç (2019, s. 493), Üstünoğlu (2005, s. 420)’nın sıfat tamlaması olarak önerdiği grubu ilgi öbeği terimi ile adlandırır.

İsim tamlamasında, tamlayan ilgi durumuna girmez ve ilgi durumu ekini de almaz. İyelik gruplarında tamlayan ilgi durumu ekini almalıdır (Üstünoğlu, 2005).

kahve-Ø / ocağı, tamlayan / tamlanan (eksiz ilgi durumuna girmiş ad) (D: 46.)

kahve-nin ocağ -ı/ tamlayan / tamlanan (ekli ilgi durumuna girmiş ad) (D: 46.)

İsim tamlamalarında tamlayan, ad değerinde olmalıdır, iyelik gruplarında ise tamlayan zamir görevinde olmalıdır (Üstünoğlu, 2005, s. 420).

[buhar (ty: ad)] [bulutu (tn)] B.siz İT (D: 46)

[bizim(ty: zamir)] [tepemiz(tn)] iyelik g. (Ç: 32.)

Üstünoğlu’nın (2005, s. 421) “İyelik öbeklerinde, tamlayan yüzey yapıya çıkmaz, derin yapıda kalır. İsim tamlamalarında, tamlayan yüzey yapıda yer almak zorundadır” görüşü ile Ergin’in (2009, s. 383), “İyelik ekleri bir şahıs ifade ettikleri için iyelik grubunun yalnız tamlanan unsurunda grubun yerini kullanılabilir: babam (benim babam), kitabı (onun kitabı)” şeklinde ifade ettiği görüşü örtüşmektedir.

Yaşlı kadın başını salladı ve sulanmış kara taş döşemeli avlunun kiler kapısına açılan kuytu köşesine gözlerini dikip beklemeye başladı. (S.11.)

(onun) başı: derin yapıda kalmış bir iyelik grubu

(onun) gözleri: derin yapıda kalmış bir iyelik grubu

avlunun kiler kapısı: yüzey yapıya çıkmış bir isim tamlaması

Ad tamlamasında iki unsurda da birden fazla sözcük grubu olabilirken iyelik gruplarında sadece tamlananında birden fazla sözcük ya da söz grubu bulunabilir (Üstünova, 2005, s. 421).

[onun(ty)] [bütün davranışları(tn)] iyelik g. (H: 15.)

Yukarıdaki cümledeki iyelik grubunda, tamlanan unsur [bütün davranışları(tn)] sıfat tamlaması şeklindedir.

[bir çalgıcının (ty)] [anlattığı (tn)] B.li İT (Y: 28)

Yukarıdaki cümledeki belirtili isim tamlaması grubunda ise; tamlayan unsur [bir çalgıcının (ty)] kendi arasında sıfat tamlaması şeklinde, tamlanan unsur [anlattığı (tn)] ise kendi arasında sıfat fiil grubu şeklindedir.

4.3. Sıfat Tamlaması

Türkçe Sözlük'te "Sıfatların kendilerinden sonra gelen bir adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama" (TDK, 2011, s. 2088) şeklinde tanımlanan kelime grubudur.

Hatipoğlu (1982, s. 25), "Sıfatın tamlaması, sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek ya da belirterek kurduğu tamlamadır" şeklinde ifade eder.

Baydar (2006, s. 158), "İsim unsurunun sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu" şeklinde tanımlar.

Bu sözcük grubuna *İshak* adlı öykü kitabından tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

[Yirmi (s)] [dakika (i)] ST (H: 11)

[bir çift (s)] [takunya (i)] ST (Y: 25)

[bir (s)] [çift(i)] ST (Y: 25)

[duyulmaz (s)] [bir ses (i)] ST (Ç: 30)

[Bir (s)] [hafta (i)] ST (D: 46)

[iki (s)] [genç ve uykulu göz (i)] ST (AC: 53)

[genç ve uykulu (s)] [göz (i)] ST (AC: 53)

[Geniş (s)] [bir ova (i)] ST (İ: 61)

[bir (s)] [ova (i)] ST (İ: 61)

Korkmaz (2009, s. 350), sıfat tamlamasını “Sıfat tamlamaları, sıfatların cümle içindeki olağan kullanım biçimleridir. Tamlamasız yalın bir sıfat düşünülemez” şeklinde tanımlarken isim soylu kelimelerden olan sıfatların, sıfat görevinde olduğunun kendisinden sonra gelen isimden anlaşıldığını belirtir.

Ergin (2009, s. 380), sıfat tamlamasının, bir sıfat ile bir isimden kurulan iki kelimelik bir tamlama olduğunu ifade eder.

Banguoğlu (2015, s. 341), bu kelime grubunu “sıfat takımı” olarak adlandırır. Onunla bu konuda benzer görüşte olan G. Karaağaç (2019, s. 496) sıfat tamlamasını, bir söz, söz öbeği veya cümlenin eksiz olarak bir adın önüne getirilmesi ile oluşan söz öbeğidir” şeklinde tanımlar. Devamında ise sıfatları var oluş ve sonradan olma özellikleri açısından nitelemesine göre değerlendirir. Yine tamlayan ve tamlanan şeklinde iki unsurdan oluşup tamlayanın önce tamlananın sonra geldiğini belirtir. Ayrıca adların eksiz durum çekimleri noktasına vurgu yaparak sözcük öbeklerinde bu çekimin sıfat olduğunu, cümlelerde ise özne olduğunu belirtir (Karaağaç, 2019, s. 496). Ergin (2009, s. 380)’in “Sıfat tamlaması, eksiz bir birleşmedir” şeklinde görüşü ile Karaağaç (2019, s. 496)’ın dile getirdiği ifadelerin benzerliği göze çarpmaktadır. Karahan (2023, s. 67-68) ise ismin, sıfat ile nitelendiği sözcük grubudur, şeklinde tanımladığı sıfat tamlamasını sıfat ögesi + ad ögesi = sıfat tamlaması biçiminde formülleştirmiştir.

Sıfat tamlamasının özellikleri ve *İshak* isimli öykü kitabından tespit edilen örneklerin bazıları şunlardır:

Özellikleri

- Sıfat tamlamasında ana unsur olan isim sondadır ve tamlanandır. Sıfat ise yardımcı unsurdur; ismin önüne gelere ismi tamamlar ve sıfat tamlayan olur. Bu görevlerini eksiz bir şekilde yerine getirerek tamlama oluştururlar (Karahan, 2023, s. 68).

[sulanmış (s)] [kara taş döşemeli avlu (i)] ST (H: 11)

[kara taş döşemeli(s)] avlu (i)] ST (H: 11)

[kara taş(s)] döşemeli (i)] ST (H: 11)

[kara (s)] [taş (i)] ST (H: 11)

[Dar (s)] [taş avluda (i)] ST (Y: 25)

[taş (s)] [avluda (i)] ST (Y: 25)

[çürümüş çam ve kil kokan(s)] [ıslak tozlar (i)] ST (Ç: 30)

[çürümüş (s)] [çam ve kil kokan (i)] ST (Ç: 30)

[çam ve kil (ö) kokan (s)] SFG (Ç: 30)

[ıslak (s)] [tozlar (i)] ST (Ç: 30)

[sonsuz (s)] [kıllar (i)] ST (D: 46)

[lazımlıklı (s)] [iskemle (i)] ST (KK: 67)

- Bir sıfat tamlamasının tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olduğunda nesne hareket niteliği kazanır (Karahan, 2023, s. 68).

[küçük bir tepe gibi yığılan (s)] [gümüş saplı anahtarlar (i)] ST (H: 13)

[kızgınlıktan titreyen (s)] [bir ses (i)] ST(Y: 26)

[odayı akıl almaz bir kalabalıkla dolduran (s)] [bir yığın zevksiz eşya (i)] ST (Ç: 30)

Kırmızı yüzlü, [önüne konan(s)] kâğıtlara(i)] ST(D: 50)

[görünmeyen (s)] [yan (i)] ST (AC: 54)

[tümseği kaplayan (s)] [kar (i)] ST (İ: 62)

[Dizine konan (s)] [bir sinek (i)] ST (KK: 69)

- Sıfat tamlamasının unsurları kelime grubu olabilir (Karahan, 2023, s. 69).

[sakalının içinde kaybolmuş (s)] [dişsiz ağız (i)] ST (Y: 27)

“sakalının içinde kaybolmuş dişsiz ağız” sıfat tamlamasının, sıfat unsuru [sakalının içinde kaybolmuş (s)] şeklinde bir sıfat fiil grubu kuruluşundadır.

[duyulur duyulmaz (s)] [ses (i)] ST (Ç: 30)

“duyulur duyulmaz ses” sıfat tamlamasının, sıfat unsuru [duyulur duyulmaz (s)] şeklinde bir zarf fiil grubu kuruluşundadır.

[o (s)] [akvaryumun ardı (i)] ST (D: 49)

“o akvaryumun ardı” sıfat tamlamasının, isim unsuru [akvaryumun ardı (i)] şeklinde bir isim tamlaması kuruluşundadır.

[Duyulmayan (s)] [bir cızırtıyla (i)] ST (AC: 54)

“Duyulmayan bir cızırtıyla” şeklinde sıfat tamlamasının [Duyulmayan (s)] sıfat unsuru bir sıfat fiil grubu, isim unsuru [bir cızırtıyla (i)] ise edat grubu kuruluşundadır.

[Dipsiz (s)] [bir kuşku kuyusu (i)] ST (İ: 65)

“Dipsiz bir kuşku kuyusu” isim tamlamasının isim unsuru [bir kuşku kuyusu (i)] bir sıfat tamlaması kuruluşundadır.

[bir (s)] [yılan deliği (i)] ST (KK: 69)

“bir yılan deliği” sıfat tamlamasının isim unsuru [yılan deliği (i)] bir isim tamlaması kuruluşundadır.

- Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna katılabilir (Karahana, 2023, s. 69).

Aşağıda sıfat unsuru [Sulanmış (s)] ve isim unsuru [kara taş döşemeli avlu (i)] olan sıfat tamlamasının isim unsurunda iç içe geçmiş iki sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu:

[sulanmış (s)] [kara taş döşemeli avlu (i)] ST (H: 11)

[kara taş döşemeli(s)] avlu (i)] ST (H: 11)

[kara taş(s)] döşemeli (i)] ST (H: 11)

[kara (s)] [taş (i)] ST (H: 11)

Aşağıda tamlayanı [açık musluğun (ty)] ve tamlananı [şırıltısı (tn)] olan belirtili isim tamlamasının tamlayanında sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu:

[açık musluğun (ty)] [şırıltısı (tn)] B.li İT (H: 13)

[açık (s)] [musluk(i)] ST

Aşağıda sıfat unsuru [Dar (s)] ve isim unsuru [taş avlu (i)] olan sıfat tamlamasının isim unsurunda iç içe geçmiş bir sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu:

[Dar (s)] [taş avlu (i)] ST (Y: 25)

[taş (s)] [avlu (i)] ST

Aşağıda sıfat unsuru [duyulmaz (s)] ve isim unsuru [bir ses (i)] olan sıfat tamlamasının isim unsurunda iç içe geçmiş bir sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu:

[duyulmaz (s)] [bir ses (i)] ST (Ç: 30)

[bir (s)] [ses (i)] ST

Aşağıda sıfat unsuru [şu (s)] ve isim unsuru [iki ağaç (i)] olan sıfat tamlamasının isim unsurunda iç içe geçmiş bir sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu.

[şu (s)] [iki ağaç (i)] ST (AC: 53)

[iki (s)] [ağaç (i)] ST

Aşağıda sıfat unsuru [yeni (s)] ve isim unsuru [bir koyun (i)] olan sıfat tamlamasının isim unsurunda iç içe geçmiş bir sıfat tamlaması bulunmaktadır. Bu grupların yapısal durumu:

[yeni (s)] [bir koyun (i)] ST (İ: 61)

[bir (s)] [koyun (i)] ST

- Sıfat tamlamasında, aynı türden birden fazla sıfat bir ismi niteleyebilir (Karahan, 2023, s. 70).

[Uzun boylu konuşan,(s)] [görmüş geçirmiş (s)] [biri (i)] ST (H: 15)

Grubun ismi görevinde bulunan [biri (i)]' yi niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [Uzun boylu konuşan,(s)] ve [görmüş geçirmiş (s)] kelime grupları tamamlamıştır.

[O (s)] [eskimiş, (s)] [anlaşılmaz, (s)] [bastonlu(s)] [romen sayıları (i)] ST (Y: 25)

Grubun ismi görevinde bulunan [romen sayıları (i)] 'nı niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [O (s)] ,[eskimiş, (s)], [anlaşılmaz, (s)] ve [bastonlu(s)] kelime grupları tamamlamıştır.

[sesli, (s)] [iri (s)] [damlalar (i)] ST (Ç: 30)

Grubun ismi görevinde bulunan [damlalar (i)]' ı niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [sesli, (s)] ve [iri (s)] kelimeleri tamamlamıştır.

[eski, (s)] [şimendiferli (s)] [saatleri (i)] ST (D: 46)

Grubun ismi görevinde bulunan [saatleri (i)]' ni niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [eski, (s)] ve [şimendiferli (s)] kelimeleri tamamlamıştır.

[silik,(s)] [belirsiz,(s)] [uzak (s)] [bir tek ağaç (i)] ST (AC: 52)

Grubun ismi görevinde bulunan [bir tek ağaç (i)]'ı niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [silik,(s)] , [belirsiz,(s)] ve [uzak (s)] kelimeleri tamamlamıştır.

[kesik,(s)], [hızlı (s)] ,[sakin,(s)] ve [güvenli (s)] kelimeleri tamamlamıştır.

[telaşlı, (s)] [eskimiş (s)] [kızlara özgü buruşukluklarla dolu (s)] [yüz (i)] ST (KK: 68)

Grubun ismi görevinde bulunan [yüz (i)]' ü niteleme sıfatı fonksiyonuyla kullanılan [telaşlı, (s)], [eskimiş (s)] ve [kızlara özgü buruşukluklarla dolu (s)] kelime grupları tamamlamıştır.

- Sıfat tamlamasında, aynı türden birden fazla isim bir sıfatı niteleyebilir (Karahana, 2023, s. 70).

[yakın (s)] [kişilere ve yerlere (i)] ST (AC: 56)

“ve” Bağlama edatıyla bağlanan “kişi” ve “yer” isimleri “yakın” ortak sıfatıyla biraraya gelerek sıfat tamlaması oluşturmuştur.

- “Nesnenin neden yapıldığını belirten demir kapı, cam bardak, mermer kök, gümüş kemer gibi tamlamalar isim tamlaması değil sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamalar, demirden yapılmış kapı demirden kapı, camdan yapılmış bardak camdan bardak, şeklindeki yapılardan kısalma yoluyla ortaya çıkmıştır” (Karahana, 2023, s. 71). Bu noktada takısız ad tamlaması - sıfat tamlaması tartışmasını Kerimoğlu *Dilbilgisi ve Dilbilim Yazıları* (2018), eserinde etraflıca ele almış ve ulaştığı ölçü olarak değerlendirme karışıklığını, ayrı bir isimlendirme yapılması gerektiğini söyler. Bu durumdaki ifadeler *ad öbeği* isimlendirmesini yapar (Kerimoğlu, 2008, s. 128).

[kiraz (s)] [ağızlık (i)] ST (Y: 27)

[Kepçe(s)] [Gelin (i)] ST (KK: 71)

[sac(s)] [levhalar (i)] ST (Ç: 32)

- Sıfat ve zarfları, azlık çokluk ve derece bakımından belirten kelimeler de bir sıfat tamlaması şeklindedir (Karahana, 2023, s. 71). Z. Korkmaz (2009, s. 373) ise bu sıfatları “Üstünlük Derecesi: Üstünlük veya karşılaştırma derecesi, bir varlıktaki niteliğin başka bir varlık veya varlıklara oranla daha çok, daha üstün, daha az, daha düşük olduğunu gösterme derecesidir. Genellikle sıfattan önce daha zarfının getirilmesiyle karşılanır” şeklinde değerlendirir.

[çok eğlenceli(s)] bir şey(i)] ST (H: 14)

[çok(s)] [eğlenceli(i)] ST (H: 14)

[daha(s)] [fazla(i)] ST (Y: 26)

[daha(s)] [iyi(i)] ST (Ç: 35)

[Çok(s)] [uzaklar(i)] ST (D: 49)

[daha(s)] [bir(i)] ST (AC: 53)

[Çok eski(s)] bir şey(i)] ST (İ: 62)

[Çok(s)] [bir şey(i)] ST (İ: 62)

- Sıfat tamlaması yoluyla yeni kelimeler türetilir (Karahan, 2023, s. 71).

İshak adlı öykü kitabında da bu yolla oluşturulmuş söz varlığı öğeleri bulunmaktadır.

yüzyıl: [yüz (s)] + [yıl (i)] ST (H: 15)

Büyükanne: [büyük (s)] + [anne (i)] ST (H: 15)

Büyükbaba: [büyük (s)] + [baba (i)] ST (Y: 25)

biraz: [bir (s)] + [az (i)] ST (D: 50)

Alacakaranlık: [Alaca (s)] + [karanlık (i)] ST (D: 51)

başparmaklar: [baş (s)] + [parmaklar (i)] (AC: 54)

posbıyık: [pos (s)] + [bıyık (i)] ST (AC: 56)

- Sıfat tamlamalarında, unsurlar arasına *daha*, *de* edatı ve [*mI*] soru eki girebilir (Karahan, 2023, s. 71).

[Başka(s)] da [bir şey (i)] ST (Ç: 33)

- Sıfat tamlaması cümlede isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahan, 2023, s. 71).

Horozlar [çiğ (s) ışıktaki (i)] uyuyorlardı. ST (H: 11)

Bu cümlede sıfat tamlaması [çiğ (s) ışıktaki (i)] isim görevi yapmıştır.

[Yirmi (s) dakika (i)] varmış büyükanne. ST (H: 11)

Bu cümlede sıfat tamlaması [Yirmi (s) dakika (i)] zarf görevi yapmıştır.

Masanın üzerinde [kırmızı (s) kalın bir örtü (i)] vardı. ST(D: 46)

Bu cümlede sıfat tamlaması [kırmızı (s) kalın bir örtü (i)] isim görevi yapmıştır.

[Soluk (s) ışıktaki (i)] yüzünün yarısı görünüyordu. ST (AC: 54)

Bu cümlede sıfat tamlaması [Soluk (s) ışıhta (i)] zarf görevi yapmıştır.

[Yorgun (s) tavırlarla (i)] ağaca gidip orada *İshak*'la konuştu. ST (İ: 66)

Bu cümlede sıfat tamlaması [Yorgun (s) tavırlarla (i)] zarf görevi yapmıştır.

- Sıfat tamlamalarında vurgu ilk unsur üzerindedir (Karahan, 2023, s. 72).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi koyu yazılarak belirtilmiştir.

O kiler kapısından gizli bir serinlik yayılıyordu ortalığa. ST (H: 11)

[O(s)] [kiler kapısından (i)] ST (H: 11)

[gizli(s)] [bir serinlik (i)] ST (H: 11)

[bir(s)] [serinlik (i)] ST (H: 11)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere üç adet sıfat tamlaması vardır. Vurgu, birinci tamlamanın sıfat unsuru olan *O*, ikinci tamlamanın sıfat unsuru olan *gizli*, üçüncü tamlamanın sıfat unsuru olan *bir* sözcükleri üzerindedir.

Pencereye soğuk zambaklar çiziliyor. ST (Y: 26)

[soğuk (s)] [zambaklar (i)] ST (Y: 26)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat tamlaması vardır. Vurgu, tamlamanın sıfat unsuru olan *soğuk* sözcüğü üzerindedir.

Sonra yeniden yüksek sesle (KK: 68)

[yüksek (s)] [sesle (i)]: ST (KK: 68)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat tamlaması vardır. Vurgu, tamlamanın sıfat unsuru olan *yüksek* sözcüğü üzerindedir.

Bu tez çalışmasında Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* isimli çalışması esas alınmış ancak yer yer literatürdeki başka çalışmalardan da faydalanılmıştır. Tezimizin bu bölümünde Karahan'ın kelime grupları tasnifi içerisinde yer almayan “belirtisiz sıfat tamlaması”na değinilecektir.

4.4. Belirtisiz Sıfat Tamlaması

Üstünova (2012, s. 447), belirtisiz sıfat tamlamasıyla ilgili “*Türkiye Türkçesi Ad İşletimi*” başlıklı eserinde “Eksiz tamlayan durumundaki ad, belirtme işlevindeki iyelikli ada

bağlanarak geleneksel dil bilgisinde belirtisiz ad tamlaması denen bizim belirtisiz sıfat tamlaması/ sıfat tamlaması adını verdiğimiz sözcük öbeklerini oluşturur” şeklindeki bilgiyi verir. Ayrıca bu kelime grubunda tamlayan ile tamlanan arasındaki ilişkinin niteleme görevine dayalı olduğu bilgisini de ekler. (Üstünova, 2010, s. 96, aktarıldığı şekliyle, Güvenen, 2021, s.69-96.).

İshak adlı öykü kitabından tespit edilen belirtisiz sıfat tamlaması örneklerinin bazıları şunlardır:

Gökyüzünden sürüyle [şeytan tüyü] uçup gidiyordu. (H: 11.)

Camdan solgun ve karanlık [güz ışığı] vurdukça bir masal halısı gibi sonsuz kulları huzur içinde kızarıyordu.(D: 46.)

Kahveci nargilesini bıraktı, tezgâhtan bir deste [oyun kâğıdı] aldı, masaya getirdi.(D: 47.)

Ay ışığında, çelimsiz serçe ayaklarının oyduğu buzlu [kar çiçekleri.] (İ: 62.)

[Ay batımı]na yakın ağır ağır yıkıntıdan uzaklaştı. (İ: 66.)

Bu kelime grubu ile Üstünova (2012, s. 447) birçok bileşik sözcük türetildiğini Banguoğlu’nun (2015, s. 334) *belirtisiz ad takımının iki kavramı arasında pek çeşitli ilişkilerle cins belirtici ya da vasıflayıcı olduğu*, bilgisine değinerek bu görüşe tamamen katılmadığı güçlü ya da zayıf sahiplik ilişkisi olduğu ama tamlayan iyelik ekinin belirtme işlevinden dolayı cins- tür belirleyici olduğunu söyler ve dilimizdeki pek çok bileşik sözcüğün belirtisiz sıfat tamlaması şeklinde kurulduğu bilgisini verir.

Yukarıdaki açıklamaya uygun olarak *İshak* adlı öykü kitabından seçilen bileşik sözcüklerin belirtisiz sıfat tamlaması kuruluşunda olan örnekleri şunlardır:

Midesinde kocaman bir kesekağıdının havayla şiştiğini, çeperlerine dokunduğunu, yukarı doğru çıktığını duyuyordu. (H: 12.)

Aslanağızları biraz daha açıldılar. (H: 12.)

Bunu uzun ve sıkıntılı bir boşluk havasına düştüğü akşamüstü saatlerinde belirsizce göstermeye çalıştı. (Y: 26.)

Gözlerini de faltaşı gibi açtı.(Ç: 31.)

4.5. Sıfat - Fiil Grubu

Türkçe Sözlük'te “Fiilden –en, -r, -ecek, -vb. eklerle türetilmiş ad ve sıfat görevinde kullanılan kelimeler, ortaç, durum ortacı, partisip” (TDK, 2011, s. 2088) şeklinde tanımlanan kelime grubunu Baydar (2006, s. 220) “Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı tamlayıcılar ile kurulan kelime grubu” şeklinde tanımlar.

Ergin (2009, s. 396), partisip grubu olarak adlandırdığı grupla ilgili “Partisip, bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır” bilgisini verir (Ergin, 2009, s.396). Banguoğlu (2015, s. 422), “yatık fiiller” genel başlığında ele aldığı fiilimsilerden, sıfat- fiillerin zaman anlamlarını korumasına dikkat çeker. Ayrıca her ne kadar sıfatlaştırsa da isim- fiillere oranla zaman anlatımının devam ettiğini belirtir ve bu durumu şu şekilde örneklendirir: “pişmemiş et, yılmayan adam gibi” (Banguoğlu, 2015, s. 422). Banguoğlu (2015, s. 422) sıfat fiilleri; geçmiş, şimdiki zaman, gelecek şeklinde alt başlıklara ayırmış ve çeşitleriyle değerlendirmeye almıştır.

Necati Demir (2019, s. 29, aktarıldığı şekliyle, Güvenen, 2021, s. 69-96) ise, grubu bir sıfat-fiil eki almış fiil ile ona bağlı tamlayıcı unsurdan oluşan gruba sıfat- fiil grubu denmektedir şeklinde tanımlamıştır.

“Sıfat- fiil ekleri (- an/-en, -ası/-esi, -maz /-mez, -r/-ar, -dık/ -dik, -duk/ -dük, -acak/ -ecek, -mış/ -miş) fiile getirilerek sıfat- fiil grubu yapılır” (Demir, 2019, s. 29).

Karaağaç (2019 s. 454), sıfat- fiil grubu yerine ad-eylem isimlendirmesini tercih etmiştir. Varlıkların hareketleri ile eylem özelliklerinden kazandıkları sıfatların sadece bu öbeğe ifade edildiğini belirtmiştir.

Karahan (2023, s. 72), “Bir sıfat - fiil ile bu sıfat - fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılarla oluşturulmuş sözcük grubu” tanımıyla, grubun oluşumunda tamlama unsurlarının önemine vurgu yapar.

İshak adlı öykü kitabında geçen sıfat- fiil grubu örneklerinin grubun özelliklerine göre değerlendirmesi şu şekildedir:

Özellikleri

- Grubun ana unsuru sıfat - fiildir; çoğunlukla sonda bulunur. Fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat - fiilin anlamı, çeşitli öğelerle tamamlanır. Yüklem olan sıfat- fiil yargı bildirmez (Karahan, 2023, s. 72).

O zaman [yokuşun ortasında (yt) kaldığını (y)] düşündü. (H: 11)

Yukarıdaki cümlede yer alan [yokuşun ortasında (yt) kaldığını (y)] sıfat fiil grubunda sıfat fiili yer tamlayıcısı ve yüklem ögeleri tamamlamıştır.

[Işıқта (yt) yıkanmış (y), rahat, parlak yüzler (ö)]di bunlar. (Y: 26)

Yukarıdaki cümlede yer alan [Işıқта (yt) yıkanmış (y), rahat, parlak yüzler (ö)] sıfat fiil grubunda sıfat fiili yer tamlayıcısı, yüklem ve özne ögeleri tamamlamıştır.

[Duyulmayan (y) bir cızırtı (ö)] yla söndü ateş. (AC: 54)

Yukarıdaki cümlede yer alan [Duyulmayan (y) bir cızırtı (ö)] sıfat fiil grubunda sıfat fiili yüklem ve özne ögeleri tamamlamıştır.

İki adamın düşünceleri aynı anda,[yuvarlanan (y) bir şey (ö)] i durdurdular. (İ: 66)

Yukarıdaki cümlede yer alan [yuvarlanan (y) bir şey (ö)] sıfat fiil grubunda sıfat fiili yüklem ve özne ögeleri tamamlamıştır.

- Sıfat - fiil grubu, cümlede isim ve sıfat görevi yapar (Karahana, 2023, s. 73).

[Dipteki kapıdan yayılan] o serinlik gibi.(idir) (H: 15)

Yukarıdaki cümlede sıfat fiil grubu, [Dipteki kapıdan yayılan]'ın sıfatı görevindedir.

[Amcam içimizden en erkenci olan]ıydı. (Y: 29)

Yukarıdaki cümlede sıfat fiil grubu, [Amcam içimizden en erkenci olan]'ın ismi görevindedir.

[Oturduğu] kısa bacaklı iskemleden kalktı. (AC: 54)

Yukarıdaki cümlede sıfat fiil grubu, [Oturduğu]'nın sıfatı görevindedir.

[Gazel'in görmediğini] anladı. (KK: 68)

Yukarıdaki cümlede sıfat fiil grubu, [Gazel'in görmediğini]'nin ismi görevindedir.

- Sıfat - fiilden önceki unsur üzerinde grubun vurgusu bulunur (Karahana, 2023, s. 74).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Sonra [az önce (zt) verdikleri] SFG yargıyı düşünerek gülümsediler. (H: 15)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *az önce* sözcüğü üzerindedir.

“[Otur (y) oturduğun] SFG yerde,” (Ç: 31)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *otur* sözcüğü üzerindedir.

[Hızla kâğıt (ö) dağıtan] SFG dördüncüyü gördü. (D: 48)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *kağıt* sözcüğü üzerindedir.

Hayvanın doru iken yağmurdan [yağıza (yt) dönmüş] SFG boynunu okşadı. (AC: 59)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *yağıza* sözcüğü üzerindedir.

[Onun üstünde (yt) yaklaşan] SFG akşamüstünün kirli, boz göğü. (KK: 68)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet sıfat fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *onun üstünde* sözcüğü üzerindedir.

4.6. İsim - Fiil Grubu

Baydar (2006, s. 220), “Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcılardan oluşan kelime grubu” şeklinde tanımladığı grubu Ergin (2009, s. 395), isim- fiil gruplarını “fiil grubu” olarak isimlendirmiş ve grupla ilgili fiil grubunda kullanılan fiil isimleri hareket isimleridir, bilgisini dikkatlere sunmuştur.

Banguoğlu (2015, s. 420), “yatık fiiller” genel başlığında ele aldığı fiilimsilerden isim fiil için adfiil isimlendirmesini tercih etmiştir.

Demir (2019, s. 28), grubun oluşumu için fiillere -ma / -me; -ış / -iş, -uş / -üş; -mak / -mek eklerinin getirildiği bilgisini vermiş ve grubu şu şekilde formüleştirmiştir:

“(isim+ isim) isim + fiil+ isim - fiil eki= isim – fiil grubu” (Demir, 2019, s. 28).

Karaağaç (2019, s. 454), isim –fiilleri “eylem adı öbekleri” olarak isimlendirmiş ve eylem adı eklerinin temel işlevinin, eylemlerin adlarını yapmak olduğu ve söz dizimi içerisinde isim görevi yaptığı bilgisini vermiştir.

Bir hareket veya iş ismi ile ona bağlı tamlayıcı ve tamlayıcılardan meydana gelen sözcük grubudur (Karahan, 2023, s. 74) tanımı, bir hareket ve işin adı ifadesiyle, kelime grubunun asıl görevini vurgulamaktadır.

İshak adlı öykü kitabından tespit edilen isim - fiil grubu örnekleri ve grubun özellikleri şu şekildedir:

Özellikleri

- Hareket isimleri [mAk]; iş isimleri de [mA] ve [- (y) İş] ekleri ile yapılır. Grubun ana unsuru hareket/ iş ismidir; genellikle sonda bulunur. Fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket / iş isminin anlamı, çeşitli ögelerle tamamlanır. İsim - fiil yüklem olsa da yargı bildirmez (Karahana, 2023, s. 74).

Adam [yumuşatmak için] gülümsedi. (H: 15)

Yukarıda belirtilen isim fiil grubu [yumuşatmak için] zarf tümleci ögesi olup edat grubunun isim unsuru görevindedir.

[Çekişme] yeniden başladı. (Y: 27)

Yukarıda belirtilen isim fiil grubu [Çekişme] özne görevindedir.

[Hemen çekip gitmek], [çekip gitmek], [çekip gitmek] ... (Ç: 31)

Yukarıdaki cümlede yer alan [Hemen çekip gitmek] isim fiil grubu cümle içerisinde özne görevindedir. Ayrıca grup kendi içerisinde hemen (zt), çekip gitmek (y) şeklinde oluşturulmuştur.

[Duymamak için] gözlerini kapadı. (KK: 67)

Yukarıda belirtilen isim fiil grubu [Duymamak için] zarf tümleci ögesi olup edat grubunun isim unsuru görevindedir.

- Bu grup, cümlede genellikle isim, bazen de sıfat görevi yapar. İsim- Fiiller, çekim ekleri olarak zarf göreviyle de kullanılır (Karahana, 2023, s. 75).

[yarasalar sessiz kanat çırpışlarıyla] küçük esintiler getiriyorlardı. (H: 11)

Yukarıdaki cümlede isim fiil grubu [yarasalar sessiz kanat çırpışlarıyla] zarf görevindedir.

Ve camda sadece eski, [yazdan kalma] sinek pislikleri. (D: 46)

Yukarıdaki cümlede isim fiil grubu [yazdan kalma] sıfat görevindedir.

Bir de onlarla konuşan,[kazıklamaya] çalışan cambazlar. (AC: 54)

Yukarıdaki cümlede isim fiil grubu [kazıklamaya] isim görevindedir.

Bir [mırıldanma] durumunu aldı. (İ: 65)

Yukarıdaki cümlede isim fiil grubu [mırıldanma] isim görevindedir.

Hiçbir anlamı olmayan [bir duruşla] duruyordu.(KK: 72)

Yukarıdaki cümlede isim fiil grubu [bir duruşla] zarf görevindedir.

- Hareket / iş isminden önceki unsorda vurgu vardır (Karahan, 2023, s. 76).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

“Yok canım [Ne uyuması !]” dedi. (H: 14)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet isim fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *ne* sözcüğü üzerindedir.

[Yunus amcamı tedirgin etmek] istiyordu. (Y: 27)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet isim fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *Yunus amcamı* sözcüğü üzerindedir.

Her şeyi [daha iyi anlamak] ister gibi (-idir.): (Ç: 35)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet isim fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *daha iyi* sözcüğü üzerindedir.

Öbürleri [bir daha vurmaya] bırakmadılar. (AC: 54)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet isim fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *bir daha* sözcüğü üzerindedir.

[Gene de zayıf davranmak] istemedi. (KK: 68)

Cümlede yukarıda belirtildiği üzere bir adet isim fiil grubu vardır. Vurgu grubun öncesindeki unsur olan *gene* sözcüğü üzerindedir.

4.7. Zarf - Fiil Grubu

Türkçe Sözlük'te “Zarf olarak kullanılan fiil soyundan kelime, ulaç, durum ulacı, bağ- fiil, sıla sıygası” (TDK, 2011, s. 2645) şeklinde tanımlanan kelime grubudur.

Ergin (2009, s. 396), zarf –fiil grubunu “Gerundium Grubu olarak” adlandırır. Karaağaç ve Ergin zarf –fiillerin cümlede zarf göreviyle kullanıldığı konusunda ortak görüştedirler. Zarf-eylem öbeği ya da gerundium grubu, bir zarf –fiil eki ve ona bağlı bir veya birden çok unsurdan oluşan kelime grubudur(Ergin, 2009, s. 396). Zarf –fiil grubunda asıl öge başta, zarf-fiil ekini almış öge sonda yer alır (Ergin, 2009, s. 396; Karaağaç, 2019, s. 427).

Ergin (2009, s. 396), grubun vurgusunun gerundium’dan yani zarf –fiilden önceki ögede olduğunu belirtir ve gerundium grubunun cümlede her zaman zarf göreviyle kullanıldığını belirtir.

Banguoğlu (2015, s. 427), zarf fiilleri “Fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir” şeklinde tanımlar ve zarf- fiillerin tümüyle zamana bağlı olmadıklarını, bu bakımdan isim- fiillere benzediğini ve sıfat- fiilden ayrıldığını belirtir (Banguoğlu, 2015, s. 427). Ulama, hâl, karşıtlama, zaman, sebep, karşılaştırma şeklinde altı anlam özelliklerine göre grubu değerlendirir (Banguoğlu, 2015, s. 427).

Karaağaç (2019, s. 456), zarf fiil grubunu zarf- eylem öbeği olarak isimlendirir ve zarf- eylem eklerinin temel işlevini eylemlerin adlarını asıl eyleme bağlamak olarak açıklar.

Demir (2019, s. 30) grupla ilgili “Zarf-fiiller, fiillere: -a, -e; -ı, -i, -u, -ü; -ıp, -ip, -up, -üp; -arak, -erek; -madan, -meden; ken; -ınca, -ince, -unca, -ünce; -dığında, -diğinde, -duğunda, -duğünde, -tığında, -tiğinde, -tuğunda, -tüğünde; -dıkça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tıkça, -tikçe, -tukça, -tükçe; -alı, -eli; -dğından, -diğinden, -duğundan, -duğünden, -tğından, -tiğinden, -tuğundan, -tüğünden; -maktan, -mekten; ekleri getirilerek yapılmaktadır” şeklinde bilgi verir ve grubu şu şekilde formüleştir:

“(isim + isim) isim / fiil + zarf fiil eki = zarf – fiil öbeği” (Demir, 2019, s. 30).

Karahan (2023, s. 76), grubu “Bir zarf - fiil ile bu zarf - fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılarla kurulan kelime grubudur” şeklinde tanımlar.

İshak adlı öykü kitabında geçen isim - fiil grubu örneklerinin ve grubun özelliklerine göre değerlendirilmesi şu şekildedir:

Özellikleri

- Grupta ana unsur zarf - fiildir. Zarf - fiil, ekseriye grubun sonunda bulunur. Fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf - fiilin anlamı, çeşitli öğelerle tamamlanır. Yüklem olan zarf - fiil yargı bildirmez (Karahan, 2023, s. 76).

[Büyükbabam(ö) sözde(z) beni(b.li n) uyandırmamaya(yt) çalışarak,(y)] “Yunus yavrum, şu lambayı yak!” diye fısıldadı. (Y: 26)

Yukarıdaki cümlede yer alan [Büyükbabam(ö) sözde(z) beni(b.li n) uyandırmamaya(yt) çalışarak,(y)] zarf fiil grubunda zarf fiili özne, zarf tümlecisi, belirtili nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem öğeleri tamamlamıştır.

Bir haftadır [her gün(z) gelip(y)] dördüncüyü bekliyorlardı. (D: 46)

Yukarıdaki cümlede yer alan [her gün(z) gelip(y)] zarf fiil grubunda zarf fiili zarf tümlecisi ve yüklem öğeleri tamamlamıştır.

[Hiç(zt) seslenmeden(y)] başına dikti. (AC: 53)

Yukarıdaki cümlede yer alan [Hiç(zt) seslenmeden(y)] zarf fiil grubunda zarf fiili zarf tümleci ve yüklem ögeleri tamamlamıştır.

Karları gıcırtyla [ezerek(y)] yürüdüler. (İ: 61)

Yukarıdaki cümlede yer alan [ezerek(y)] zarf fiil grubunda zarf fiili yüklem ögesi tamamlamıştır.

Hala ayaklarını [sürüyerek (y)] içeri girdi. (KK: 67)

Yukarıdaki cümlede yer alan [sürüyerek (y)] zarf fiil grubunda zarf fiili yüklem ögesi tamamlamıştır.

- Durum ekleriyle çekime girmiş bazı sıfat - fiiller, cümlede zarf görevi yapar. Sıfat - fiil eki ve hâl eki birleşmesinden oluşan bu yapıları - söz diziminde zarf görevi yapıyorsa - birleşik - zarf fiil eki, bu eklerle kurulan grupları da zarf fiil grubu olarak değerlendirilmelidir (Karahana, 2023, s. 76).

Neden sonra [kendime gelip(zt) silkindiğimde (y)] kapıdan sabah aydınlığının usulca girmeye başladığını gördüm. (Y: 26)

- “...-r... -mAz, ..-DI...- mI,.. -DI.. All, ..- sA ... -sIn, ..-sA dA / bile / dahi vb. kalıplarla kurulan gruplar da birer zarf - fiil grubudur” (Karahana, 2023, s. 77).

[(Adam) (başını kaldırıp) (yukarı) [bakar bakmaz] şapkanın kenarlarını dolduran suyun hepsi birden şırr ensesinden içeri. (AC: 55)

- Zarf - fiil grubunun öznesi ile cümlenin öznesi örtüşür (Karahana, 2023, s. 78).

Gökyüzünden sürüyle [şeytan tüyü(ö) uçup] gidiyordu.(H: 11)

Bu cümlenin öznesi “şeytan tüyü” ile zarf fiil grubunun [şeytan tüyü(ö) uçup] öznesi örtüşmektedir.

[Adam(ö) gülümseyerek] yüzünü çevirdi.(Ç: 32)

Bu cümlenin öznesi “Adam” ile zarf fiil grubunun [Adam(ö) gülümseyerek] öznesi örtüşmektedir.

[Kahveci(ö) nargilesini fokurdattıyor, arada sırada gürültüyle öksürüp] burnunu beyaz önlüğünün altına siliyordu. (D: 46)

Bu cümlenin öznesi “Kahveci” ile zarf fiil grubunun [Kahveci(ö) nargilesini fokurdattıyor, arada sırada gürültüyle öksürüp] öznesi örtüşmektedir.

[Öbürü(ö) irkilerek,] yalanlayacak oldu. (İ: 63)

Bu cümlenin öznesi “Öbürü” ile zarf fiil grubunun [Öbürü(ö) irkilerek,] öznesi örtüşmektedir.

[Hala(ö) ayaklarını sürüyerek] içeri girdi.(KK: 67)

Bu cümlenin öznesi “Hala” ile zarf fiil grubunun [Hala(ö) ayaklarını sürüyerek] öznesi örtüşmektedir.

- Zarf - fiil grubu, söz diziminde çeşitli işlevlerle zarf görevi yapar (Karahana, 2023, s. 78).

Sonra babası ile konuştuğu sırada geçen zamanı hesapladı ve [yeniden sayarken] dört yüz elli beşten başladı. (H: 13)

Bu cümlede zarf fiil grubu [yeniden sayarken] zaman işleviyle zarf görevi yapmaktadır.

[Mandala asılı olarak] kapıyla birlikte içeri girdi. (Y: 26)

Bu cümlede zarf fiil grubu [Mandala asılı olarak] tarz işleviyle zarf görevi yapmaktadır.

Yalnızca [dönüp (tarz)] baktı.(Ç: 32)

Bu cümlede zarf fiil grubu [dönüp] tarz işleviyle zarf görevi yapmaktadır.

- Zarf - fiilden önceki unsur üzerinde grubun vurgusu bulunur (Karahana, 2023, s. 79).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Buna karşılık [oğlula genç karısı] gittikçe sabırsızlanıyorlardı.(H: 13)

Babam [polisle birlikte] geldiğinde kapıdaydım. (Ç: 34)

[Hiç] yanıt vermeden paltosunu çıkardı. (D: 47)

Cigarasına [iri bir damla] düşüp kâğıdı ayırdı. (AC: 54)

[Zorla] gülerek, “E... Sonra?” dedi. (İ: 64)

Hala [eteklerini tutarak] indi. (KK: 71)

4.8. Tekrar Grubu

Baydar (2006, s. 273), tekrar grubunu, eş görevli iki kelimenin bir nesne veya hareketi karşılamak amaçlı oluşturdukları kelime grubu olarak tanımlar.

Ergin'in (2009, s. 377), "Kelime grupları içindeki en sade ve en basit grup" olarak belirttiği ve "tekrarlar" olarak adlandırdığı grubu, Demir (2019, s. 31) şu şekilde formülleştirmiştir:

"(İsim + isim) isim / isim: tekrar öbeği" (Demir, 2019, s. 31).

Tekrar gruplarının adlandırılması noktasında literatürde farklı terimler bulunmaktadır. Hatiboğlu (1981, s. 9), Korkmaz (1992, s. 82), Akyağın (2007, s. 1), Vardar (2007, s. 119) ve Gülensoy (2010, s. 487) ikileme; Gencan (2001, s. 217) ve Bilgegil (2014, s. 150) ikizleme; Güneş (2007, s. 353), Ergin (1997, s. 377), Karahan (2023, s. 79) ve Delice (2012, s. 31) tekrar; Banguoğlu (2004, s. 308) koşma takımı ve Karaağaç (2012, s. 195) yineleme terimini kullanmıştır.

Karaağaç (2019, s. 476), tekrar grubunu "yineleme öbeği" olarak isimlendirmiş ve "Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir" şeklinde tanımlamıştır. Tekrar gruplarının nasıl oluşturulduklarını; "Şekil ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı ve aynı türden olan iki veya daha çok sözün bir araya gelerek oluşturduğu yineleme öbeğindeki sözcükler birbirine gelişigüzel değil belirli ses bilgisi kurallarıyla bağlanmaktadır" şeklinde açıklar ve cümledeki işlevini ve kuruluşunu anlamı güçlendirmek, abartmak, devamlılık sağlamak gibi amaçlarla bir kelimenin benzer, zıt, yakın manaca ya da ses gibi yönlerden ilgisi bulunanı kullanımlarla sağladığı bilgisini verir. (Karaağaç, 2019, s. 476).

Türkçenin ilk yazılı eserlerinde de kullanımı tanıklanan tekrarlar bulunmaktadır. Köktürk yazıtlarına bakıldığında; "sınar süsi ebig barkıg yulgalı bardı (Yarı ordusu ev [imiz]i bark [ımız]ı yağmalamak için gitti.) BK D32 (Tekin, 2020, s. 62-63) şeklinde [ev bark] tekrar grubu geçmektedir. Eldeki ilk yazılı eserlerimizden itibaren kullanımı tanıklanan tekrar grubunu Karahan (2023, s. 79) ise "Tekrar grubu, ya aynı kelimenin ya da aralarında anlam ilişkisi olan farklı kelimelerin sıralanması ile yapılır. Kelimenin ses yapısı değiştirilerek de tekrar grubu kurulabilir" şeklinde tanımlamıştır.

İshak adlı öykü kitabında geçen tekrar grubu örnekleri, grubun özellikleri ve sınıflandırması şu şekildedir:

Yemeği [hızlı hızlı] yediler. (H: 14)

Arkası duvara dönük oturan gözlüklü –sanırım ikinci olmalı–, [uzun uzun] tezgâha bakıp dinledi.(D: 48)

Sonra [tıp tıp] aşağıya. (AC: 55)

Özellikleri

- Tekrar gruplarının bazılarında ünlü düzeni ile anlam arasında bir ilişki vardır. Mesela yansıma kelimelerle yapılan tekrarlarda / A /... / A / sıralanışı *düzenlilik*, *hoşa gitme*, *devamlılık*, *kuvvetlilik* anlamlarını karşılar; / A /... / U / sıralanışı ise *düzensizliği*, *hoşa gitmemeyi*, *rahatsız ediciliği* bildirir” (Karahan, 2023 s. 80).

Saçaklarından iri damlaların düştüğü kuru ot ve saman kokan birkaç küçük tahta barakanın önünde köylülerin uzak köylerden yağmur altında getirdikleri iki üç cılız öküz, temiz giyinmiş ortaokullu bir çocuğun yularından tuttuğu, yerinde duramayan sinekli kır bir kısrak, başsız sırtlarıyla kirli bir karın pamukladığı iri taş yığınlarını çağrıştıran birkaç koyun ve kireçli bir harç gibi koyulmuş esmer yapışkan toprak üzerinde [bir oraya bir buraya] tembel tembel gidip gelen sürüyle çamurlu ayak. (AC: 56)

Cümlede yer alan tekrar grubu [bir oraya bir buraya] kendi içerisinde bir *düzenlilik* hissiyatı vermektedir.

- Bağlama ve çekim edatları dışarda kalmak suretiyle bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlemler ile yansıma kelimeler tekrara elverişli dil birimleridir (Karahan, 2023, s. 81).

Bu cümledeki tekrar grubu [fıkır fıkır] yansıma şeklinde bir dil birimidir.

Adam ve karısı [kıs kıs] gülüyorlar. (H: 16)

Bu cümledeki tekrar grubu [kıs kıs] yansıma şeklinde bir dil birimidir.

“[Tık tık] ... [Tık tık] ... [Tık tık]...” (D: 48)

Bu cümledeki tekrar grubu [Tık tık] yansıma şeklinde bir dil birimidir.

Kızgın bir yüzle [cık cık] diyerek tezgâha gitti. (D: 51)

Bu cümledeki tekrar grubu [cık cık] yansıma şeklinde bir dil birimidir.

Avlu [tıp tıp] ... tespih taneleriyle doluyordu. (KK: 68)

Bu cümledeki tekrar grubu [tıp tıp] yansıma şeklinde bir dil birimidir.

- Grupta yer alan kelimelerden biri ya da her ikisi, bağımsız bir birim olarak standart Türkçede kullanılmıyor ve anlamı bilinmiyor olabilir. Bu kelimelerin anlamı, grup bütünlüğü içinde anlaşılır (Karahan, 2023, s. 81).

Uyanık olduğunu kanıtlamak için [yarım yamalak] duyduklarını tekrarladı: (H: 14)

Grubun birinci unsuru “yarım” standart dilde tek başına veya başka gruplar içerisinde kullanılmakla birlikte, yama isminden türetilen “yamalak” ise tek başına kullanılmamaktadır.

- Tekrar gruplarında unsurlar çekim eki taşıyabilir (Karahana, 2023, s. 81).

Artık horozları [doğrudan doğruya] uyandıramazdı. (H: 15)

Kahveci nargilesini fokurdatıyor, [arada sırada] gürültüyle öksürüp burnunu beyaz önlüğünün altına siliyordu. (D: 46)

Saçaklarından iri damlaların düştüğü kuru ot ve saman kokan birkaç küçük tahta barakanın önünde köylülerin uzak köylerden yağmur altında getirdikleri iki üç cılız öküz, temiz giyinmiş ortaokullu bir çocuğun yularından tuttuğu, yerinde duramayan sinekli kır bir kısrak, başsız sırtlarıyla kirli bir karın pamukladığı iri taş yığınlarını çağrıştıran birkaç koyun ve kireçli bir harç gibi koyulmuş esmer yapışkan toprak üzerinde [bir oraya bir buraya] tembel tembel gidip gelen sürüyle çamurlu ayak. (AC: 56)

Sonra [kendi kendine] mırıldanır gibi konuşmaya başladı. (İ: 63)

[Üst üste] dizerek bir ev yapmaya başladı. (KK: 69)

“Gene gelmiş!” dedi Gazel [soluk soluğa.] (KK: 71)

- Fiil ile yapılan tekrar gruplarında çekim sırasında ikinci unsurun eki değişebilir (Karahana, 2023, s. 81).

Büyükbabam uzun deneyler sonunda kazandığı o olağanüstü inatçılığı öyle ustalıklı kullanırdı ki [amcam olsun, annem olsun] kimse onun karşısında ne yapacağını bilemezdi. (Y: 27)

- Grubun unsurları eş / yakın anlamlı veya zıt anlamlı kelimelerden oluşur (Karahana, 2023, s. 81).

İshak adlı öykü kitabında, Unsurları eş / yakın anlamlı olan ve aynı veya farklı kelimelerle kurulan tekrar gruplarından bazıları şunlardır:

Sonra ikisi birden [bilgiç bilgiç] başlarını salladılar. (H: 15)

[Pırıl pırıl] bir soğuk. (Y: 28)

Bizimki [dalgın dalgın] güldü. (Ç: 32)

Öndekinin şapkasının kenarında su [yavaş yavaş] birikiyor. (AC: 55)

Hala [ters ters] baktı. (KK: 68)

İshak adlı öykü kitabında, unsurları zıt anlamlı olan tekrar gruplarından bazıları şunlardır:

Odayı [irili ufaklı] tencereler, leğenler, tabaklarla doldurmuştu. (Ç: 33)

Çırpınmış, çabalamış, [öteyi beriyi] satmış, çift hayvanları almış. (AC:56.)

- Tekrarlar, anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çeşitli anlamlar kazandırır (Karahana, 2023, s. 82).

Yemeği [hızlı hızlı] yediler. (H: 14)

Tekrar grubu bu cümlede hızlılık veya sürat anlamı katmıştır.

Duvarı saat [ağır ağır] dokuzu vurdu. (Y: 26)

Tekrar grubu bu cümlede yavaşlık anlamıyla kullanılmıştır.

Yağmur [yan yan] düşüyor, saçak altlarında kuru kalmış yerleri küçük noktalarla dolduruyordu. (AC: 57)

Tekrar grubu bu cümlede beraberlik anlamı katmıştır.

Ay batımına yakın [ağır ağır] yıkıntıdan uzaklaştı. (İ: 66)

Tekrar grubu bu cümlede yavaşlık anlamıyla kullanılmıştır.

Postacı [bir iki] itti dışarıdan. (KK: 71)

Tekrar grubu bu cümlede çokluk anlamı katmıştır.

- Tekrar grupları, cümlede isim, sıfat, zarf, yüklem veya yardımcı öge işlevini yerine getirir (Karahana, 2023, s. 82).

Artık horozları [doğrudan doğruya] uyandıramazdı. (H: 15)

Bu cümledeki tekrar grubu [doğrudan doğruya] söz dizimi içinde zarf tümleci görevi yapmaktadır.

“Gene [saçma sapan.] Üşür. Zaten hasta.”(Ç: 31)

Bu cümledeki tekrar grubu [saçma sapan.] söz dizimi içinde yüklem görevi yapmaktadır. Ayrıca bu cümlede “dedi” ifadesini alacağı sezildiğinden eksilteli cümle yapılmıştır, diyebiliriz.

[Ağır ağır,] uzun, karanlık, dolambaçlı yollardan geçip şu anda bulunduğu yere geldi. (D: 51)

Bu cümledeki tekrar grubu [Ağır ağır,] söz dizimi içinde zarf görevi yapmaktadır.

Bunu eskiden beri [sık sık] isterdi. (AC: 56)

Bu cümledeki tekrar grubu [sık sık] söz dizimi içinde zarf görevi yapmaktadır.

Ay batımına yakın [ağır ağır] yıkıntıdan uzaklaştı. (İ: 66)

Bu cümledeki tekrar grubu [ağır ağır] söz dizimi içinde zarf görevi yapmaktadır.

“Gene gelmiş!” dedi Gazel [soluk soluğa.] (KK: 71)

Bu cümledeki tekrar grubu [soluk soluğa.] söz dizimi içinde zarf görevi yapmaktadır.

- “Bu grup, söz diziminde isim olarak kullanıldığında her unsur kendi vurgusunu taşır. Sıfat ve zarf görevli tekrar gruplarında ilk unsur daha vurguludur. Kelimeler arasında virgül konmaz” (Karahan, 2023, s. 83).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögeleri köşeli ayraç ile belirtilmiştir.

Uyanık olduğunu kanıtlamak için [yarım yamalak] duyduklarını tekrarladı: (H: 14)

Bu cümlede tekrar grubu [yarım] yamalak zarf görevinde olduğu için ilk unsur daha vurguludur.

Bizimki [dalgın dalgın] güldü. (Ç: 32)

Bu cümlede tekrar grubu [dalgın] dalgın zarf görevinde olduğu için ilk unsur daha vurguludur.

[Zaman zaman] dördü birden sırayla ellerini masaya vuruyorlardı: (D: 48)

Bu cümlede tekrar grubu [Zaman] zamanzarf görevinde olduğu için ilk unsur daha vurguludur.

[Vah Topuz vah.] (AC: 56)

Bu cümlede tekrar grubu [Vah Topuz vah.] isim görevinde olduğu için iki unsur da vurguludur.

4.9. Edat Grubu

Türkçe Sözlük’te “Adın edatla oluşturduğu genellikle zarf tümleci görevinde kullanılan kelime grubu, edat grubu, edatlı tümleç, ilgeçli tümleç” (TDK, 2011, s. 2088) şeklinde tanımlanan kelime grubudur.

Ergin (2009, s. 392), edat grubunun bir isim ve bir edat unsurundan oluştuğunu, edat unsurunun tabii, grubun eksiz, değişmez unsuru olduğunu ve isim unsurunun ise çeşitli çekim ekleri ile farklı hâllere girebileceğini belirtir.

Korkmaz (2009, s. 188), edat gruplarının adlar, sıfatlar ve fiiller ile kurdukları anlam ilişkileri dolayısıyla adların önüne sıfat, sıfat ve fiillerin önüne gelerek zarf görevi yüklenmiş olduklarını belirtir.

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur. Çekim edatları bağlandıkları isme sebep, benzerlik, yön, miktar, beraberlik, karşılaştırma vb. anlamlar katan dil birimleridir” (Karahan, 2023, s. 83). Baydar (2006, s. 245) ile Karahan (2023, s. 83)’ın görüşleri benzerlik gösterir. Ayrıca Baydar (2006, s. 245)’ın edatları “gibi” ile kurulan edat grupları, “göre” ile kurulan edat grupları vb. şeklinde ele alarak ayrıntılarıyla açıkladığı görülür.

İshak adlı öykü kitabında geçen edat grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir:

Özellikleri:

- Bu grupta isim unsuru ana unsurdur ve başta yer alır, çekim edatı ise sonda bulunur (Karahan, 2023, s. 83).

isim unsuru + çekim edatı = edat grubu

[sinirli ve kırık çizgiler (i)] + [gibi (e)] = EG (H: 11)

[sabah (i)] + [a karşı (e)] üç = EG (Y: 25)

[duyulmaz bir ses (i)] + [le ‹ ile (e)] = EG (Ç: 30)

[bir masal halısı (i)] + [gibi (e)] = EG (D: 46)

[Savrulmak (i)] + [için (e)] = EG (AC: 54)

[taşa oturmak (i)] + [için (e)] = EG (İ: 62)

[“İçeri gel Gazel!”(i)] + [diye (e)] = EG (KK: 68)

- Edat grubunda, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz birleşme olur (Karahan, 2023, s. 83).

[bir süre duvarlarda yuvarlandıktan sonra] /ekli (H: 11)

[kedi yavruları] [gibi] /eksiz (Y: 25)

[büyük bir gemi] [gibi] /eksiz (Ç: 30)

[o küçük aralığı geçinceye kadar] / ekli (D: 46)

[İkinci otobüsü kaçırmamak] [için] / eksiz (AC: 55)

[taşa oturmak] [için] [geriye doğru] eksiz / ekli (İ: 62)

[Dikkat] [+ le < ile] eksiz (KK: 68)

- “*Gibi, ile, için, üzere, diye, kadar, nispette* vb. edatlarla birleşen isimler hâl eki almaz. Zamirler ise böyle edatlarla birleşirken ilgi eki almak zorundadır” (Karahana, 2023, s. 83).

[isteksiz bir yüz] [+le < ile] (H: 12)

[akşamüstü ölmek] [üzere] (Y: 28)

[yaşlı bir eşkıya] [gibi] (Y: 28)

[küçük bir sağanak+la < ile] (Ç: 30)

[Uyumak] [için!...] (D: 47)

[sen + in] [için] (AC: 57)

[küçük bir heykel] [gibi] (İ: 64)

[eliy+le < ile] (KK: 69)

- “Edatların bazıları yönelme (doğru, göre, nazaran, rağmen, değin, dek, karşı, karşın, ait, dair vb.); ayrılma (başka, beri, dolayı, evvel, önce, ötürü, sonra vb.) veya vasıta (birlikte, beraber) hâli eki almış bir isimle (veya zamirle) grup oluşturur” (Karahana, 2023, s. 84).

[yuvarlandıktan sonra] (H: 11)

[sabaha karşı] (Y: 25)

[Onlara göre] (D: 46-47)

[ikindiden sonra] (D: 47)

[deminden beri] (AC: 57)

[o baykuş masalını anlattığın günden beri] (İ: 63)

[duvarlara kadar] (KK: 68)

- Edat grupları kısaltma grubu oluşturabilirler; iyelik ve çokluk eki alan edat unsuru cümlede isim olarak kullanılır. Bu ekler, senin gibi olan yapısındaki olan'ın görevinin üstlenerek grubu isimleştirir ve böylece bir kısaltma grubu olur (Karahan, 2023, s. 84).

Gökyüzü, [taş bir duvarın uzak, net yankıları gibi,(olan)] ara sıra duyulur duyulmaz köpek sesleri getiriyor. (S.61.)

- Suretiyle, hâlde, hâlinde, uğurda, içinde, sırada, şekilde, hakkında, üzerine, tarafından, yerde, sonra, önce gibi bazı isimler edat olarak da görev yaparlar. Bu kelimeler bir taraftan isim olarak kullanılırken diğer taraftan gerçek anlamlarından uzaklaşıp bir çekim görevi üstlenirler (Karahan, 2007, s.39-48, 2023: 84).

babası ile konuştuğu [sırada] (H: 13)

Neden [sonra] (Y: 29)

gülünç bir [şekilde] (Ç: 35)

şaşkınlık [içinde] (D: 46)

Tam sonucu bulacakları [sırada] tuhaf bir hesapla buldukları sayılar sonsuza kaçıyordu.(D: 49)

az [önce] (AC: 58)

Sessiz bir boğuşmadan [sonra] (İ: 66)

mektubu vermeden [önce] (KK: 71)

- Bu grubun isim unsuru bir kelime grubu olabilir (Karahan, 2023, s. 85).

[babası ile konuştuğu sırada] (H: 13)

Buradaki edat grubunda [babası ile konuştuğu sırada] isim unsuru “konuştuğu” sıfat fiil grubu kuruluşundadır.

[yaşlı bir eşkıya gibi] (Y: 28)

Buradaki edat grubunda [yaşlı bir eşkıya gibi] isim unsuru “yaşlı bir eşkıya” sıfat tamlaması kuruluşundadır.

[küçük bir sağanak la +la < ile] (Ç: 30)

Buradaki edat grubunda [küçük bir sağanak la +la < ile] isim unsuru “küçük bir sağanak” sıfat tamlaması kuruluşundadır.

[İkinci otobüsü kaçırmamak için] (AC: 55)

Buradaki edat grubunda [İkinci otobüsü kaçırmamak için] isim unsuru “İkinci otobüsü kaçırmamak” isim fiil grubu kuruluşundadır.

[Sessiz bir boğuşmadan sonra] (İ: 66)

Buradaki edat grubunda [Sessiz bir boğuşmadan sonra] isim unsuru “Sessiz bir boğuşmadan” zarf fiil grubu kuruluşundadır.

[mektubu vermeden önce] (KK: 71)

Buradaki edat grubunda [mektubu vermeden önce] isim unsuru “mektubu vermeden” zarf fiil grubu kuruluşundadır.

Aşağıdaki örneklerde ise isim unsurunun bir cümle olduğu görülmektedir:

[Şimdi gelirler mi onlar, diye] geçirdi içinden (H: 12)

[“Yunus yavrum, şu lambayı yak!” diye] fısıldadı. (Y: 26)

- İsim unsurunun zarf - fiil veya zarf - fiil grubu olan edat grupları da bulunur (Karahan, 2023, s. 85).

[o küçük aralığı geçince] ye kadar (D: 46)

[mektubu vermeden] önce (KK: 71)

- Edat grubunda isim unsuru birden fazla bulunabilir (Karahan, 2023, s. 86).

[tüyleri ıslanmış iki horoz ve saman çöplerini karıştıran savruk bir esinti] den başka (AC: 54)

- Bu grup, cümlede, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Grup, yapısındaki edatın türüne göre çeşitli anlamalar bildirir (Karahan, 2023, s. 86).

[çocuğu eğlendirmek] için(H: 16)

Burada edat grubu [çocuğu eğlendirmek] için zarf görevindedir ve sebep bildirmektedir.

[kızgınlıktan titreyen bir ses] +le ‹ ile (Y: 26)

Burada edat grubu [kızgınlıktan titreyen bir ses] +le ‹ ile zarf görevindedir ve sebep bildirmektedir.

[kalın bir bez] gibi (Ç: 32),

Burada edat grubu [kalın bir bez] gibi sıfat görevindedir ve benzetme bildirmektedir.

[Yaptıklarına bir eğleni süsünü vermek] için (D: 51)

Burada edat grubu [Yaptıklarına bir eğleni süsünü vermek] için isim görevindedir ve amaç bildirmektedir.

[Hışım]+la ‹ ile (AC: 55)

Burada edat grubu [Hışım]+la ‹ ile zarf görevindedir ve durum bildirmektedir.

[kendisi uçup gittik]ten sonra (İ: 65 - 66)

Burada edat grubu [kendisi uçup gittik]ten sonra zarf görevindedir ve zaman bildirmektedir.

- Edat grubunda vurgu, isim unsuru üzerindedir (Karahana, 2023, s. 87).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu köşeli ayraçla belirtilmiştir.

[soytarılar] gibi (H: 16)

[bir öksürük]+le ‹ ile (Y: 26)

[acemi bir kıvanç]+la ‹ ile (Ç: 31)

[eskisi] kadar (D: 52)

[Yağmur eğleniyor] diye (AC: 55)

[*İshak*'] +la ‹ ile (İ: 61)

[yüzer] gibi (KK: 72)

4.10. Bağlama Grubu

Baydar (2006, s. 278) bağlama gruplarını, isim unsurlarının bağlama edatları ile bağlanması şeklinde oluştuğunu belirtir.

Ergin (2009, s. 379), bağlama grubunu sıralama bağlama edatları ile bağlanan iki unsurun bütün olarak bağlama grubu teşkil ettiğini belirtir.

Banguoğlu (2015, s. 510- 511), bağlama grubu için bağlam öbekleri isimlendirmesini tercih etmiştir.

Karaağaç (2019, s. 479), Ergin'in (2009, s. 379) bağlama gruplarında her unsurun eşit bir şekilde birbirine bağlandığı, kendi vurgusunu kendi içinde taşıdığı konusundaki görüşünü

paylaşır ve bağlama grubunu “bağlama öbeği” olarak adlandırır. Bu öbekleri sıralayıcı ve açıklayıcı bağlama öbekleri olarak iki alt başlıkta inceler. Ayrıca bağlama öbek ve cümleleri ifadesiyle ele alarak cümle çeşitleri açısından da değerlendirme yapar.

“Bağlama edatları, sıralama, açıklama, karşılaştırma, sebep - sonuç, sınırlandırma vb. ilişkilerle isimleri birbirine bağlar” (Karahana, 2023, s. 87). Karahana’nın tanımı ile Baydar (2006, s. 278)’ın tanımı benzerlik gösterir.

İshak adlı öykü kitabında geçen bağlama grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir:

Özellikleri:

- Bağlama grubunda unsurlar grubun kuruluşuna eşit olarak katılır (Karahana, 2023, s. 87).

[sinirli] ve [kırık] (H: 11)

[korku] ve [tedirginlik] (Y: 25)

[kötü] ya da [orta değerde] (D: 51)

[Otobüsler+le < ile] [istasyon] (AC: 55)

[Kepçe kız+la < ile] [külâhlı babası] (KK: 70)

- “İle bağlama edatıkleşip [(y) lA] isim unsurlarını bağlayabilir. Bu yapıda birinci unsur, [(y) lA] eki taşır” (Karahana, 2023, s. 87).

[oğluy+la < ile] [genç karısı] (H: 13)

[Yunus amcam+la < ile] [büyükbabam] (Y: 25)

[Otobüsler+le < ile] [istasyon] (AC: 55)

[bir at+la < ile] [bir çocuk] (AC: 59)

[Kepçe kız+la < ile] [külâhlı babası] (KK: 70)

[yaşlı kadın+la < ile] [çocuk] (KK: 72)

- Bu grubun içine cümlelerin başka öğeleri girebilir (Karahana, 2023, s. 87).

[bir kimsenin, hele yağmurlu bir günde evden çıkmış bir kimsenin eve dönmek için vakti pek erken bulacağı ve iyisine kötüsüne bakmaksızın (zt) bir kahveye (yt) dalacağı saatlerdi.] (D: 47)

Yukarıdaki cümlede bağlama grubu içine zarf tümleci ve yer tamlayıcısı girdiği görülür.

- Grubun isim unsurları kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 87).

[Yeşil otlar ve aslanağızları] (H: 11)

Bağlama grubu isim unsuru sırasıyla sıfat tamlaması ve birleşik isimdir.

[acılar ve hamamböcekleri] (Y: 25)

“ve” Bağlama edatıyla isim unsuru olarak isim ile birleşik isimden oluşmuştur.

[sabah, öğlen sonu ve akşamın ilk saatleri] (D: 46)

Bağlama grubu isim unsuru olarak belirtisiz isim tamlaması ve belirtili isim tamlamasından oluşmuştur.

[köylünün ve öbürlerinin yanı] (AC: 58)

Bağlama grubu isim unsuru olarak tamlayan ve tamlananı bağlayarak belirtili isim tamlaması oluşturmuştur.

[yaşlı kadın+la < ile çocuk] (isim unsurları: sıfat tamlaması - isim) (KK: 72)

Bağlama grubu isim unsuru olarak sıfat tamlaması ve isimden oluşmuştur.

- Bağlama grubu, cümlede isim, sıfat, zarf, yüklem görevi yapar (Karahana, 2023, s. 88).

İçimde o bilinen üçlemenin, -gitsem... gitmem gerek... gidiyorum- yani [kararların en yumuşak ve kesin olanının yankısını] duydum. (Ç: 34)

Yukarıdaki cümlede bağlama grubu [kararların en yumuşak ve kesin olanının yankısını] sıfat görevinde kullanılmıştır.

Biraz ileride [bir at+la < ile bir çocuk] bekliyordu. (AC: 59)

Yukarıdaki cümlede bağlama grubu [bir at+la < ile bir çocuk] sıfat görevinde kullanılmıştır.

- Bağlama grubunda her unsur kendi vurgusunu taşır (Karahana, 2023, s. 88).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda köşeli ayraç ile belirtilmiştir.

[sanki yapılması ya da konuşulması] BG (H: 14)

[anladığı ve gömüldüğü] BG (Y: 28)

[kızgın ve sallantılı hâl] BG (D: 47)

[kişiler ve yerler] BG (AC: 56)

[“Gecenin ve tümseğin altı] BG (İ: 62)

[derin ve yumuşak] BG (KK: 70)

4 10.1. Bağlama Gruplarının Yapısı

Bağlam grupları incelenirken bu grubun *ve, veya, ile, ya da, fakat, ama* vb. bağlama edatlarıyla kurulduğu görülmüştür.

“Bağlama grubunda unsurların sıralanışı bağlama edatlarına göre değişiklik gösterir” (Karahan, 2023, s. 89).

Buna göre bağlama gruplarında unsurların sıralanışı şöyledir:

- “İsim unsuru + *bağlama edatı* + isim unsuru = bağlama grubu” (Karahan, 2023, s. 89).

[sinirli+ ve +kırık] (H: 11)

[anladığı+ ve +gömüldüğü] (Y: 28)

[korku+ve +tedirginlik] (Y: 25)

[kötü+ ya da +orta değerde] (D: 51)

[Kepçe kız+ la +külâhlı babası] (KK: 70)

- “*bağlama edatı* + İsim unsuru + *bağlama edatı* + isim unsuru = bağlama grubu” (Karahan, 2023, s. 89)

[Bir+ sulara bakıyordu,+ bir +odadakilerin yüzüne] (Ç: 31)

[hem+ sıkılan + hem de + hoşlanan] (D: 46)

Ne+ at cambazına,+ ne +köylüye,+ ne de +şehirliye benzemeyen. (AC: 57-58)

[Hem+ gülümsüyor,+hem +ağlıyordu.] (KK: 71)

- “İsim unsuru + *bağlama edatı* + İsim unsuru + *bağlama edatı* + ... = bağlama grubu ” (Karahan, 2023, s. 90).

Ne+at cambazına,+ne+ köylüye,+ ne de +şehirliye benzemeyen. (AC: 57-58)

4.11. Ünlem Grubu

Ergin (2009, s. 390), ünlem grubunu “Bir seslenme edatı ile bir isimden meydana gelen kelime grubudur” şeklinde tanımlar ve grubun öge sıralamasının seslenme edatı önce, isim

sonra şeklinde olduğunu belirtir. Yukarıda da bahsedilen, seslenmeleri aktarması görevi bu grubun yapı taşıdır.

Banguoğlu (2015, s. 518), ünlem gruplarını ünlem öbekleri olarak isimlendirir ve grupla ilgili “Asıl ünlemlerle kurulmuş veya çağrı hâlinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana gelmiş çok defa bir *ünleneni* kapsarlar” şeklindeki bilgiyi dikkatlere sunar. Karaağaç (2019, s. 467) ise ünlem gruplarının cümle içerisindeki işlevini “Ad çekiminde seslenme ve hitap ad- durum çekiminin bulunmadığı Türkçe, seslenmelerini söz diziminde yapar” şeklinde belirtmektedir.

“Ünlem grubu, seslenme bildiren bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Duygu bildiren ünlemlerle de grup oluşturulabilir” (Karahan, 2023, s. 90).

İshak adlı öykü kitabında geçen ünlem grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir;

Özellikleri:

- Bu grup ünlem ve isim unsurundan oluşur, ünlemler başta, isim unsuru sonda bulunur. Unsurlar eksiz birleşir. Asıl unsur olan isim unsuru sondadır (Karahan, 2023, s. 90).

[“Hey!”] diye bağırdı babam, (Ç: 32)

[“Güleç Osman ha!”] dedi komşu. (Ç: 33)

[“Ya!”] dedi babam. (Ç: 33)

[Hey] ahbap, ne yapıyorsun? (D: 49)

[“Hah!”] dedi adam, (AC: 56)

[Ha?] Nerede oğul (AC: 57)

[Hay] Allah... (İ: 62)

[“Tuu!”] Allah kahretsin. Altımda sandım.” (İ: 62)

[Yeter be.] (İ: 65)

[Ee,] sonra?” (İ: 65)

[Hey] gidi *İshak*... (İ: 65)

[“Açsana be,”] diye bağırdı. (KK: 71)

[Ne oluyorsun yahu?] (KK: 71)

[“Oh! Kurtulduk] .Vermedi!” (KK: 72)

- Ünlem grubunda isim unsuru kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 90).

[“Hey!”] diye bağırdı babam, (Ç: 32)

Yukarıdaki cümlede isim unsuru edat grubu şeklindedir.

[“Sağır mısın yahu!”] diye bağırdı yeniden. (Ç: 32)

Yukarıdaki cümlede isim unsuru edat grubu şeklindedir.

- Ünlem grubu cümlelerin kuruluşuna katılmaz, yardımcı öge olarak cümlede bulunabilir (Karahana, 2023, s. 91). Bu durumu Karaağaç (2019, s. 469) ise şu şekilde belirtmiştir: Bu öbekler cümle kuruluşunu etkilemez ve cümleden bağımsız bir şekilde cümle dışı öge olarak değerlendirilir, şeklinde açıklar.

[“Niye ötüyorsun büyükanne be?”] dedi. (H: 16)

Ne yapıyorsun? Duymadın mı [be!] (Ç: 32)

[“Ya,” öyle,” dedi. (Ç: 32)

[Yeter be.] (İ: 65)

[Ee,] sonra?” (İ: 65)

[Hey] gidi *İshak*...(İ: 65)

- Ünlem grubunda vurgu ünlem üzerindedir (Karahana, 2023, s. 91).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi köşeli ayraçla belirtilmiştir.

[“Niye ötüyorsun büyükanne be?”] dedi. (H: 16)

[“Hey!”] diye bağırdı babam, (Ç: 32)

[“Ya!”] dedi babam. (Ç: 33)

Tamam değil işte [be!] (D: 49)

[Hay] Allah... (İ: 62)

[Ee,] sonra?” (İ: 65)

[Hey] gidi *İshak*...(İ: 65)

[“Oh! Kurtulduk] .Vermedi!” (KK: 72)

4.12. Unvan Grubu

Grubun yapısı, şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi = unvan grubu şeklinde formülize edilebilir.

[“Ethem Efendi]...” (H: 15)

[Yunus amcam] derin bir of çekti. (Y: 27)

“Ergin (2009, s. 389), unvan grubunu “Bir şahıs ismiyle bir ünvan ya da akrabalık isminden meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve unvan gruplarının kuruluşu konusunda kişi adının önce, unvan veya akrabalık adının sonra geleceğinin; grubu oluşturan iki ögenin de eksiz, doğrudan bir araya getirildiğinin bilgisini verir. Grubun yapısı ve öğelerinin durumu hakkında Ergin’in görüşü ile benzer bir görüşe sahip olan Baydar (2006, s. 259), çalışmasında ayrıca grubun cümle içerisindeki fonksiyonları ve diğer kelime grupları içerisindeki durumu hakkında da değerlendirmelerde bulunmuştur.

Ergin ile Karaağaç (2019, s. 482), unvan grubunu “Bir özel isimle ünvan ya da akrabalık isminin eksiz bir biçimde bir araya gelmesiyle oluşan söz öbeği” tanımlaması örtüşmektedir.

Banguoğlu (2015, s. 514), unvan grubu yerine *san öbekleri* isimlendirmesini tercih etmiş, bu öbekleri *yanaşma takımları* başlığı altında değerlendirmiş, ayama (lakap) ve soyadı öbekleri, künye ve mahlas vb. alt başlıklarda açıklamıştır.

Bu kelime grubu, bir şahıs ismi, bir unvan veya akrabalık isminden kurulur (Karahan, 2023, s. 92).

İshak adlı öykü kitabında geçen unvan grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir:

- Bu grupta şahıs ismi bir kelime grubu olabilir (Karahan, 2023, s. 92).

Sonra posbıyıklı [Topuz Efendi] barak’ tan kıraç birkaç dönümü kiralamış (AC: 56)

Burada [Topuz Efendi] unvan grubu kişi ismi grubu oluşturmuştur.

- Unvan grubu cümlede isim görevi yapar (Karahan, 2023, s. 92).

[“Ethem Efendi] yaa!” dedi.”(H: 14)

[Yunus amcam] derin bir of çekti. (Y: 27)

- Birinci unsuru unvan veya akrabalık ismi olan kelime grupları unvan grubu değildir. Aslında sıfat tamlaması kuruluşunda olan bu yapılar zamanla kişi ismi hâline gelebilir.

Bu durumda sıfatın vurgusu ortadan kalkar ve grup, kişi ismi grubuna dönüşür. Kişi ismi grubunun vurgusu sonda, unvan grubunun vurgusu başta bulunur (Karahan, 2023, s. 92-93).

Sonra posbıyıklı [Topuz Efendi] barak’ tan kıraç birkaç dönümü kiralamış (AC: 56)

4.13. Kişi İsmi Grubu

Ergin (2009, s. 385) “Bir nesnenin ismi olmak üzereyan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlar ve birleşik isimlerin Türkçede hep has isim olduklarını vurgular.

Banguoğlu (2015, s. 515), kişi ismi grubu yerine ayama ve soyadı öbekleri isimlendirmesini tercih eder. Bunun yanında ayama; aile adı, şöhrat, lakap anlamında kullanıldığını daha sonra soyadı kanunu ile ad ve soyadı şekline geçişin bu öbeğin değişmesine zemin hazırladığını ve soyadı öbekleri şeklinde değerlendirildiği bilgisini vermiştir.

Karaağaç (2019, s. 481), bu grubu özel ad öbeği üst başlığı altında değerlendirdiği birleşik ad öbeği alt başlığında ele almıştır ve “Bir kimseye özel ad olarak verilen adların biraraya gelerek oluşturdukları söz öbeği” şeklinde tanımlamıştır.

Karahan (2023, s. 93) bu noktada, daha önceden kullanılan “birleşik isim” adlandırmasının karışıklığa yol açtığı için kullanmadığını yerine ise kişi ismi grubu terimini tercih ettiğini dile getirir ve grubu “Bir kişiye isim olan kelimeler topluluğudur. İki veya daha fazla kelimeli bütün kişi isimleri, bu grubu oluşturur” (Karahan, 2023, s. 93) şeklinde tanımlar.

İshak adlı öykü kitabında geçen kişi ismi grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir:

Özellikleri

- “Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir kişiye ad olmak üzere kişi ismi grubuna dönüşebilir. Sıfat, kişinin lakabı hâline gelir. Sıfat tamlamasında başta bulunan vurgu, kişi ismi grubunda ikinci unsur üzerine kayar” (Karahan, 2023, s. 93).

[“Ben Güleç Osman’ım,”] dedi.(Ç: 33)

[Güleç Osman’a] baktı. (Ç: 33)

[Güleç Osman] bu sözleri duymadı. (Ç: 35)

[“Civciv Mehmet]benim işte.” (AC: 56)

posbıyıklı [Topuz Efendi.] (AC: 56)

- Kişi ismi grubu cümlede genellikle isim görevi yapar ancak çekim ekleri aldığı zaman zarf göreviyle de kullanılır (Karahana, 2023, s. 93).

[Civciv Mehmet'in] yüzüne bakmadan çıktı. (AC: 57)

Yukarıdaki cümlede kiş ismi grubu [Civciv Mehmet'in] isim görevinde kullanılmıştır.

- Bu grubun vurgusu son unsur üzerindedir (Karahana, 2023, s. 94).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi köşeli ayraçla belirtilmiştir.

“Ben Güleç [Osman'ım,]” dedi. (Ç: 33)

Güleç [Osman] neşeyle guruldadı. (Ç: 34)

“Civciv [Mehmet] benim işte.” (AC: 56)

posbıyıklı Topuz [Efendi.] (AC: 56)

4.14. Sayı Grubu

Ergin (2009, s. 390) ve Karaağaç (2019, s. 470), Türkçede sayıları tek sözden ibaret olanlar, sıfat tamlaması ve sayı öbekleri olmak üzere üç alt başlık altında incelerler. Ayrıca sayı grubunun ortaya çıkışı konusunda Eski Türkçede sayı grubunun iki şekilde oluştuğunu; bunlardan birincisinin, büyük sayının küçük sayıdan sonra getirilmesi şeklinde kurulduğu bilgisini verirler. İkincisinin ise büyük sayı ile küçük sayının arasına “artukı” kelimesinin getirilmesiyle yapıldığı bilgisini verip durumu şu şekilde somutlaştırır: “ ‘üç artukı otuz’ ‘otuz üç’ buradaki artukı ifadesinin düşmesi sayı öbeğini oluşturmuştur.”

Karahana ise, grubu “Sayı isimlerinin basamak sistemine göre sıralanmış grubudur” (Karahana, 2023, s. 94) şeklinde tanımlar.

İshak adlı öykü kitabında geçen sayı grubu örnekleri ve grubun özelliklerinin sınıflandırması şu şekildedir:

Özellikleri

- Sayı grubundaki sayı isimleri basamak sistemine göre dizilirler. Sayılar sondan başa doğru büyür ve eksiz birleşir (Karahana, 2023, s. 94).

[“Dört yüz kırk sekiz, dört yüz kırk dokuz!”] (H: 13)

[“Dört yüz elli biir!..] (H: 13)

[dört yüz elli beşten başladı.] (H: 13)

[top dört yüz doksan sekizde atılacak] (H: 13)

[-Dört yüz yetmiş dokuz-] (H: 13)

[- Dört yüz seksen sekiz-] H: 13)

[-Dört yüz doksan beş...Dört yüz doksan altı...-] (H: 13)

[tam dört yüz doksan sekizde] (H: 13)

- Kelime grubu hâlindeki sayılar, sıfat tamlaması veya sayı grubu kuruluşunda olabilir. Genellikle ana sayılar sıfat tamlaması, ara sayılar sayı grubu olur. Sıfat tamlaması olan sayı ifadelerinde çarpma, sayı grubu olan sayı ifadelerinde ise toplama ilgisi vardır. Sıfat tamlamasında vurgu başta, sayı grubunda vurdu ise sonda bulunur (Karahana, 2023, s. 94).

[“Dört yüz kırk sekiz, dört yüz kırk dokuz!”](H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadeleri sıfat tamlaması iken *kırk sekiz* ve *kırk dokuz* ifadeleri sayı grubu şeklindedir.

[“Dört yüz elli bir!..] (H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *elli bir* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

[dört yüz elli beşten başladı.] (H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *elli beş* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

[top dört yüz doksan sekizde atılacak](H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *doksan sekiz* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

[-Dört yüz yetmiş dokuz-] (H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *yetmiş dokuz* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

[- Dört yüz seksen sekiz-](H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *seksen sekiz* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

[tam dört yüz doksan sekizde] (H: 13)

Bu cümlede *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken *doksan sekiz* ifadesi sayı grubu şeklindedir.

- Sayı grupları milyona kadar iki unsurludur. (Karahana, 2023, s. 94).

[“Dört yüz kırk sekiz, dört yüz kırk dokuz!”] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadeleri birinci unsur, *kırk sekiz* ve *kırk dokuz* ifadeleri ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadeleri iki cümlede de sıfat tamlaması iken *kırk sekiz* ve *kırk dokuz* ifadeleri ise sayı grubu şeklindedir.

[“Dört yüz elli biir!..] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *elli bir* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *elli bir* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

[dört yüz elli beşten başladı.] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *elli beş* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *elli beş* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

[top dört yüz doksan sekizde atılacak] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *doksan sekiz* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *doksan sekiz* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

[-Dört yüz yetmiş dokuz-](H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *yetmiş dokuz* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *yetmiş dokuz* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

[- Dört yüz seksen sekiz-] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *seksen sekiz* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *seksen sekiz* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

[-Dört yüz doksan beş...Dört yüz doksan altı...-] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadeleri birinci unsur, *doksan beş* ve *doksan altı* ifadeleri ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadeleri iki cümlede de sıfat tamlaması iken *doksan beş* ve *doksan altı* ifadeleri ise sayı grubu şeklindedir.

[tam dört yüz doksan sekizde] (H: 13)

Bu cümlede grubun *dört yüz* ifadesi birinci unsur, *doksan sekiz* ifadesi ise grubun ikinci unsurunu oluşturur. Birinci unsur *dört yüz* ifadesi sıfat tamlaması iken, ikinci unsur *doksan sekiz* ifadesi ise sayı grubu şeklindedir.

- Bu grup cümlede isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahan, 2023, s. 95).

[“Dört yüz kırk sekiz, dört yüz kırk dokuz!”](H: 13)

Bu cümledeki sayı grubu [“Dört yüz kırk sekiz, dört yüz kırk dokuz!”] isim görevi yapmaktadır.

[“Dört yüz elli biir!..] (H: 13)

Bu cümledeki sayı grubu [“Dört yüz elli biir!..] isim görevi yapmaktadır.

[-Dört yüz yetmiş dokuz-] büyükanne sayılarla uğraşıyordu. (H: 13)

Bu cümledeki sayı grubu [-Dört yüz yetmiş dokuz-] isim görevi yapmaktadır.

[- Dört yüz seksen sekiz-] kimseyi düşünmüyordu. (H: 13)

Bu cümledeki sayı grubu [- Dört yüz seksen sekiz-] isim görevi yapmaktadır.

- “Sayı isimleri; para, yaş, tarih, saat vb. her alanda kullanılan ve harf veya rakamla ifade edilen dil birimleridir. Özellikle saat ve tarih bildirmek üzere içinde sayı gruplarının da bulunabildiği yapılara başvurulur. Bunlar özel alanlara özgü kalıp yapılarıdır” (Karahan, 2023, s. 95).

[Yirmi dakika] varmış (H: 11)

“Saat bildirmek üzere sayılarla oluşturulan kalıp yapılarda saat ve dakika ayırımında kullanılan her yapı iki unsurludur. Unsurlar kendi içinde ya da bir sayı ya da bir sayı grubudur” (Balyemez, 2008, s. 87-92).

[“Sekiz.] Acıktın mı?” (H: 12)

Yani sabah karşı [üç] (Y: 25)

“Tarih bildirmek üzere sayılarla oluşturulan kalıp yapılar en fazla ay, yıl ve gün bildiren üç unsurdan meydana gelir” (Balyemez, 2014, s. 159-167).

[yüz yıl] ST (H: 15)

[yedinci gün] ST (D: 47)

[on yıl] ST (D: 47)

- Grubun vurgusu küçük sayı ismi üzerindedir (Karahana, 2023, s. 96).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi köşeli ayraçla belirtilmiştir.

“Dört yüz kırk [sekiz] , dört yüz kırk [dokuz!]” (H: 13)

“Dört yüz elli [biir!...] (H: 13)

dört yüz elli [beşten] başladı. (H: 13)

top dört yüz doksan [sekizde] atılacak (H: 13)

-Dört yüz yetmiş [dokuz-] (H: 13)

- Dört yüz seksen [sekiz-] (H: 13)

-Dört yüz doksan [beş] ...Dört yüz doksan [altı...-] (H: 13)

tam dört yüz doksan [sekizde] (H: 13)

4.15. Birleşik Fiil

Baydar (2006, s. 261), “Bir hareketi karşılamak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğu” şeklinde tanımladığı birleşik fiil grubunu, isim+yardımcı fiil, fiil+ yardımcı fiil ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller şeklinde üç alt başlıkta inceler.

Ergin (2009, s. 386), birleşik fiilleri “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlar. İki alt başlıkta değerlendirme sebebini yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına bağlamaktadır. Ayrıca bu başlık altında iktidari fiil u- (muktedir olmak) bilgisini ekler ve onu müsbet ve menfi şekillerinde değerlendirir.

Karaağaç (2019, s. 471), “birleşik eylem öbeği” şeklinde adlandırdığı grubun yapısının bir ad veya eyleme yardımcı eylemler getirilerek oluşturulduğunu belirtir. Türkçede kelime gruplarının oluşturulma esasına göre: ögelerin, asıl öge ve yardımcı öge şeklinde oluştuğunun bilgisini veren Karaağaç, birleşik fiilleri iki başlık altında inceler: Ad+yardımcı eylem kaynaklı birleşik fiiller ve eylem +yardımcı eylem kaynaklı birleşik fiillerdir.

“Birleşik fiiller iki unsurdan oluşur. Sondaki unsur, fiildir. İlk unsur, isim, zarf - fiil, sıfat - fiil ve isim - fiil veya bunlarla kurulmuş kelime grupları olabilir. Asıl görev, isim unsuru üzerindedir. Fiil, yardımcı unsurdur” (Karahana, 2023, s. 96).

“Bir hareketi belirtmek veya isimleri çekime sokmak üzere bileşen kelimeler topluluğudur” (Karahan, 2023, s. 96).

İsim + fiil: yorgun + ol-, göz + at-, ağlar gibi + ol- vb.

Sıfat - fiil + fiil: görmüş + ol- , gitmiş + bulun- vb.

İsim - fiil + fiil: okumaya + başla- , bitirmeye + çalış-, konuşmak + iste- vb.

Zarf - fiil + fiil: gezip + dur-, çalışa + bil- vb.

4.15.1. İsim + Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

“Bu birleşik fiiller, isim ile fiil unsurundan oluşur. Fiil, ya bir ana yardım ve fiil ya da gerçek anlamı dışında kullanılan asıl fiildir” (Karabeyoğlu, 2008, ss. 26-27 ve 129).

İshak adlı öykü kitabında geçen isim + fiil kuruluşundaki birleşik fiil grubu örnekleri ve grubun özellikleri şu şekildedir:

Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Özellikleri

- Bu birleşik fiillerde ol-, et-, yap-, eyle-, kıl-, bulun- yardımcı fiilleri kullanılır. İsim başta, yardımcı fiil sonda olur. Yardımcı fiil, çekim göreviyle isim unsurunu fiilleştirir (Karahan, 2023, s. 97).

isim unsuru + yardımcı fiil = birleşik fiil

[duyar gibi (i)] [oluyorum.(yf)] (Y: 26)

[seyir(i)] [etmiştim.(yf)] (Y: 27)

[“Emin(i)] [ol(yf)]yok !” (Ç: 31)

çatıyı yıkmaya [devam(i)] [etti.(yf)] (Ç: 33)

[“Mahv(i)] [etti(yf)] beni!” (Ç: 35)

kahvecinin başuçlarına gelip onları [seyir(i)] [et(yf)] (D: 51)

Oğul yağmurdan iyice ıslandığını [fark(i)] [etti.(yf)] (AC: 58)

Sonra [kayıp(i)] [oldu.(yf)] (KK: 68)

bu neşeli oyunun gülümser havasını [kayıp(i)] [etti.(yf)] (KK: 70)

- “En işlek yardımcı fiiller, et- ve ol- fiilleridir. Yap- bulun-, fiilleri de sıkça kullanılır. Kıl- ve eyle- fiillerinin ise işlekliliği azalmıştır” (Karahana, 2023, s. 97). *İshak* adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde de en işlek yardımcı fiilin, et- ve ol- olduğu görülmüştür.

Ay [kayıp(i)] [oldu.(yf)] (Y: 26)

ağzının içinde[kayıp(i)] [olmuş.(yf)] (Y: 27)

diye [devam(i)] [etti(yf)] Yunus amcam. (Y: 27)

Oğul yağmurdan iyice ıslandığını [fark(i)] [etti.(yf)] (AC: 58)

Artık [belli(i)] [oluyor(yf)] (İ: 61)

Sonra dalgın gözlerle konuşmasına [devam(i)] [etti.(yf)] (İ: 63)

- Karahan (2023, s. 92), *Türkçede Söz Dizimi* eserinde: Et-, ol-, yap-, bulun- fiilleri asıl fiil olarak da kullanılır. Asıl fiil ile yardımcı fiili birbirinden ayıran ölçü, anlamdır. ol- fiili, meydana gelmek, varlık kazanmak, gerçekleşmek, olgunlaşmak ; et- fiili bir işi yapmak, bulmak, erişmek, davranmak, eşit değer kazanmak, bir değerde olmak vb.; bulun- fiili, bulma işine konu olmak, var olmak; yap- fiili de ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak anlamlarında birer asıl fiildir. Aşağıdaki örneklerde bu fiiller asıl anlamlarıyla kullanılmıştır.

Büyükanne azıcık uyanır gibi oldu. (H: 14)

Üşür gibi oldum. (Ç: 30)

Ürperir gibi oldum. (Ç: 32)

“Ne oluyor?” dedi telaşla. (Ç: 33)

Adam başka birinde olsa sırtıma sayılabilecek bir gülüşle: (Ç: 33)

Polise telefon etti. (Ç: 34)

Sonuna gelmiş olmalıydı. (D: 49)

“Nasıl olur?” dedi biri, (D: 49)

“Olmaz böyle şey,” diye söze karıştı gözlüklü. (D: 50)

Dışarıda sabah oluyor. (AC: 54)

İster ki bütün yıl boyu harman olsun. (AC: 56)

- Yabancı kökenli bazı isimler, tek olarak kullanılamıyorsa ya da biçimleri bozuluyorsa yardımcı fiile bitişik yazılır” (Karahana, 2023, s. 98).

Ay kayboldu. (Y: 26) [kayıp(i)] [oldu.(yf)]

Burada birleşik fiil [kayıp(i)]+[ol-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

ağzının içinde kaybolmuş. (Y: 27) [kayıp(i)] [olmuş.(yf)]

Burada birleşik fiil [kayıp(i)]+[ol-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

“Mahvetti beni!” (Ç: 35) [“Mahv(i)] [etti(yf)]

Burada birleşik fiil [Mahv(i)]+[et-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Burada birleşik fiil [fark(i)]+[et-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Sonra kayboldu. (KK: 68)[kayıp(i)] [oldu.(yf)]

Burada birleşik fiil [kayıp(i)]+[ol-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

bu neşeli oyunun gülümser havasını kaybetti. (KK: 70)[kayıp(i)] [etti.(yf)]

Burada birleşik fiil [kayıp(i)]+[et-] yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

- Bu grup birleşik fiillerde isim unsuru birden fazla kullanılabilir (Karahana, 2023, s. 98).

Bu bekleyiş, sabah, öğlen sonu ve akşamın ilk saatlerinde [daha sıkıntılı, daha tedirgin oluyordu.] (D: 46)

Yukarıdaki cümlede yer alan ve ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiilde “daha sıkıntılı ve daha tedirgin” sıfat tamlaması isim görevindedir.

- Bu grup birleşik fiillerin isim unsuru kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 98).

Öyle dalmışlardı ki, bir süre kahvecinin başuçlarına gelip onları [seyrettiğini] fark edemediler. (D: 51)

- Ol- yardımcı fiilinin bir görevi bir ismi / isim grubunu fiilleştirmektir. Böyle birleşik fiillerin bir hareketi karşılama görevi ortadan kalkar (Karahana, 2023, s. 99).

Gemi, yeşili solmuş çitanın ardında kaybolunca üçü de deliksiz bir uykudan uyananların gülümser bıyıkları ile önce birbirlerine sonra saatlerine bakıyorlardı.(D: 46)

- Vurgu ilk unsur üzerindedir (Karahana, 2023, s. 99).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

[daha iyi(i)] [olur.(yf)] (H: 11)

Ay [kayıp(i)] [oldu.(yf)] (Y: 26)

öbür dört parmakla bazı işleri nasıl becerdiğini [seyr(i)] [etmiştim.(yf)] (Y: 27)

ağzının içinde[kayıp(i)] [olmuş.(yf)] (Y: 27)

[“Emin(i)] [ol(yf)]yok !” (Ç: 31)

çatıyı yıkmaya [devam(i)] [etti.(yf)] (Ç: 33)

[“Mahv(i)] [etti(yf)] beni!” (Ç: 35)

kahvecinin başuçlarına gelip onları [seyir(i)] [et(yf)] (D: 51)

Oğul yağmurdan iyice ıslandığını [fark(i)] [etti.(yf)] (AC: 58)

Sonra [kayıp(i)] [oldu.(yf)] (KK: 68)

bu neşeli oyunun gülümser havasını [kayıp(i)] [etti.(yf)] (KK: 70)

Asıl Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

İshak adlı öykü kitabında geçen asıl fiillerle kurulan birleşik fiil grubu örnekleri ve grubun özellikleri şu şekildedir:

Özellikleri

- “Bu birleşik fiillerde, yardımcı fiillerin yerine asıl fiiller kullanılır. Bu birleşik fiiller, bir fiil ile bu fiili tamamlayan bir veya birden fazla isim unsurunun anlam ve yapı bakımından kaynaşık kalıplaşması ile oluşur” (Karahan, 2023, s. 99).

Büyükannenin [canı(i) sıkıldı.(f)] (H: 12)

Öbürü -genç kadın- aptalca [yanıt(i) yetiştirdi:(f)] (H: 14)

[Bir yol(i) bulmalıydı.(f)] (H: 15)

Bir söyleve başlar gibi yüzüne [çekidüzen(i) verdi.(f)] (H: 15)

Büyükanne bu gülümseyiştten [cesaret(i) aldı.(f)] (H: 15)

Ama [ses(i) çıkarmadı.(f)] (Y: 27)

Şimdi beşinci parmağın [farkına(i) varıyorum.(f)] (Y: 27)

Bağırmamak için [kendimi güç(i) tuttum.(f)] (Y: 28)

Sonra da [kıssadan hisse(i) çıkardı.(f)] (Ç: 31)

Büyükannemin sözlerini duyunca komşunun [ağzı açık(i) kaldı.(f)] (Ç: 31)

Bağırdığını, bu haykırışa [karşı(i) koyamayacaklarını(f)] sanıyordu. (Ç: 32)

Bir elini [selam(i) verir(f)] gibi kaldırdı. (Ç: 32)

Ev [başını almış(i) gidiyordu.(f)] (Ç: 33)

Sonra usulca [söze(i) karıştı.(f)] (D: 48)

[“Aklıma bir şey(i) geldi.”(f)] (D: 50)

Dördüncü, [gözleri(i) dalmış,(f)] tüyü sürüyordu. (D: 50)

... Demek [geç(i) kalmış.(f)] (AC: 56)

... [Vaz(i)geçecek.(f)] (AC: 56)

Köylü, [söz(i) veren(f)] babasının oğluymuş gibi hemen inandı. (AC: 58)

[“Kusura(i) bakmayın(f)] arkadaşlar (AC: 58)

“Ama sabah erken [uğur(i) getirmez.”(f)] (AC: 58)

“Ha?” Çiftçi [yanıt(i) vermedi.(f)] (İ: 62)

Ama [açık(i) konuş(f)] (İ: 63)

İçeridekiler [geniş bir soluk(i) aldılar.(f)] (KK: 70)

- Bu grupta isim unsuru, isim çekim eki alabilir (Karahana, 2023, s. 100).

Kimsenin [yüzüne bakmadı.](H: 14)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [yüzüne bakmadı.] isim unsuru “yüzüne” isim çekim eklerinden yönelme hâli eki almıştır.

- Dört yüz seksen sekiz- [kimseyi düşünmüyordu.] (H: 13)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [kimseyi düşünmüyordu.] isim unsuru “kimseyi” isim çekim eklerinden belirtme hâli eki almıştır.

O anda büyükanne [durumunu kavradı.] (H: 16)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [durumunu kavradı.] isim unsuru “durumunu” isim çekim eklerinden belirtme hâli eki almıştır.

Gerçekte ise kocaman, sessiz odalarla dolu bu büyük evde, hiçbir ötekine benzemeyen dört insanın, bir ölüm saatinin korku ve tedirginlik dolu havasını soludukları, ölüm kuşlarının sık

sık usulca [yüreklerine dokunduğunu] duydukları bu gömülmüş evrende böyle rahat görünümlere yer yoktu. (Y: 25)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [yüreklerine dokunduğunu] isim unsuru “yüreklerine” isim çekim eklerinden yönelme hâli eki almıştır.

Şimdi beşinci parmağın [farkına varıyorum.] (Y: 27)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [farkına varıyorum.] isim unsuru “farkına” isim çekim eklerinden yönelme hâli eki almıştır.

Sonra da [kıssadan hisse çıkardı.] (Ç: 31)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [kıssadan hisse çıkardı.] isim unsuru “kıssadan” isim çekim eklerinden ayrılma hâli eki almıştır.

Büyükannemin sözlerini duyunca komşunun [ağzı açık kaldı.] (Ç: 31)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [ağzı açık kaldı.] isim unsuru “ağzı” isim çekim eklerinden iyelik eki almıştır.

Ev [başını almış gidiyordu.] (Ç: 33)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [başını almış gidiyordu.] isim unsuru “başını” isim çekim eklerinden iyelik eki almıştır.

Sonra usulca [söze karıştı:] (D: 48)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [söze karıştı:] isim unsuru “söze” isim çekim eklerinden yönelme hâli eki almıştır.

[“Aklıma bir şey geldi.”] (D: 50)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [“Aklıma bir şey geldi.” isim unsuru “aklıma” isim çekim eklerinden yönelme hâli eki almıştır.

Dördüncü, [gözleri dalmış,] tüyü sürüyordu. (D: 50)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiilin [gözleri dalmış,] isim unsuru “gözleri” isim çekim eklerinden iyelik eki almıştır.

- Bu birleşik fiillerde isim ve fiil unsurların arasına başka bir unsur girebilir (Karahana, 2023, s. 100).

[“Aklıma bir şey geldi.”] (D: 50)

- Bu birleşik fiillerde isim ve fiil unsurları kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 101).

Büyükannemin sözlerini duyunca [komşunun ağzı açık kaldı.](Ç: 31)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiil grubunun [komşunun ağzı açık kaldı.] isim unsuru “komşunun ağzı” isim tamlaması kuruluşundadır.

[“Aklıma bir şey geldi.”] (D: 50)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiil grubunun [“Aklıma bir şey geldi.”] isim unsuru “bir şey” sıfat tamlaması kuruluşundadır.

İçeridekiler [geniş bir soluk aldılar.] (isim unsuru: sıfat tamlaması) (KK: 70)

Yukarıdaki cümlede birleşik fiil grubunun [geniş bir soluk aldılar.] isim unsuru “geniş bir soluk” sıfat tamlaması kuruluşundadır.

- Grubun vurgusu ilk unsur üzerindedir (Karahana, 2023, s. 101).

İshak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi koyu yazılarak belirtilmiştir.

“Ha?” Çiftçi [yanıt vermedi.] (İ: 62)

İçeridekiler [geniş bir soluk aldılar.] (KK: 70)

- Grubun isim ve fiil unsurları yer değiştirerek devrik yapı örneği oluşturabilir (Karahana, 2023, s. 101).

Büyükanne bu farkı hesapladı ve top dört yüz doksan sekizde atılacak diye [geçirdi(f) içinden(i).] (H: 13)

Ama şaşkınlıktan başka bir sözcük [çıktı(f) ağzından(i);] gürültüyle, “Abdülhamiit! ” diye bağırdı. (Ç: 31)

4.15.2. Sıfat - Fiil + Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiil

“Daha çok ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiillerdir. Sıfat fiilin bildirdiği hareketin çeşitli zaman ayrımlarını gösterir. Bu yapı konuşma anından önce, sonra veya konuşma anındaki gerçek dışı zamanları da ifade eder” (Aslan, 2012, s. 11-30).

“[-mİş] ekli sıfat fiillerde ol- yanında, bulun- yardımcı fiili de kullanılır” (Karahana, 2023, s. 101).

İshak adlı öykü kitabında geçen sıfat fiil+fiil kuruluşundaki birleşik fiil grubu örneği bir tane bulunmuştur ve şu şekildedir:

camın sağ kenarına çok [yaklaşmış ol] arak (D: 46)

4.15.3. İsim - Fiil + Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

“Aslında yardımcı fiil olmayan başla-, alış-, iste-, fiilleri -mAyA başla- (hareketin başlangıcı), -mAyA alış- (hareketin başlama öncesi), -mAk iste- (hareketin tasarlanması) kalıpları içinde yer alarak birleşik fiili oluştururlar. Yardımcı fiiller, asıl fiilin işaret ettiği hareketin başlangıcını, gerçekleştirme çaba ve niyetini anlatır” (Karahan, 2023, s. 102).

İshak adlı öykü kitabında geçen isim fiil+fiil kuruluşundaki birleşik fiil grubu örnekleri şu şekildedir:

gözlerini dikip [beklemeye başladı] . (H: 11)

ağzının yanıyla otları [iğnemeye çalışıyordu.] (H: 11)

Kedinin ağzına zorla çimenleri [sokmaya çalıştı.] (H: 11)

[Saymaya başladı.] (H: 12)

Bahçe musluğu şırıltıyla [akmaya başladı.] (H: 12)

Büyükanne göz kapaklarını kaldırmadan usulca [gülümsemeye çalıştı:] (H: 14)

Büyükanne artık [bunamaya başlıyordu.] (H: 15)

Horozları [uyandırmak istedi.] (H: 15)

Yunus amcamı [tedirgin etmek istiyordu.] (Y: 27)

Lahavle [ekmek istedi.] (: 31)

İşte böyle bizimkiler, [demek istedi.] (: 31)

Sonra mavnalarla [oynamaya başladı.] (D: 47)

Elini sallayarak [konuşmaya başladı:] (D: 48)

şu sayfalardan çıkıp ortalıkta [dolaşmaya başlardı.] (D: 48)

Uzun uzun onu [bulmaya çalıştı.] (AC: 55)

Uzakta şehrin ilk evleri [belirmeye başlıyordu.] (AC: 57)

Sonra kendi kendine mırıldanır gibi [konuşmaya başladı] .(İ: 63)

şapkalı az önceki yargısından [kuşkulanmaya başlamıştı.] (İ: 65)

Gene de zayıf [davranmak istemedi.] (KK: 68)

Üst üste dizerek bir ev [yapmaya başladı.] (KK: 69)

Sonra tuhaf, dalgalı bir sesle [mırıldanmaya başladı:] (KK: 71)

4.15.4. Zarf - Fiil + Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

“Bu birleşik fiiller, zarf fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Tasvir fiili, zarf fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, sürerlik, yaklaşma vb. anlamlar katar” (Karahana, 2023, s. 102).

İshak adlı öykü kitabında geçen zarf fiil+fiil kuruluşundaki birleşik fiil grubu örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Özellikleri

- “Bu birleşik fiillerde zarf - fiil ana unsurdur, başta bulunur ve [- (y) A], [- (y) I], [- (y) Ip] zarf - fiil eklerinden birini taşır. Tasvir fiili sonda yer alır” (Karahana, 2023, s. 102).

fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil = birleşik fiil

elini yemeğe uzatabilirdi. [uzat - a + bil = uzatabil-] (H: 13)

Ölümü sabaha rağmen sürdürebiliyordu. [sürdür - e + bil = sürdürebil-] (Y: 27)

“Yaptırır.” [yaptır - ı + ver = yaptırır-] (Ç: 30)

yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz [kork - a + bil = korkabil-] kocaman sesler çıkarıyordu. (Ç: 32)

Artık başka ne yapabilirdim? [yap - a + bil = yapabil-] (Ç: 34)

İşte o anda bir şeyler yapabilirdi. [yap - a + bil = yapabil-] (D: 48)

Yine o akvaryumun ardına bir papaz, kış günleri puslu pencerelerden bakan utangaç kızlar gibi usulca yerleşiverdi. [yerleş - i + ver = yerleşiver-] (D: 49)

“Olabilir. [ol - a + bil = olabilir-] (D: 49)

- “Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, kolaylık, beklenmezlik, birdenbirelik, yaklaşma gibi anlamlar kazandırır” (Karahana, 2023, s. 102). Bu bölümde *İshak* adlı öykü kitabından alınan ve sadece örnekleri bulunan yapılar açıklanarak verilmiştir.

“bil-: Yeterlik, ihtimal bildiren birleşik fiiller yapar. [- (y) A] ekli zarf - fiillerle kullanılır. yazabil-, okuyabil- vb.” (Karahana, 2023, s. 103).

Bir asıl eylemin, -(y)A zarf eylem şekli üzerine bil- yardımcı eylemin getirilmesiyle oluşturulur (Korkmaz, 2009)Şeklinde yeterlilik fiili isimlendirmesiyle açıklar.

elini yemeğe uzatabilirdi. [uzat - a + bil = uzatabil-] (H: 13)

Ölümü sabaha rağmen sürdürebiliyordu.[sürdür - e + bil = sürdürebil-] (Y: 27)

yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz [kork - a + bil = korkabil-] kocaman sesler çıkarıyordu. (Ç: 32)

Artık başka ne yapabilirdim? [yap - a + bil = yapabil-] (Ç: 34)

İşte o anda bir şeyler yapabilirdi.[yap - a + bil = yapabil-] (D: 48)

“Olabilir. [ol - a + bil = olabil-] (D: 49)

Daha da koşabilir [koş - a + bil = koşabil-] gibiydi. (AC: 58)

Görünmeyen kim susturabilir? [sustur - a + bil = susturabil-] (AC: 59)

Sana her şeyi anlatabilirim, [anlat - a + bil = anlatabil-] ispat edebilirim. [et - e + bil = edebil-](İ: 64)

İshak'ı birinin öldürebileceğini [öldür - e + bil = öldürebil-] şimdiye kadar hiç düşünmemişti. (İ: 65)

Şu anda bir çılgınlık yapabilirdi [yap - a + bil = yapabil-] çiftçi. (İ: 65)

“Olumsuz yeterlik / ihtimal anlamı [- (y) A - mA-] eki ile yapılır. [- (y) A -] yeterlik eki, [- (y) A] zarf fiil eki ile bugün artık kullanılmayan u- yardımcı fiilinin kaynaşması ile oluşmuştur” (Karahana, 2023, s. 103).

Ergin (2009, s. 386) ise bu noktayı ayrı bir başlık altında iktidari fiil u- (muktedir olmak) şeklinde ve onu müsbet - menfi şekillerinde değerlendirir.

Onu hiç öldüremedi [öldür - e + (u)- ma - dı = öldüremedi] şimdiye dek. (AC: 59)

Bu uzun vadide kimse susturamadı.[sustur - a + (u) - ma -dı = susturamadı] (AC: 59)

Bir kavun çekirdeği aradı eteğinde, bulamadı.[bul - a + (u) - ma -dı = bulamadı] (KK: 71)

“dur-: Süreklilik, tekrar bildiren birleşik fiiller yapar. [- (y) A] ve [- (y) Ip] ekli zarf fiillerle kullanılır. oturup dur-, oturadur- vb.” (Karahana, 2023, s. 103).

Ahırda at, akşamüstü ölmek üzere olan yaşlı bir eşkıya gibi [homurdanıp duruyordu.] (Y: 28)

[Fırlayıp çıktık] yazlığa. (Ç: 32)

Neredeyse [kalkıp gidiyorduk.] (D: 47)

“ver-: Tezlik, birdenbirelik, kolaylık bildiren birleşik fiiller yapar.[- (y) I] ekli zarf fiillerle kullanılır: yapıver-, gidiver- vb.” (Karahana, 2023, s. 105).

Güvenen (2020, s. 17), cümlede tezlik anlamına olan katkıyı “Cümleye, kolay, çabuk, hızlı ve acele vb. yapıma” anlamlarını katmaktadır” şeklinde açıklamıştır.

[“Yaptırır.”] (Ç: 30)

Yine o akvaryumun ardına bir papaz, kış günleri puslu pencerelerden bakan utangaç kızlar gibi usulca [yerleşiverdi.] (D: 49)

birdenbire oracıkta, pompanın yanında [bitiveriyorlarmış] gibi. (AC: 55)

- Birleşik fiillerde ilk unsur kip eki alabilir ve bu kip eki, zarf fiilin görevindedir (Karahana, 2023, s. 105).

[yapıştı kaldı.] (H: 11)

Dipteki kapıdan bir serinlik [yaladı geçti] ortalığı. (H: 12)

- Vurgu birinci unsur üzerindedir (Karahana, 2023, s. 105).

İşhak adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Dipteki kapıdan bir serinlik [yaladı geçti] ortalığı. (H: 12)

elini yemeğe uzatabilirdi. [uzat + a + bil = uzatabil-] (H: 13)

Ölümü sabaha rağmen sürdürebiliyordu. [sürdür + e + bil = sürdürebil-] (Y: 27)

Ahırda at, akşamüstü ölmek üzere olan yaşlı bir eşkıya gibi [homurdanıp duruyordu.] (Y: 28)

“Yaptırır.”[yaptır + ı + ver = yaptırır-] (Ç: 30)

yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz [kork + a + bil = korkabil-] kocaman sesler çıkarıyordu. (Ç: 32)

Artık başka ne yapabilirdim? [yap + a + bil = yapabil-] (Ç: 34)

Yine o akvaryumun ardına bir papaz, kış günleri puslu pencerelerden bakan utangaç kızlar gibi usulca yerleşiverdi. [yerleş + i + ver = yerleşiver] (D: 49)

Onu hiç öldüremedi [öldür + e +(u-) me] şimdiye dek. (AC: 59)

Bu uzun vadide kimse susturamadı.[sustur + a +(u-) me] (AC: 59)

4.16. Kısaltma Grupları

Hatipoğlu (1982, s. 31-32), kısaltma grupları yerine “çıkmalı tamlama, kalmalı tamlama, yönelmeli tamlama” terimlerini kullanır.

Baydar (2006, s. 291), bu grupların isim- fiil, sıfat- fiil, zarf- fiil gruplarından kısalmış ve kalıplaşarak oluştuğunu belirtir ve ayrıca kısaltma gruplarının iki isim unsurundan oluştuğu bilgisini ekler.

Kısaltma gruplarına hangi grupların dâhil edileceğinin alanda tartışıldığını belirten Kerimoğlu (2007, s. 106-118) ise son yıllarda yaklaşma, bulunma, ayrılma, isnat, ilgi, yükleme gruplarını inceleyen araştırmacıların olduğunu belirtir.

Ergin (2009, s. 396), kısaltma gruplarıyla ilgi bu grupların oluşmasında herhangi bir kuralın olmadığını belirtir.

Grubu kısaltma grupları olarak adlandıran Karahan (2023, s. 106), “Kelime grupları ve cümlelerden aşınma ve eksilme yoluyla ortaya çıkan gruplardır” şeklinde tanımlamaktadır.

Özellikleri

- Bu gruplar ekseriye isim- fiil, sıfat- fiil veya zarf- fiil gruplarından kısalmıştır. Farklı yapılardan oluşmuş kısaltma grupları da vardır (Karahan, 2023, s. 106).

[Önceleri (olanları)] hiç anlamadım. (Y: 26)

Yukarıdaki cümlede kısaltma grubu [Önceleri (olanları)] sıfat fiil grubundan kısalmıştır.

Üstünde mavi [ketenden (yapılma)] gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Yukarıdaki cümlede kısaltma grubu [ketenden (yapılma)] isim fiil grubundan kısalmıştır.

Bir haftadır her gün gelip [dördüncüyü (olanı)] bekliyorlardı. (D: 46)

Yukarıdaki cümlede kısaltma grubu [dördüncüyü (olanı)] sıfat fiil grubundan kısalmıştır.

İçinde [bir fincanlıktan (olan)] çok vardı. (AC: 53)

Yukarıdaki cümlede kısaltma grubu [bir fincanlıktan (olan)] sıfat fiil grubundan kısalmıştır.

Halanın [kara kadifeden (olan)] uzun mantosu. (KK: 67)

Yukarıdaki cümlede kısaltma grubu [kara kadifeden (olan)] sıfat fiil grubundan kısalmıştır.

- Bu gruplar, iki isim unsurundan meydana gelir. Ana unsur sonda bulunur (Karahana, 2023, s. 106).

[Duvarlarda asılı (olan)] [büyük (olan)] [kahverengi (olan)] bir halı (Ç: 31)

[Oynayanlardan kişi (olan) lerden] yan (D: 48)

[kil tadında (olan)] koku (AC: 53)

[kara kadifeden yapılmış(olan)] [uzun (olan)] manto (KK: 67)

- Bu grubun unsurları da kelime grubu olabilir (Karahana, 2023, s. 106).

[Yerdeki kırmızı (olan)] kilim (Y: 26)

Yukarıda kısaltma grubu [Yerdeki kırmızı (olan)] kilim sıfat tamlaması şeklindedir.

İçinde [bir fincanlıktan (olan)] çok vardı. (AC: 53)

Yukarıda kısaltma grubu [bir fincanlıktan (olan)] sıfat tamlaması şeklindedir.

[kil tadında (olan)] koku (AC: 53)

Yukarıda kısaltma grubu [kil tadında (olan)] sıfat tamlaması şeklindedir.

Halanın [kara kadifeden (olan)] uzun mantosu. (KK: 67)

Yukarıda kısaltma grubu [kara kadifeden (olan)] uzun mantosu sıfat tamlaması şeklindedir.

- Bu gruplar cümlede isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar (Karahana, 2023, s. 106).

[elindeki delikli] kuruşla (H: 11)

Yukarıda kısaltma grubu [elindeki delikli] sıfat görevindedir.

[Önceleri] hiç anlamadım. (Y: 26)

Yukarıda kısaltma grubu [Önceleri] zarf görevindedir.

Üstünde mavi [ketenden] gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Yukarıda kısaltma grubu [ketenden] isim görevindedir.

İçinde [bir fincanlıktan] çok vardı. (AC: 53)

Yukarıda kısaltma grubu [bir fincanlıktan] isim görevindedir.

Halanın [kara kadifeden] uzun mantosu. (KK: 67)

Yukarıda kısaltma grubu [kara kadifeden] isim görevindedir.

- Bu gruplarda vurgu ilk unsurun üzerinde bulunur (Karahana, 2023, s. 106). *İshak* adlı öykü kitabından alınarak dikkatlerinize sunulan örneklerde vurgu ilgili söz varlığı ögesi köşeli ayraçla belirtilmiştir.

[Yerdeki kırmızı] kilim (Y: 26)

Üstünde mavi [ketenden] gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Bir haftadır her gün gelip [dördüncüyü] bekliyorlardı. (D: 46)

[Oynayanlardan] yana (D: 48)

[kil tadında] koku (AC: 53)

İçinde [bir fincanlıktan] çok vardı. (AC: 53)

4.16.1 Kısaltma Gruplarının Yapısı

“Kısaltma grupları çeşitli yapılardan kısıltma / eksilme yoluyla meydana geldiği için grup yapısı bakımından da çeşitlilik gösterir” (Karahana, 2023, s. 107).

4.16.1.1. İsnat Grubu

Grubun yapısı, isim (+ iyelik eki) + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

Tepesi [kırık (olan)] , [gülünç (olan)], [şemsiyeli (olan)] bir minare. (-idi.) (Y: 28)

Bu [soluk(olan)],[yıkık(olan)],[kederli(olan)] havaya hiç uymayan bir canlılıkla öttü. (Y: 29)

Göreceksin, [eli(olan)] çok çabuktur.(Ç: 33)

Yüzü, aklını [kaçırmış(olan)lara] acıyan başka [aptal(olan)larınkinden] biraz daha anlamlıydı. (AC: 60)

Kabaları [soğuk (olan)] kara gömüldü. (İ: 62)

4.16.1.2. Yükleme Grubu

Grubun yapısı, isim + belirtme eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

[Önceleri] hiç anlamadım. (Y: 26)

Vuruyor elindeki [ağır demiri].(Ç: 32)

Dördüncü, gözleri dalmış, [tüyü] sürüyordu. (D: 50)

[Kolu] ağır ağır çevirdi.(AC: 55)

[Sonunu], köylüye dokunmasın diye tanrıya bağladı. (AC: 58)

4.16.1.3. Bulunma Grubu

Grubun yapısı, isim + bulunma hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

[Dışarıda ayaz] artmış olmalı.(Y: 26)

[Sofrada çaydanlığın ısıkları] akıyor.(Y: 26)

[Üstünde] mavi ketenden gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

[Uzakta, yağmurda bile hep öten çayırkanı] bekledi.(AC: 53.)

[Dışarıda sabah] oluyor.(AC: 54)

4.16.1.4. Uzaklaşma Grubu

Grubun yapısı, isim + ayrılma hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

[Kızgınlıktan başını iki yana] sallıyordu. (H: 15)

[Kızgınlıktan] titreyen bir sesle. (Y: 26)

Bu, [sessizlikten ve karanlıktan umulmayan bir sonuçtu.] (Y: 28)

[Gürültüden adam söylenenleri] anlamadı.(Ç: 32)

Üstünde mavi [ketenden] gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Çiftçinin gözleri [şaşkınlıktan] faltaşı gibi açılmıştı. (İ: 63)

4.16.1.5. Vasıta Grubu

Grubun yapısı, isim + vasıta hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

Ve işte şuracıktan, şehirlerin, gürültülerin, gazetelerin, radyoların gelmeye korktukları şu ıssız köşeden ağzında kocaman [bir lokmayla] bir adam çıkıyor. (AC: 55)

[Yağmurla iğneleniyordu.] (AC: 53)

Şapkalı, [meraklı gözlerle] çiftçinin gösterdiği yere bakıyordu. (İ: 61)

[“Tabancayla ördek avlandığını” gördün mü?” (İ: 62)

Öbürü [sıkıntıyla başını salladı.] (İ: 64)

Sonra yeniden [yüksek sesle:] (KK: 67)

Gazel [sıkıntıyla] avluya bakıyordu. (KK: 69)

4.16.1.6. Eşitlik Grubu

Bu yapı için Kerimoğlu (2007, s. 106-118), henüz eşitlik hâlinin kısaltma grupları arasında yer almadığını belirtmiştir. Karahan (2023, s. 110) bu başlığı da eklemiş ve değerlendirmiştir.

Grubun yapısı, isim + eşitlik hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

[Öbürü -genç kadın- aptalca] yanıt yetiştirdi: (H: 14)

Bir tavuk [hafifçe] gıdıkladı. (H: 16)

4.16.1.7. İkinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları

Grubun yapısı, isim + isim + yönelme hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

Sonraki turlarda örneğin biri kâğıtların hâlâ kötü gelebileceğini düşünüp içeri girerken, bir başkası bir oyunda [üst üste iki defa iyi kâğıt gelebileceğini düşünüp] fuller çıkarıyordu. (D: 51)

Sonra [kendi kendine mırıldanır gibi] konuşmaya başladı. (İ: 63)

[Üst üste dizerek bir ev yapmaya başladı.](KK: 69)

“Gene gelmiş!” [dedi Gazel soluk soluğa.] (KK: 71)

4.16.1.8. İkinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları

Grubun yapısı, isim + isim + bulunma hâli eki + isim = kısaltma grubu şeklindedir.

[Soluk ışıktaki (olan)] yüzünün yarısı görünüyordu. (AC: 54)

4.16.1.9. Birinci unsuru ayrılma, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları

Grubun yapısı, isim + ayrılma hâli eki + isim + yönelme hâli eki = kısaltma grubu şeklindedir.

Artık horozları [doğrudan doğruya (olarak)] uyandıramazdı. (H: 15)

Ortalığı [birdenbire (olarak)] yüzlerce sayı sardı.(D: 49)

Arabalar uzaktan gelip bir başka uzağa gitmiyorlarmış, [birdenbire (olarak)], oracıkta, pompanın yanında bitiveriyorlarmış gibi. (AC: 55)

4.16.1.10. Birinci unsuru iyelik, ikinci unsuru iyelik ve bulunma eki taşıyan kısaltma grupları

Grubun yapısı, isim + iyelik eki + isim + iyelik eki + bulunma hâli eki = kısaltma grubu şeklindedir.

[Yıkıntıda] eğri yağın karın donduramadığı iki taş aradılar. (İ: 62)

5. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Dilin anlamlı ve görevli öğelerinin belirli kurallar dâhilinde bir araya gelip bir durumu, bir olayı özetle bir mesajı karşıya ilettiği söz dizimsel yapıya cümle denilebilir. Bu bölümde cümle türleri ve literatürdeki değerlendirmeler dikkatlere sunulacaktır. Konuyla alâkalı olarak Tablo 5.1. Literatürde Yer Alan Cümle Çeşitleri İle İlgili Bazı Sınıflandırmalar'da bu değerlendirmeleri toplu olarak bulabileceğimiz bir özet yer almaktadır.

Ediskun (1987, s. 327) cümleyi, içinde tek bağımsız yargı ya da yan yargılarla bir temel yargı bulunduran kelime topluluğu olarak tanımlar.

Banguoğlu (2015, s. 531-538), yukarıdaki dilbilimcilerden farklı olarak cümleleri şu şekilde inceler: 1.Basit 2. Birleşik. Ayrıca basit cümle başlığı altında “Fiil Cümlesi, Sıra Değişimleri, İsim Cümlesi, Saplama Cümle”, birleşik cümle başlığı altında “Tümleme birleşik cümle. Ayrıca birleşik cümle başlığı altında şart, ilinti zamiri, bağlam, alt alta bağlam cümleleri alt başlıkları; karmaşık birleşik cümle. Ayrıca karmaşık birleşik cümle başlığı altında ad fiil, sıfat fiil, zarf fiil cümleler alt başlıkları” olarak ele alır.

Korkmaz’a göre (2017, s. 100), cümle “Bir fikri, bir duyguyu, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubu” dur.

Karaağaç (2019, s. 498), cümleyi bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapısı şeklinde tanımlar. Cümlelerin varlıktaki değişim süreciyle olanları ve yaptıklarını anlattığını ifade eder.

Bu ekseninde araştırmacılar tarafından dikkatlere sunulan cümle tanımları nasıl ki farklılaşıyorsa cümle türleri konusundaki sınıflandırmalar da çeşitlilik arz etmektedir.

Timur Aydın (2023, s. 99-116), *Çağdaş Türkçe Sözdizimi Araştırmalarında Geleneksel Paradigma* başlıklı makalesinde;

Araştırmacılar arasında geleneksel paradigmanın ilk temsilcileri saydığı Deny (2012), Mansuroğlu (1955) ve Ergin (2009) isimlerinin görüşlerini ele alır. Türkçenin asli yardımcı cümlesinin şart cümlesi ikincil yardımcı cümlelerin ki’li ve iç içe cümleler olduğunu ifade ettikten sonra Hint -Avrupa dillerinin yardımcı cümleyle ifade ettiği yapıları Türkçenin zengin fiilimsi sistemiyle ortaya koyduğunu vurgular. Deny’nin Türkçede bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki cümle tipi tespit etmesi ve şart cümlesini Türkçede birleşik cümleyi ancak istisna olarak kurduğunu dile getirmesi geleneksel paradigmanın doğuşudur, der (Aydın, 2023, s. 99-106).

Ergin (2009, s. 404-405)'in üçlü birleşik cümle isimlendirmesiyle incelediği; şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle ayrımında Türkçenin asli birleşik cümlesinin şartlı birleşik cümle olduğunu kabul eder. Bu noktayı ise şu şekilde açıklar; ki'li birleşik cümle Farsçadan dilimize geçen *ki* edatıyla ve Eski Anadolu Türkçesinde *kim* edatıyla yapılır. İç içe birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlenin ögesi veya ögenin unsuru durumunda bulunur bu durumda Türkçenin şartlı birleşik cümle kuruluşunun ise başlangıçtan beri var olduğunu söyler.

Ergin'in bu tasnifini Karaörs (1988, 1989, 1990), Karaağaç (2017, 2019), Eker (2009), Aktan (2016), Kültüral (2018), Özkan ve Sevinçli (2019), Özkan, Toker ve Aşçı (2016), Böler (2019), Demir (2019) gibi araştırmacılar da kabul ederler" (Aydın, 2023, s. 99-106). Ayrıca Aktan'ın girişik cümle değerlendirmelerini eleştirerek Batı dilleri için doğru sayılabilen bu ifadenin Türkçede, çekimsiz fiillerle kurulduğundan basit cümle sayılması gerektiğini savunduğunu açıklamıştır" (Aydın, 2023, s. 99-106).

Bu noktada geleneksel veya çağdaş araştırmacılar cümle türleri ile ilgili farklı farklı noktaları değerlendirmiş, isimlendirme konusunda çeşitlilik göstermiş veya bazı türleri öncelemiştir denilebilir.

Bu tez çalışması ise Karahan (2023)'in *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserindeki cümle çeşitleri sınıflandırmasını esas alınmıştır (Karahan, 2023). Bununla birlikte çalışmada incelenen eserle ilgili elde edilen veriler dâhilinde alandaki çalışmalara da yer yer başvurulmuştur.

5.1. İsim ve Fiil Cümleleri

Cümlede yüklem, ekli veya eksiz olarak yargıyı yüklenmiş bir fiil veya isim olabilir. Yüklemin isim veya fiil oluşu, anlamı olduğu gibi söz dizimini de etkiler (Karahan, 2023, s. 113).

5.1.1. Fiil Cümleleri

Karaağaç (2019, s. 518), eylem cümlesi isimlendirmesi yaparak yüklemi çekimli eylem veya birleşik eylem olan cümle tanımını yapar. Bir olayın nitelendiği cümlelerdir, bilgisini de ekler.

"Yüklemin çekimli fiil olduğu cümledir. Bu yargı, emir kipinin ikinci şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır" (Karahan, 2023, s. 113).

İshak adlı öykü kitabında geçen fiil cümleleri örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Özellikleri

- Geçişli fiil cümlelerinde, herhangi bir öge veya hepsi bulunabilir (Karahan, 2023, s. 113).

[Elindeki delikli kuruşları] [bir yana] [fırlattı.] (H: 11)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Belirtili nesne- yer tamlayıcısı- yüklem şeklindedir.

[Ona yaslanıp] [dışarıyı] [seyrediyorlardı.] (D: 46)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Zarf Tümleci- belirtili nesne- yüklem şeklindedir.

[Kahvesini] [telvesine kadar] [içti.] (AC: 53)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Belirtili nesne- zarf tümleci- yüklem şeklindedir.

[Bıyıksız yüzü] [bir çocuğunkini] [andırıyor.] (İ: 61)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- belirtili nesne- yüklem şeklindedir.

[Eteğine yakın yerden] [bir kavun çekirdeği] [çıkarıp yedi.] (KK: 67)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Yer tamlayıcısı, belirtisiz nesne- yüklem şeklindedir.

- “Geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz” (Karahan, 2023, s. 113).

[Adam ve karısı] [kıs kıs] [gülüyorlar.] (H: 16)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- zarf tümleci- yüklem şeklindedir.

[Ahırda] [at] [kişnemeye başladı.] (Y: 26)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Yer tamlayıcısı- özne- yüklem şeklindedir.

[Gemi, yeşili solmuş çitanın ardında kaybolunca] [üçü] de [deliksiz bir uykudan uyananların gülümser bıyıkları ile] [önce] [birbirlerine] [sonra] [saatlerine] [bakıyorlardı.] (D: 46)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Zarf Tümleci- özne- zarf tümleci- zarf tümleci- yer tamlayıcısı- zarf tümleci- yer tamlayıcısı- yüklem şeklindedir.

[Gökyüzünde] [bulut gibi] [bir şarkı] [dolaşıyordu.] (AC: 53)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Yer tamlayıcısı- zarf tümleci- özne- yüklem şeklindedir.

[Şapkalı,] [meraklı gözlerle] [çiftçinin gösterdiği yere] [bakıyordu.] (İ: 61)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- zarf tümleci- yer tamlayıcısı- yüklem şeklindedir.

- Özne, geçişsiz – edilgen fiilli cümlelerde bulunmaz (Karahana, 2023, s. 113).

[Yokuş bitince] [her şey] [birden] [toparlandı.] (AC: 55)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Zarf tümleci- özne- zarf tümleci- yüklem şeklindedir.

- Fiil cümlelerinin olumsuzu [-mA-] ekiyle ve *ne...ne...* bağlama edat ile yapılır (Karahana, 2023, s. 114).

Ama bu hesabı yaparken geçen zamanı düşünemedi. (H: 13)

Büyükbabam karşılık vermedi. (Y: 28)

Gürültüden adam söylenenleri anlamadı. (Ç: 32)

Bulamadı. (D: 47)

Yağmurda ıslanmış yanmıyordu. (AC: 53)

Ne at cambazına, ne köylüye, ne de şehirliye benzemeyen birkaç adam beygirin çevresini dolandılar. (AC: 57- 58)

Çiftçi yanıt vermedi. (İ: 62)

Kepçe hala duymadı. (KK: 70)

- Fiil cümlesinde soru, soru eki [-mI] ve soru kelimeleri ile yapılır. Bu yapı, soru dışında çeşitli anlamları karşılayabilir. Bu anlamlar ancak bağlam yardımıyla anlaşılır (Karahana, 2023, s. 114).

“Ben demedim mi!” dedi annesine. (onaylatma) (H: 12)

“Sekiz. Acıktın mı?” (doğrulatma) (H: 13)

Üçüncü bir ara sustu, sonra, “Ben size demedim mi?” dedi. (onaylatma) (D: 49)

Çocukluğunuzda hiç yapmadınız mı? (şaşıрма) (D: 50)

“Gene mi öldü?” dedi Gazel. (endişe duyma) (KK: 71)

- “[-mI] eki ile yapılan soru cümlelerinde soru eki, vurgulanan ögeden sonra gelir. Böyle cümlelerde soru yoluyla özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısının bildirdiği şahıs, nesne, yer, zaman, tarz vb. anlamların onaylanması istenmektedir. Soru ekinin yüklemden sonra kullanıldığı cümlelerde kılış, oluş veya durumun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır” (Karahana, 2023, s. 115).

“Sekiz. Acıktın mı?” (H: 12)

Bu cümlede vurgu yüklem ögesi üzerindedir ve oluşun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır.

Bu, bazı şeyleri değiştirecek mi? (Y: 27)

Bu cümlede vurgu yüklem ögesi üzerindedir ve işin gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır.

Üçüncü bir ara sustu, sonra, “Ben size demedim mi?” dedi. (D: 49)

Bu cümlede vurgu yüklem ögesi üzerindedir ve işin gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır.

“Çekirdeklerini bitirdin mi?” (KK: 68)

Bu cümlede vurgu yüklem ögesi üzerindedir ve işin gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır.

- [-ml] eki ile yapılan soru cümlelerinde cevap, genellikle *evet* veya *hayır*’dır. Bağlamdan farklı cevaplar da verilebilir (Karahana, 2023, s. 116).

“Sekiz. Acıktın mı?” (H: 12)

Bu, bazı şeyleri değiştirecek mi? (Y: 27)

“Ben size demedim mi?” (D: 49)

Çocukluğunuzda hiç yapmadınız mı? (D: 50)

5.1.2. İsim Cümleleri

Karaağaç (2019, s. 521), ad cümlesi isimlendirmesini yapar ve yüklemi çekimli bir eylem olmayıp ad veya ad soylu bir söz olan cümle olarak tanımlar.

“Yüklem, isim veya isim grubu olan cümledir. Bunlar i- ek fiille görülen ve öğrenilen geçmiş zamanan kipiyle yüklem olurlar. Bazı eksiz yüklemler, geniş zamandadır. Pekiştirme - ihtimal anlamı için[-Dİr] eki kullanılır. İsim cümleleri durum bildirir” (Karahana, 2023, s. 117).

Aktan (2009, s. 115), Karahana (2023, s. 117) ile yüklemi isim cümlelerinin i- ek fiili çekimine girmesi noktasında aynı görüştedir ve bunu şöyle ifade eder; “İsim çekiminde, kip eksiz yüklemler, geniş zamandadır. Bu kipte anlamı Dİr eki pekiştirme veya ihtimal anlamı katmak üzere kullanılır”

İshak adlı öykü kitabında geçen isim cümleleri örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Özellikleri

- İsim cümleleri ekseriyetle özne ve yüklemden meydana gelir (Karahan, 2023, s. 117).

[Büyükanne] [memnundu.] (H: 16)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

[Eski bir derebeyi idi.] (Y: 27)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir. Özne ise ek- fiilin çekiminden anlaşılmaktadır.

[Bıyıkları] [ıslaktı.] (D: 53)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

[Çiftçi] [büyülenmiş gibiydi.] (İ: 63)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

[Oda kapısı] [açıktı.] (KK: 68)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

- “İsim cümlelerinde zaman ve sebep bildiren zarflar ile bulunma hâli ekli yer tanımlayıcıları sık kullanılır” (Karahan, 2023, s. 117).

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H: 13)

Bu isim cümlesinde “yüzünde” ifadesinde bulunma hâli ekli yer tanımlayıcısı kullanılmıştır.

Üstünde mavi ketenden gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Bu isim cümlesinde “Üstünde” ifadesinde bulunma hâli ekli yer tanımlayıcısı kullanılmıştır.

Kahveye ilk geldiğinde ne varsa oydu. (D: 51)

Bu isim cümlesinde “Kahveye ilk geldiğinde” ifadesinde ise zaman bildiren zarf tümleci kullanılmıştır.

Kapının önünde Yusuf’un sigarasının kırmızı ucunda silik, belirsiz, uzak bir tek ağaç. (AC: 53)

Bu isim cümlesinde “Kapının önünde” ve “Yusuf’un sigarasının kırmızı ucunda” ifadelerinde bulunma hâli ekli yer tanımlayıcısı kullanılmıştır.

Pazar yerinde adamlar eskisinden de seyrekti. (AC: 57)

Bu isim cümlesinde “Pazar yerinde” ifadesinde bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı kullanılmıştır.

- İsim cümlelerinde yönelme ve ayrılma hâli ekli yer tamamlayıcıları daha az bulunur (Karahana, 2023, s. 118).

Buna alıştı. (Y: 27)

Bu isim cümlesinde “Buna” ifadesinde yönelme hâli ekli yer tamlayıcısı bulunmaktadır.

Kapıya arkası dönüktü. (KK: 67)

Bu isim cümlesinde “Kapıya” ifadesinde yönelme hâli ekli yer tamlayıcısı bulunmaktadır.

- Nesne, isim cümlelerinde bulunmaz. Yüklem, yapma ve yaptırma bildirmediğine göre nesneye ihtiyacı yoktur (Karahana, 2023, s. 118).

[Büyükanne] [memnundu.] (H: 16)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

[Üstünde] [mavi ketenden gösterişsiz bir elbise] [vardı.] (Ç: 33)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Yer tamlayıcısı- özne- yüklem şeklindedir.

[Bıyıkları] [ıslaktı.] (D: 53)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

[Kapıya] [arkası] [dönüktü.] (KK: 67)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Yer tamlayıcısı- özne- yüklem şeklindedir.

[Oda kapısı] [açıktı.] (KK: 68)

Yukarıdaki cümlelerin öge sıralaması, Özne- yüklem şeklindedir.

- Özne, yapısında bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde çoğunlukla yüklem önünde bulunur” (Karahana, 2023, s. 119).

[Belki (zt)] [biraz da şefkat duygusu (ö)] [vardı (y)] [yüzünde. (yt)] (H: 12)

[Üstünde (yt)] [mavi ketenden gösterişsiz bir elbise (ö)] [vardı. (y)] (Ç: 33)

[Kapının önünde (yt)] [Yusuf’un sigarasının kırmızı ucunda (yt)] [silik, belirsiz, uzak bir tek ağaç. (y)] (AC: 53)

- “var, yok” isimlerinin yüklem olduğu cümleler en çok kullanılan isim cümleleridir (Karahana, 2023, s. 119). *İshak* adlı öykü kitabında da bu yoğunluk görülür.

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H: 12)

Üstünde mavi ketenden gösterişsiz bir elbise vardı. (Ç: 33)

Yüzlerinde bundan hem sıkılan hem de hoşlanan insanların karışık düzeni vardı. (D: 46)

- İsim cümlelerinin olumsuzluğu değil edatı veya yok ismi ile yapılır. Bu yapılar, bağlama göre olumluluk – olumsuzluk bildirebilir. Ayrıca ne...ne... bağlama edatlı yapılar da isim cümlelerine olumsuzluk anlamı verir (Karahana, 2023, s. 119).

“Tamam değil işte be!... Papaz eksik işte. (D: 48)

“Amm matrak oluyor değil mi?” dedi. (D: 51)

İki iskemle bile yok. (S.55.)

“Ne var ne yok Yusuf?” (AC: 59)

Dinlemek istersin değil mi! Yo... yo... gülme! (İ: 64- 65)

- İsim cümlelerinde soru, soru eki [-mİ] ve soru kelimeleri ile yapılır. Bu yapı, her zaman soru anlamı taşımayabilir. Bağlamdan yararlanarak anlam çıkarılır. (Karahana, 2023, s. 120).

“ Kaç dakika var? ” (H: 12)

Bu cümlede “Kaç” soru sıfatı kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“ Kim Ethem Efendi? ” (H: 15)

Bu cümlede “Kim” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

Sonra annem mi? (Y: 29)

Bu cümlede “mi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

“ Nereye? ” (Ç: 31)

Bu cümlede “Nereye” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“Sende mi para yok komşu?” dedi komşu. (Ç: 31)

Bu cümlede “mi” soru eki şüphe edatı göreviyle soru anlamını taşımamıştır.

Yağıyor. Yalan mı? (Ç: 32)

Bu cümlede “mı” soru eki göreviyle soru anlamını taşımamıştır.

Yoksa yıldırım mı? (Ç: 32)

Bu cümlede “mı” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

Çatı mı yoksa? (Ç: 32)

Bu cümlede “mı” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

“Sağır mısın yahu!” (Ç: 32)

Bu cümlede “mısın” soru eki göreviyle soru anlamını taşımamıştır.

Her şeyi daha iyi anlamak ister gibi:

“Efendim?” dedi. (Ç: 35)

Bu cümlede “Efendim” ifadesi bağlamdan hareketle 1.tekil iyelik ekiyle çekimlenmiş bu isim soru anlamını taşımıştır.

“Sırası mı şimdi be!...” dedi, (D: 47)

Bu cümlede “mı” soru eki göreviyle soru anlamını taşımamıştır.

“Peki sadece sen?” dedi biri. (D: 49)

Bu cümlede “sen” ifadesi bağlamdan hareketle 1.tekil iyelik ekiyle çekimlenmiş bu isim soru anlamını taşımıştır.

Ben mi? Ben? (D: 49)

Bu cümlede “mi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır. Ayrıca “Ben” soru zamiri de kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“Amma matrak oluyor değil mi?” dedi. (D: 51)

Bu cümlede “mi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

“Ne var ne yok Yusuf?” (AC: 59)

Bu cümlede “ne” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“Babam nerede?” (AC: 59)

Bu cümlede “nerede” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“Daha çok mu uzak?” (İ: 61)

Bu cümlede “mu” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

“Nedir bu?” (İ: 61)

Bu cümlede “Nedir” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

Sonrası var mı! Ne bu hâlin! (İ: 62)

Bu cümlede “mi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımamıştır. Ayrıca “Ne” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“İshak mı? O da kim?” (İ: 62)

Bu cümlede “mi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır. Ayrıca “kim” soru zamiri kullanılmıştır ve soru anlamını taşımıştır.

“Baban da kedi miydi senin?” (KK: 72)

Bu cümlede “miydi” soru eki göreviyle soru anlamını taşımıştır.

Zaten sorduğu da o soru muydu? (KK: 72)

Bu cümlede “muydu” soru eki göreviyle soru anlamını taşımamıştır.

- “İsim cümlelerinde soru eki, yüklem dışında diğer cümle öğelerinin sonuna da gelebilir. Bu şekilde soru vasıtasıyla özne, zarf ve yer tamamlayıcısının bildirdiği anlamların onaylanması istenmektedir” (Karahana, 2023, s. 120).

“Sende mi para yok komşu?” dedi komşu. (Ç: 31)

Bu isim cümlesinde “mi” soru eki özneyi belirtmiştir.

- Soru eki ile yapılan iki ve ikiden fazla seçenekli soru cümleleri, seçenek soran cümlelerdir. Onay veya ret cevabı istemezler (Karahana, 2023, s. 120).

Ağır bir taş mı yuvarlandı? Yoksa yıldırım mı? (Ç: 32)

5.2. Cümle Öğelerinin Dizilişi

Karaağaç (2019, s. 523) da yüklem bulunduğ yere göre cümle öğelerinin dizilişini iki çeşide ayırır: kurallı ve devrik cümle şeklinde inceler.

Ayrıca Türkçenin cümle yapısının temel özelliği vurgulanarak cümle ana ögesi yüklem sonda yer aldığı ve yardımcı öğelerden ana ögeye sıralanış olduğu alan incelemelerinde sıkça belirtilir.

Ögelerin dizilişinde ana belirleyici; yüklem sonda olup olmamasıdır. Bu konuda literatürde görüş birliği vardır. “Genellikle cümle sonunda yüklem yer alır. Bu, Türkçe

söz dizinin özelliğidir. Ancak yüklem de yeri söz dizimi içindeki çeşitli sebeplerle değişebilir. Cümlelerin öge dizilişinde türün ölçütü, diğer ögelerin değil yüklem yeridir” (Karahana, 2023, s. 121).

5.2.1. Kurallı (Düz) Cümleler

“Yüklemi sonda bulunan cümlelerdir. Cümlelerin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlelerin sonunda yer alır” (Karahana, 2023, s. 121). Bu cümle çeşidinin kriteri olarak yüklem sonda olması literatürde kabul görmüştür.

İshak adlı öykü kitabında geçen kurallı cümle örnekleri şu şekildedir:

[Osman] [sesin geldiği yana] [baktı.] (Ç: 35)

[Yusuf] [eliyle] [aşağıyı,] [suyun geçtiği arkı] [gösterdi.] (AC: 59)

[Öbürü] [sıkıntıyla] [başını] [salladı.] (İ: 64)

5.2.2. Devrik Cümleler

“Yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir. Devrik cümlelerin nesir dilinde üslup değiştirici; şiir dilinde de ahenk sağlayıcı etkisi vardır” (Karahana, 2023, s. 121).

Bu konuda da yüklem veya yüklem öbeği sonda bulunmayan cümle görüşü literatürde kabul görmüştür.

“Sözlü dilde devrik cümle kullanımının bir kısmı da unutulmuş bilgiyi onarma isteğinden ileri gelir. Devrik yapı, vurgulama ve tonlama ile yakından ilgilidir” (Demircan, 2009, s. 120) şeklinde devrik cümlelerin kullanım imkânını açıklamıştır.

İshak adlı öykü kitabında geçen devrik cümle örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Bir süre / şaşkın, / öylece / kaldım / orada. (Y: 29)

Güleç Osman’ın yüzündeki gülümseme / silindi / birden. (Ç: 35)

Sonra / kaptırdılar / kendilerini. (D: 51)

Postacı / bir iki / itti / dışarıdan. (KK: 71)

Özellikleri:

- Yüklem yerini çeşitli nedenler değiştirebilir (Karahana, 2023, s. 122).

“Ben demedim mi!” dedi annesine. (H: 12)

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H: 12)

Dipteki kapıdan bir serinlik yaladı geçti ortalığı. (H: 12)

Adam ve karısı hızla uzattılar ellerini. (H: 13)

Öyle bir şeyler geçti içinden işte (H: 15)

Çocuk şaşkınlıkla fırladı kalktı yeniden. (H: 16)

Ne desin hasta Yunus. (Y: 27)

Bir süre şaşkın, öylece kaldım orada. (Y: 29)

Birden küçük bir sağanakla ürperdi hava. (Ç: 30)

Usul yağmurun altında dolaşsam şimdi. (Ç: 30)

Bir daha geldi gürültü, tepemizden. (Ç: 32)

Fırlayıp çıktık yazlığa. (Ç: 32)

Vuruyor elindeki ağır demiri.(Ç: 32)

Osman neşeyle yıkıyordu çatıyı. (Ç: 34)

Gülerek indi aşağıya. (Ç: 34)

Güleç Osman'ın yüzündeki gülümseme silindi birden. (Ç: 35)

Kırmızı yüzlü, önüne konan kâğıtlara bakmıyordu bile. (D: 50)

Sonra kaptırdılar kendilerini. (D: 51)

Oturdu kapının yanına. (AC: 53)

Suluk bir beyazlık bulaşıyor üstüne. (AC: 54)

Duyulmayan bir cızırtıyla söndü ateş. (AC: 54)

Son bir iki damlayla taşıyor biriken su. (AC: 55)

Hışım la geri dönüyor adam. (AC: 55)

Kıpırdandı, damlanın altından kaydır dı dizini. (AC: 55)

Bir damla yuva edinmiş kendine. (AC: 55)

Dikkatli bir gülümseyişle geldi çiftçi. (İ: 62)

Kızdı çiftçi. (İ: 62)

Birden donuklaştı çiftçinin yüzü. (İ: 62)

Hemen susturdu eliyle çiftçi: (İ: 63)

Sonra hızla çektiler kendilerine. (İ: 66)

İki de tahta çıkardı hasırın altından. (KK: 69)

İki de kol bıraktı iki yanından artırdığı parçalarla. (KK: 69)

Küçük tahtalardan biri de sedir oldu eve. (KK: 69)

Tam yeni evine girecekken babası yetişti ardından. (KK: 70)

Postacı bir iki itti dışarıdan.(KK: 71)

- “Yüklemi kelime grubu olan cümlelerde, yüklem sonda bulunmamasına rağmen kelime grubunun yargıyı üstlenen unsuru sonda bulunmayabilir. Bu durum, yüklem cümledeki yerine etkilemez. Devrik cümlelerin yüklemi sonda bulunmayan cümle şeklindeki tarafına göre bu diziliş devrik cümle değildir” (Karahana, 2023, s. 122). L. Karahana (2023, s.122) Böyle yapıların devrik cümle olarak kabul edilebilmesi için tanımın “Yüklemin veya yüklem içindeki yargı bildiren unsurun sonda bulunmadığı cümleler” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sonra kaptırdılar kendilerini. (D: 51)

Bu cümle isim + fiil kuruluşunda bir birleşik fiil cümlesidir.

- Cümlelerin diğer öğeleri yüklemden sonra gelebilir (Karahana, 2023, s. 123).

Belki biraz da şefkat duygusu vardı yüzünde. (H: 12)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge yer tamlayıcısıdır.

Bir süre şaşkın, öylece kaldım orada. (Y: 29)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge yer tamlayıcısıdır.

Güleç Osman’ın yüzündeki gülümseme silindi birden. (Ç: 35)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge zarf tamlacıdır.

Sonra kaptırdılar kendilerini. (D: 51)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge belirtili nesnedir.

Son bir iki damlayla taşıyor biriken su. (AC: 55)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge öznedir.

Hemen susturdu eliyle çiftçi: (İ: 63)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen ögeler zarf tümleci ve öznedir.

İki de tahta çıkardı hasırın altından. (KK: 69)

Bu cümlede yüklemden sonra gelen öge yer tamlayıcısıdır.

5.3. Cümlelerin Bağlanma Yolları

5.3.1. Bağlı Cümleler

Dilin en küçük anlatım birimi olan cümlede anlamı, bütün boyutları ile yansıtmaya da tek bir cümle yeterli olmadığı durumlarda, anlam başka cümlelerin yardımı ile tamamlanır (Karahan, 2023, s. 125). Bu durumda da cümlelerin bağlanması sonucu söz diziminin de inceleme konusu olan dil kullanımı özellikleri ortaya çıkar. Karahan (2023, s. 125) da bu durumla ilişkili olarak “Söz dizimi, bu yollarla birbirine bağlanmış cümlelerin yapısını ve aralarındaki anlam ilişkisini inceler” der. Çalışmada bu durum alt başlıklar hâlinde incelenecek ve eserden alınan örnekler ve cümlelerin bağlanma özellikleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Başvuru kaynağı *Türkçede Söz Dizimi* olan eserde bağlı cümleler, “Birden fazla cümleden oluşan ve çeşitli dil bilgisi ögeleri ile birbirine bağlanmış olan böyle cümleler, bağlı cümlelerdir. Türkçede bağlı cümleler şu dil bilgisi ögeleri ile birbirine bağlanır” şeklinde açıklanmıştır (Karahan, 2023, s. 125).

5.3.1.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Türkçede cümle bağlantısını sağlayan çok sayıda bağlama edatı bulunur. Bu edatlar sayesinde anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümle birbirine bağlanır. Edatlar çeşitli anlamlarla cümleleri birbirine bağlamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin yönünü belirleme göreviyle kullanılır. Bağlantıyı, edat dışında başka unsurlar da destekleyip pekiştirir (Karahan, 2023, s. 125).

İshak adlı öykü kitabında ki, ve bağlama edatları ve bağlama görevi yapan diğer edatların bir kısmı ile ilgili cümleler tespit edilip incelenmiştir.

5.3.1.1.1. “Ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

“Ki bağlama edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir” (Karahan, 2023, s. 126).

Ki bir cümleyi bir cümleye / cümle topluluğuna; bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye / cümle topluluğuna bağlayıp açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlarla ilişki sağlar (Karahana, 2023, s. 126).

Karaağaç (2019, s. 515), bu başlığı ki’li birleşik cümle olarak ele almış ve yardımcı cümlelerin ana cümleden sonra gelmesiyle Türkçe söz dizimine ters düşen kuruluşunu vurgulamıştır.

Ayrıca Karaağaç (2019, s. 515), cümle başı bağlaçları, bağlama zamiri gibi kullanım örneklerini açıklamıştır.

İshak adlı öykü kitabında geçen “ki” bağlama edatıyla bağlanan cümle örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Ama pokerden sonra başka oyunlar oynanmaz ki. (D: 50)

Ve olasılıklar birkaç dakika sonra öylesine kabarıyordu ki birdenbire kendilerini o en baştaki bilgisizlik içinde buluyorlardı. (D: 51)

- “Ki”nin bağladığı cümle toplulukları iç bağlantıyı başka edatlarla diğer ortak unsurlarla veya anlam ilişkisi ile sağlar (Karahana, 2023, s. 126).

Oyunlar düşünüp duruyorlardı. Ama pokerden sonra başka oyunlar oynanmaz ki. (D: 50.)

Bu cümlede, “oyunlar” ifadesi ortak anlam ilişkisini belirtisiz nesne göreviyle sağlamıştır.

Ve olasılıklar birkaç dakika sonra öylesine kabarıyordu ki birdenbire kendilerini o en baştaki bilgisizlik içinde buluyorlardı. (D: 51)

Bu cümlede, “birkaç dakika sonra” ifadesi ortak anlam ilişkisini zarf tümleci göreviyle sağlamıştır.

- “Ki” edatı ile bağlanan dil birliklerinden biri ana cümle / cümleler, diğeri de bunu / bunları zaman, tarz, nesne vb. bakımlardan tamamlayan yardımcı cümle / cümlelerdir. Ana ve yardımcı cümlelerin cümledeki yerleri değişkendir (Karahana, 2023, s. 126).

Ve olasılıklar birkaç dakika sonra öylesine kabarıyordu ki birdenbire kendilerini o en baştaki bilgisizlik içinde buluyorlardı. (D: 51)

“Ki, Farsça kökenli bir bağlama edatıdır. Ana cümle / cümlelerin sonda, yardımcı cümle / cümlelerin başta bulunduğu yapılar ise cümlelerin sıralanışı bakımından Türkçeye uygunluk gösterir, tersi durumda Türkçe söz dizimi kurallarına uyulmaz” (Karahana, 2023, s. 127).

İster **ki** bütün yıl boyu harman olsun. (AC: 56)

5.3.1.1.2. “Ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

“Ve edatı, iki veya daha fazla cümleyi / cümle topluluğunu çeşitli anlam ilişkileri ile birbirine bağlar. “Ve” ile bağlı cümlelerde, bağlantı başka ortak unsurlarla da gösterilebilir (Karahan, 2023, s. 127).

İshak adlı öykü kitabında geçen “ve” bağlama edatı ile bağlanan cümle örnekleri ve özellikleri şu şekildedir:

Gittikçe sevindi ve büyüdü içinden. (H: 13)

Bu cümledeki ortak öge 3.tekil şahıs zamiri ile ifade edilebilecek öznedir.

Sonra bir şeyler mırıldandı ve daldı. (H: 14)

Bu cümledeki ortak öge 3.tekil şahıs zamiri ile ifade edilebilecek öznedir.

“Ne o?” dedi ve fırladı babam birden. (Ç: 32)

Bu cümledeki ortak öge “babam” ifadesi ile öznedir.

Üçüncü, “Olabilir,” dedi ve neden olabileceğini söylemedi. (D: 49)

Bu cümledeki ortak öge “Üçüncü” ifadesi ile öznedir.

Alacakaranlıkta parladı ve söndü. (D: 51)

Bu cümledeki ortak öge 3.tekil şahıs zamiri ile ifade edilebilecek öznedir. Aynı zamanda “Alacakaranlıkta” ifadesi zarf tümleci ortak ögesi olarak kullanılmıştır.

Gittikçe uzaklaşıyor ve gittikçe daha içeriden duyuluyordu. (KK: 72)

Bu cümledeki ortak öge 3.tekil şahıs zamiri ile ifade edilebilecek öznedir. Aynı zamanda “Gittikçe” ifadesi zarf tümleci ortak ögesi olarak kullanılmıştır.

5.3.1.1.3. Diğer Bazı Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Cümlelerle anlam bağlantıları kuran farklı yapılarda pek çok bağlama edatı vardır (Karahan, 2023, s. 129).

İshak adlı öykü kitabında geçen diğer bazı bağlama edatı ile bağlanan cümle örnekleri şu şekildedir:

“İçeri atalım da öğren asıl evini!” dedi.(Ç: 35)

Ne bileyim, hiç düşünmedim. Ama iyice hesapladım. Hepimiz zararda olduğumuza göre ben de zarardayım demektir.” (D: 49)

Yerinden kımıldamak istiyor, ama bitkinliğinde olduğu yerde kalıyordu. (AC: 57)

Hem gülümsüyor, hem ağlıyordu. (KK: 71)

5.3.1.2. Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Cümleler arasında anlam ilişkisi ortak kip / şahıs ekleriyle de yapılır. Gerektiğinde tekrardan kaçmak üzere bu ekler son cümleye kaydırılır. Yükleme isim olan cümlelerde kip ekinin, tek kipli fiillerde şahıs ekinin, iki kipli fiillerde ise ikinci kip eki ile şahıs ekinin son cümlede kullanılması, cümleler arasındaki anlam ilişkisini pekiştirir (Karahan, 2023, s. 132).

Bu noktada cümlelerin ortak kip ve şahıs ekleriyle bağlanması ve ögelerin de bağlantıyı sağlaması cümlelerin anlamını güçlendirir, denilebilir.

İshak adlı öykü kitabında cümleler ortak kip/shahıs ekleri açısından incelendiğinde genellikle görülen geçmiş zaman kipi ve 3.tekil şahıs zamirinin yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu ve diğer cümle örnekleri şu şekildedir:

Gitti, kediye boynunun arkasından, derisinden yakalayıp kaldırdı. (H: 11)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılabacağı üzere “o”dur.

Duvarlara süründü, yuvarlandı. (H: 11)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılabacağı üzere “o”dur.

Kediye fırlattı, attı. (H: 12)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümleler “Kediye” belirtili nesnesiyle birbirine bağlanmıştır.

Silkindi çıktı. (H: 14)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılabacağı üzere “o”dur.

Çocuk şaşkınlıkla fırladı kalktı yeniden. (H: 16)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılabacağı üzere “o”dur.

Babasının şaşkın bakışları önünde kapıyı vurdu, çıktı. (Y: 28)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılabacağı üzere “o”dur.

Sonra sokak kapısını çekti, gitti. (Y: 28)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Kalk yetiştir ardından, (Y: 28)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “sen”dir.

Mescit avlusu yıkık(-dir.), sessiz. (-dir.) (Y: 29)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümleler “Mescit avlusu” öznesiyle birbirine bağlanmıştır.

Kalktım, bir bardak su içtim. (Ç: 30)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “ben”dir.

Kırçıl bir sağanak hızla kavuşuyor, perdeleri dolduruyor, komşunun duvarını kaplayan sac levhaları kalın bir bez gibi yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz kocaman sesler çıkarıyordu. (Ç: 30)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümleler “Kırçıl bir sağanak” öznesiyle birbirine bağlanmıştır.

Duvarlardan iniyor, halılarla saklamaya çalıştığımız çatlakların, dökülmüş sıva boşluklarının sayısını artırıyor. (Ç: 33)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

İçimdeki ağır taş kırılıyor, ykanıyor, eriyordu. (Ç: 33)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümleler “İçimdeki ağır taş” öznesiyle birbirine bağlanmıştır.

Fırladım, odama gittim. (Ç: 34)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “ben”dir.

Yetişiyorum, dedim içimden. (Ç: 34)

Yukarıda yüklemeleri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklemelerin çekiminden anlaşılacağı üzere “ben”dir.

Kıpırdandı, damlanın altından kaydırđı dizini. (AC: 55)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Çırpınmış, çabalamış, öteyi beriyi satmış, çift hayvanları almış. (AC: 56)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Yağmur yan yan düşüyor, saçak altlarında kuru kalmış yerleri küçük noktalarla dolduruyordu. (AC: 57)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümleler “Yağmur” öznesiyle birbirine bağlanmıştır.

Çömeldi, taşı tam altında sanarak oturdu. (İ: 62)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Kör noktalardan bilinçsizce dönüyor, kayıyordu. (İ: 65)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur. Ayrıca yer tamlayıcısı “Kör noktalardan” ve zarf tümleci “bilinçsizce” ifadeleri de ortaktır.

Bir dizini bükmüş, yanağını eline dayamıştı. (KK: 68)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Bir kavun çekirdeğı aradı eteğinde, bulamadı. (KK: 71)

Yukarıda yüklem̈leri belirtilen cümlelerin ortak ögesi, cümlede yer almamakla birlikte yüklem̈lerin çekiminden anlaşılacağı üzere “o”dur.

Gitti, kediyi boynunun arkasından, derisinden yakalayıp kaldırdı. (H: 11)

Bu cümlede “-ti/ -dı” kip eki ve açıkça yazılmasa da yüklem çekimiyle anlaşılan “o” öznesi ortaktır.

Duvarlara süründü, yuvarlandı. (H: 11)

Bu cümlede “-dü/ -dı” kip eki ve açıkça yazılmasa da yüklem çekimiyle anlaşılan “o” öznesi ortaktır.

Kediyi fırlattı, attı. (H: 12)

Bu cümlede “-tı” kip eki ve “kediyi” belirtili nesnesi bir diğer noktada ise yüklemelerden anlaşılan “o” şahsı ortaktır.

Silkindi çıktı. (H: 14)

Bu cümlede “-di/ -tı” kip eki, açıkça yazılmasa da yüklem çekimiyle anlaşılan “o” öznesi ortaktır.

Çocuk şaşkınlıkla fırladı kalktı yeniden. (H: 16)

Bu cümlede “-dı” kip eki ve “Çocuk” öznesi bir diğer noktada ise “şaşkınlıkla- yeniden” zarf tümleci öğeleri ortaktır.

Sonra sokak kapısını çekti, gitti.(Y: 28)

Bu cümlede “-ti” kip eki ve açıkça yazılmasa da yüklem çekimiyle anlaşılan “o” öznesi bir diğer noktada ise “Sonra”zarf tümleci öğeleri ortaktır.

Kırçıl bir sağanak hızla kavuşuyor, perdeleri dolduruyor, komşunun duvarını kaplayan sac levhaları kalın bir bez gibi yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz kocaman sesler çıkarıyordu.(Ç: 30)

Bu cümlede “-yor” kip eki ve “Kırçıl bir sağanak” öznesi ortaktır.

5.3.1.3. Ortak Yüklemle Bağlanan Cümleler

Peşi sıra sıralanan cümlelerde anlam ilişkisi, ortak yüklem ile de sağlanabilir. Birkaç cümle, tekrardan kaçmak için ortak yüklem çevresinde toplanır. Kurucu öge, yüklem ortaklığı, dil bilgisel olarak bağımsız olan birden fazla cümleyi bağılı cümleler haline getirir (Karahan, 2023, s. 134).

İshak adlı öykü kitabında geçen ortak yükleme bağlanan cümle örnekleri şu şekildedir:

Bir süre sonra birbirlerini tartmaya, karşılındakinin iyi kâğıt ve kötü kâğıt periyodlarını kestirmeye çalıştılar. (D: 51)

Bu cümlelerde anlam ilişkisi “tartmaya” ve “kestirmeye çalıştılar” ortak birleşik fiilleri ile sağlanmıştır.

5.3.1.4. Ardışık Cümlelerde Öge Ortaklığı

Ardışık cümleler arasında yüklem dışında diğer öğeler de ortak olabilir. Fakat bu ortaklık, dil bilgisel olarak bağılı cümleleri oluşturmaz. Cümleler arasında, yüklem dışındaki diğer

öğelerin ortaklığı, metnin anlam bütünlüğünü sağlamaya yardım eder. Bu bütünlük dil bilgisel öğelerle de desteklenebilir (Karahana, 2023, s. 135).

İshak adlı öykü kitabında geçen yüklem dışında öge ortaklığı olan cümleler şu şekildedir:

5.3.1.4.1. Ortak Özneli Cümleler

Gitti, kediyi boynunun arkasından, derisinden yakalayıp kaldırdı. (H: 11)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Duvarlara süründü, yuvarlandı. (H: 11)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Kediyi fırlattı, attı. (H: 12)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Belki bütün bunlar o bekleyişi uzatıyor, yasağın acısını bilinçsizce arttırıyor, aklıktan yorulmuş gözlerdeki küçük kıvılcımları körüklüyordu. (H: 13)

Bu cümlede “Belki bütün bunlar” öznesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Silkindi çıktı. (H: 14)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Çocuk şaşkınlıkla fırladı kalktı yeniden. (H: 16)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Birden coştı; gözleri yaş içinde, çocuklar gibi burnunu çekerek, “Ölsün isterse,” diye bağırdı. (Y: 27)

Bu cümlemin yüklemlelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Babasının şaşkın bakışları önünde kapıyı vurdu, çıktı. (Y: 28)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Sonra sokak kapısını çekti, gitti. (Y: 28)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Kırçıl bir sağanak hızla kavuşuyor, perdeleri dolduruyor, komşunun duvarını kaplayan sac levhaları kalın bir bez gibi yapraklayarak, istesek korkabileceğimiz kocaman sesler çıkarıyordu. (Ç: 32)

Bu cümlede “Kırçıl bir sağanak” öznesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

İçimdeki ağır taş kırılıyor, yıkanıyor, eriyordu. (Ç: 33)

Bu cümlede “İçimdeki ağır taş” öznesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Fırladım, odama gittim. (Ç: 34)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 1.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Ortaokullu çocuk, çenesinin altını ıslak parmaklarıyla sıvazlayıp durduğu üç ayağı sekili kırsığının yanına dikilmiş, ata meraklı zengin alıcıların yolunu gözlüyordu. (AC: 57)

Bu cümlede “Ortaokullu çocuk” öznesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Yolun tam ortasında, çamurların içinde bir at dizüstü çökmüş, kalkmaya çalışıyordu. (AC: 57)

Bu cümlede “bir at” öznesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Kör noktalardan bilinçsizce dönüyor, kayıyordu. (İ: 65)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Bir dizini bükmüş, yanağını eline dayamıştı. (KK: 68)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

Bir kavun çekirdeği aradı eteğinde, bulamadı. (KK: 71)

Bu cümlelerin yüklemelerinden anlaşılacağı üzere özne, 3.tekil şahıs zamiridir ve ortak öge olarak kullanılmıştır.

5.3.1.4.2. Ortak Nesneli Cümleler

Kediyi fırlattı, attı. (H: 12)

Bu cümlede “Kediyi” nesnesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Sesi ayazda ince, keskin. (Y: 27)

Bu cümlede “Sesi” nesnesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

Sonra sokak kapısını çekti, gitti. (Y: 28)

Bu cümlede “sokak kapısını” nesnesi ortak öge olarak kullanılmıştır.

5.3.1.4.3. Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler

Sesi ayazda ince, keskin. (Y: 27)

Bu cümlede “ayazda” yer tamlayıcısı ortak öge olarak kullanılmıştır.

Yolun tam ortasında, çamurların içinde bir at dizüstü çökmüş, kalkmaya çalışıyordu. (AC: 57)

Bu cümlede “yolun tam ortasında” yer tamlayıcısı ortak öge olarak kullanılmıştır.

Kör noktalardan bilinçsizce dönüyor, kayıyordu. (İ: 65)

Bu cümlede “Kör noktalardan” yer tamlayıcısı ortak öge olarak kullanılmıştır.

5.3.1.4.4.Ortak Zarf Tümleçli Cümleler

Sonra sokak kapısını çekti, gitti. (Y: 28)

Bu cümlede “Sonra” zarf tümleci ortak öge olarak kullanılmıştır.

Kör noktalardan bilinçsizce dönüyor, kayıyordu. (İ: 65)

Bu cümlede “bilinçsizce” zarf tümleci ortak öge olarak kullanılmıştır.

5.3.1.4.2. Dil Bilgisel Ortaklık Bulunmayan Ardışık Cümlelerde Anlam İlişkisi

Bir metin, sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden meydana gelir. Aralarındaki ortaklık ve anlam bütünlüğünü ise sadece ortak kip ekleri veya yüklemeler değil de sıralama, dereceleme ifadesi, zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de

cümleler arasındaki anlam ilişkisini göstermede yeterli olabilmektedir (Karahana, 2023, s. 135 - 136). Bu noktaya uygun olarak *İshak* adlı öykü kitabında geçen dil bilgisel ortaklık bulunmayan ardışık cümle örnekleri şu şekildedir:

Tam bunu yapacaktı, sedir gıcırdadı. (H: 15)

Bu cümlelerin “yapacaktı” ifadesinde özne, 3.tekil şahıs zamiri ve “sedir” ifadesinde özne, 3.tekil şahıs zamiri zaman - mekân anlam paralelizmi ortaklık olarak kullanılmıştır.

Bilirim harman keyfine bayılır Topuz. (AC: 56)

Bu cümlelerin “bilirim” ifadesinde özne, 1.tekil şahıs zamiri ve “bayılır” ifadesinde özne, 3.tekil şahıs zamiri karşılaştırma anlam paralelizmi ortaklık olarak kullanılmıştır.

Tam oturmuştu, kapı çalındı. (KK: 71)

Bu cümlelerin “oturmuştu” ifadesinde özne, 3.tekil şahıs zamiri ve “çalındı” ifadesinde özne, 3.tekil şahıs zamiri (sözde özne / kapı) genellik - özellik anlam paralelizmi ortaklık olarak kullanılmıştır.

6. SONUÇ

Bu tez çalışması, Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabında yer alan dokuz öyküden yedisinin söz dizimsel özelliklerinin incelenmesi esasına dayanmaktadır.

Onat Kutlar, öykülerinde beklenmedik sonlarla bireyin ruhsal sıkıntılarının yanı sıra kaçışlarını ve yalnızlığını konu alan, bunları çarpıcı şekilde metne döken usta bir yazardır. Öykülerinde gündelik hayatta en az birkaçıyla karşılaşmış olunabilecek karakterlere yer veren Onat Kutlar, bunu geniş aile kültüründen, hayvanlara karşı gösterilen hassasiyete, değer görmeyen ve ötekileştirilen karakterlerden katillere varıncaya kadar pek çok figür aracılığıyla olağanüstülük ve gerçeküstücülük çerçevesinde işler. Bu karakterleri okuyucunun gözünde somutlaştırabilmek amacıyla da kişisel ve fiziksel özelliklerini ön plana çıkaran lakaplar ve takma adlardan yararlanır. Cıvcıv Mehmet, Ethem Efendi, Güleç Osman vb.

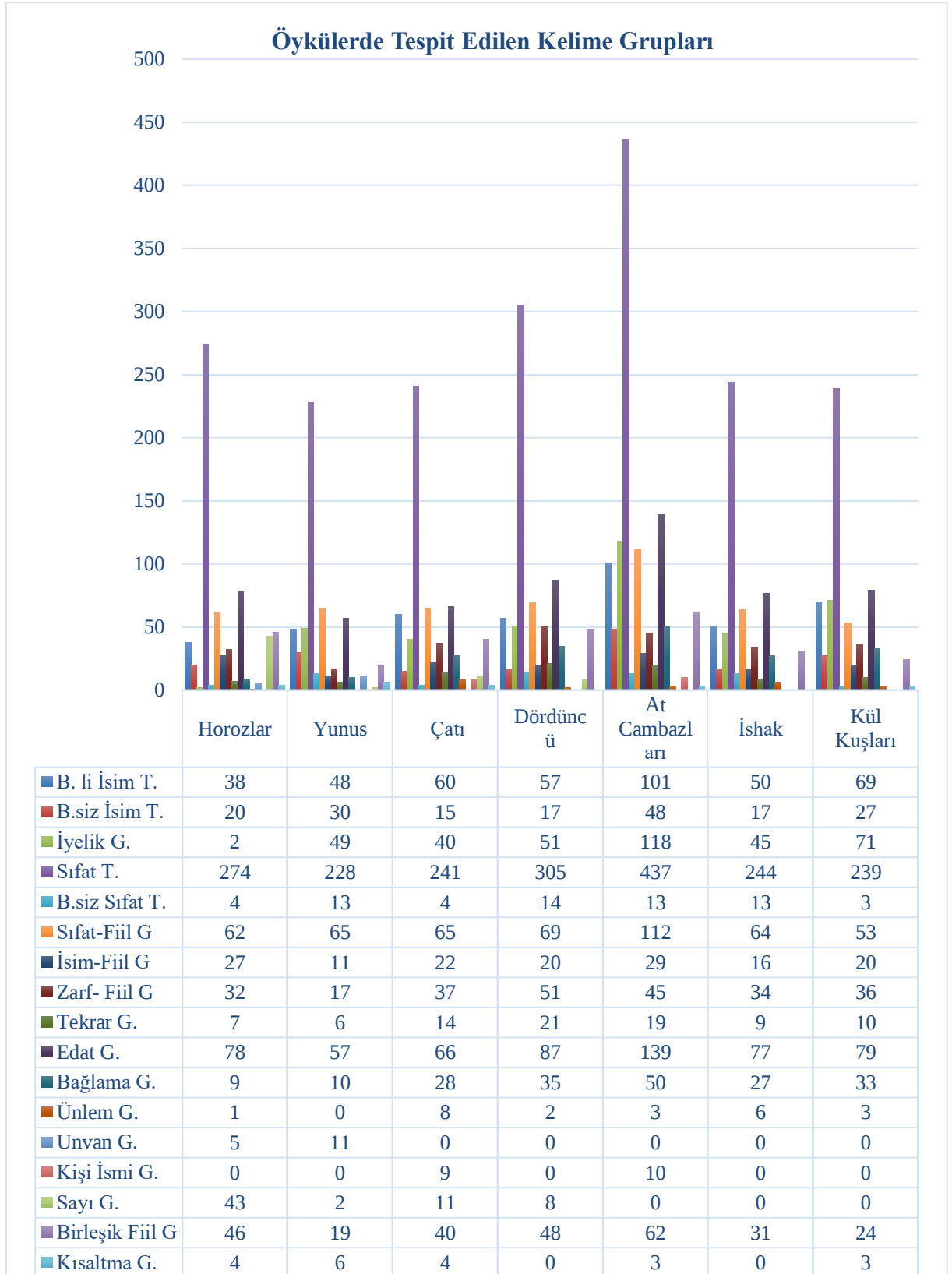
İshak 1950 Kuşağı öykücülerinden Onat Kutlar'ın tanınmasını sağlayan ve kurgusuyla dikkat çeken bir eserdir. Onat Kutlar *İshak* ta musalla taşı, ölüm, yalnızlık, kediler ve bu ifadelerini nitelendirmede sıklıkla sıfatlara başvurmuştur. Bu bağlamda kelime gruplarından sıfat tamlamasının toplamda 1968 kez kullanılarak öykülerde en çok tercih edilen kelime grubu olduğu görülmüştür. Yazar, sıfat tamlamaları aracılığıyla ölüm, kaçış, yalnızlık, iç sıkıntılarını okuyucuya hissettirebilmektedir. O, öykülere konu olan olayları okuyucusunun gözünde daha etkili kılmak adına yer yer masalsi bir üslup tercih ettiği, karakterlerin birbirlerine laf atmaları, söylentileri kullanır. Bunu da sıfat tamlamalarından sonra ikinci sırada gelen kelime grubu olarak 583 kez kullanılan edat grupları ile sağlar. Bu noktada eserde en çok tercih edilen kelime grupları şu şekildedir: Sıfat tamlaması (1968), edat grubu (583), sıfat fiil grubu (490), belirtili isim tamlaması grubu (423), iyelik grubu (384). Eser incelemesinde örneğine en az rastlanan kelime grubunun kişi ismi grubu (19) olduğu görülmüştür. Seçilen öykülerde tespit edilen kelime grupları için Şekil 5.1. incelenebilir.

Öykünün incelenen bölümlerinde toplamda 887 adet isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil grubu örneği tespit edilmiştir. Bu durum yazarın daha çok Guy de Maupassant (olay) tarzı öyküler kaleme aldığını düşündürmektedir.

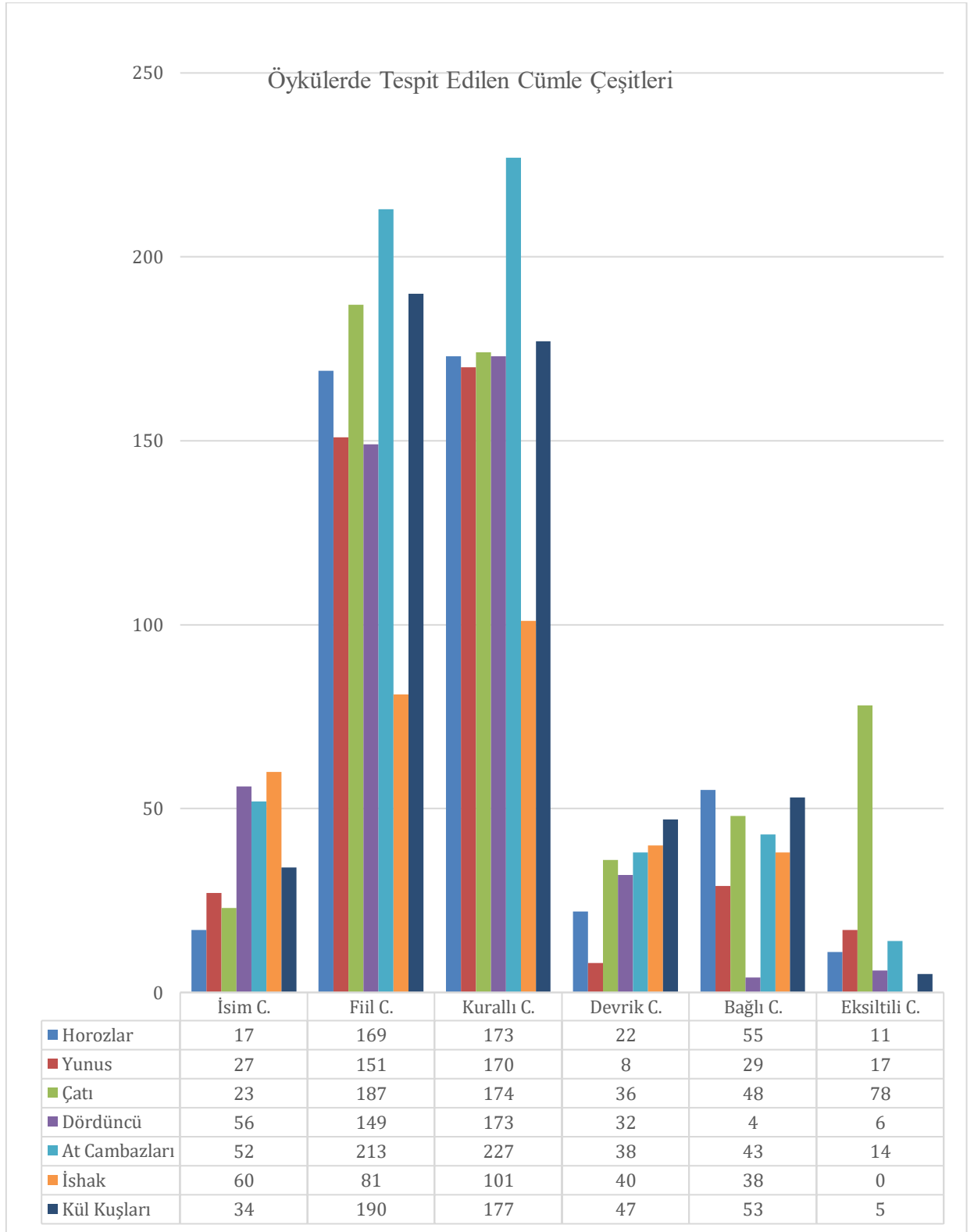
Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabında incelenen 1409 adet cümle, yüklemine türüne göre değerlendirildiğinde 269 adet cümle yüklemine isim 1140 adet cümle yüklemine ise fiil olduğu belirlenmiştir. Bu sayısal veri, Onat Kutlar'ın eserde daha çok fiil cümlelerini tercih ettiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada 131 adet cümle eksilteli cümle

olduğu belirtilmesi gereken bir husustur. Cümleler yüklemine yerine göre değerlendirildiğinde 1195 adet cümle kurallı, 223 adet cümle devrik olduğu görülmüştür. Bu da Onat Kutlar'ın eserinde daha çok kurallı cümle kullandığını göstermektedir.

Bu tez çalışmasında Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının 1950 Kuşuğı öykücülerinde yer alan Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öykü kitabından hareketle eserlerinde ait olduğu kuşuğın bireyi ve onun iç dünyasını ele aldığı görülür, gündelik hayatı çeşitli ruh hâllerıyla aktardığını, aynı zamanda sade, akıcı bir dil kullandığını belirtilebilir. Bu sonuç, cümlelerde tek yüklemliler ve kurallı cümlelerin daha çok tercih edildiğı tespitine dayanmaktadır. Bununla birlikte kelime grupları arasında ağırlıklı kullanımın sıfat tamlamalarında olması sinemacı kimliğı de bulunan yazarın, bu konudaki yeteneğı ve olayları beyaz perdeye aktarması özelliğı ile ilişkilendirilebilir. Bu çalışmanın Onat Kutlar'ın öykü kurmacasındaki başarısını ve ustalığını göstermek, ilgili çalışmalara kaynaklık etmek ve sinemacı kimliğinin yanında bu alandaki başarısını da gösterip söz dizimsel çalışmalara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Şekil 6.1. Öykülerde tespit edilen kelime grupları

Şekil 6.2. Öykülerde tespit edilen cümle çeşitleri

Tablo 6.1. Literatürde yer alan cümle çeşitleri ile ilgili bazı sınıflandırmalar

Literatürde Yer Alan Cümle Çeşitleri İle İlgili Bazı Sınıflandırmalar	Yapılarına Göre Cümleler	Yüklemin Yerine Göre Cümleler	Yüklemin Türüne Göre Cümleler	Anlamına Göre Cümleler
Günay KARAAĞAÇ	1)Basit cümle	1)Kurallı cümle	1)Eylem cümlesi	1)Olumlu cümle
	2)Birleşik cümle	2)Devrik cümle	2)Ad cümlesi	2)Olumsuz cümle
	2.1)Şartlı birleşik cümle			3)Soru cümlesi
	2.2)İç içe birleşik cümle			
	2.3)K'li birleşik cümle			
	3)Bağlı cümle			
	3.1)Sıralı bağlı cümle			
	3.2)Açıklamalı bağlı cümle			
	4)Eksilteli cümle			
Muharrem ERGİN	1)Eski gereklilikle yapılan cümle		1)İsim cümlesi	
	2)Birleşik cümle		2)Fiil cümlesi	
	2.1)Şartlı birleşik cümle			
	2.2)Ki'li birleşik cümle			
	2.3) İç içe birleşik cümle			
Haydar EDİSKUN	1)Basit cümle	1)Kurallı cümle	1)İsim cümlesi	1)Olumlu cümle
	2)Birleşik cümle	2)Devrik cümle	2)Fiil cümlesi	2)Olumsuz cümle
	2.1)Girişik cümle			3)Soru cümlesi
	2.2)Şart birleşik cümle			4)Ünlem cümlesi
	3)Sıra cümleler			
	4)Bağlı cümleler			
	4.1)Ki'li bağlı cümleler			
	5)Ara sözler			
	6)Eksilteli cümleler			

(Kaynak: Ediskun,1993; Ergin, 2009; Karaağaç, 2022).

7. KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2020). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yayınları.
- Aydın, T. (2023). Çağdaş Türkçe sözdizimi araştırmalarında geleneksel paradigma, *Dilbilim Dergisi*, (41), 99-116.
- Atbaşlı, E., Nurtaç. (2019, Aralık 30). “Onat Kutlar”. TEİS. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kutlar-onat>
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları.
- Baydar, T. & Ertane Baydar, A. S. (2018). İsim tamlamaları üzerine, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (34), 73-90. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.338937>
- Baydar, T. (2006). *Türkçede Sözdiziminin Öğretilmesi ve Kavratılması* (Yayın No. 191188) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Boz, Erdoğan. (Eds.). (2004). *Türkiye Türkçesinde +Dan Ekli Nesne Ögesi Üzerine*, TDK,
- Boz, Erdoğan. (2009). Türkiye Türkçesinde “Özne” durum biçimbirimi alabilir mi?, *Turkish Studies*, 8(1), 2371-2377.
- Ertane Baydar, A. S. (2016). Türkçenin söz dizimindeki yardımcı unsurlar üzerine, *Türk Dergisi*, 4 (8), 198-207.
- Demir, C. (2007). Türkiye Türkçesinde isim tamlamasını oluşturan ögelerin söz dizimsel ve anlamsal özellikleri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 7(1), 27- 54.
- Demir, N. (2019). *Türkçe Cümle Bilgisi*. Altınordu Yayınları.
- Dirlikyapan Özata, J. (2007). Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı (Yayın No. 210878) [Doktora Tezi, (Kitap Olarak Basılmış) Bilkent Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Doğan, N. (2018). Söz dizimsel açıdan Türkçe fiil sınıfları, *Teke Dergisi*, (7/4), 2204-2225.
- Ediskun, H. (1993). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1996). Türkçede isim tamlamalarının derin yapısı, *Atatürk Üniversitesi*, 4, 165-172.

- Guzev, V. (2008). Söz dizimi birimleri üzerine, *Belleten Dergisi*, 43-45.
- Guzev, V. & Deniz Yılmaz Ö. (2008). İşlevsel Türkçe söz diziminin bazı sav ve kavramları üzerine, *Belleten Dergisi*, 125-140.
- Gülsevin, Selma. (2001). Öznesi gösterilmeyen bir cümle tipi daha, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 197- 204
- Gülsevin, Selma. (2011). Geçişli fiillerle kurulmuş “Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”in yüklem olduğu cümlelerde nesne meselesi, *Turkish Studies*, 6(1), 1181-1185.
- Gümüş, S. (2010). *Öykünün Kedi Gözü*. Can Yayınları.
- Güvenen, E. (2020). Mantıku’t-Tayr’da tasvirî fiiller, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 14-22
- Güvenen, E. (2021). Türk edebiyatında roman isimlerinin söz dizimsel açıdan incelenmesi (1872’den 1955 yılına kadar), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (70), 69-96.
- Hatipoğlu, V. (1971). *İkileme*. TDK Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 317.
- Hunutlu, Ümit. (2017). Zarf tümleci-yüklem ilişkisine farklı bir yaklaşım, *Dil Araştırmalar Dergisi*, Bahar 20, 157-166.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2022). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Karadeniz, M. (2013). *İshak* bağlamında Onat Kutlar’ın öykücülüğü ve ‘Çatı’ öyküsünün tahlili, *Turkish Studies*, 8(1), 1829-1838.
- Karahan, A. (2023). Bilseniz ne belirsiz şeylerdi: Onat Kutlar’ın “Kediler” öyküsü, *MUTAD*, X(I),121-142.
- Karahan, L. (2000). Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (583), 16-23.
- Karahan, L. (Eds.). (2004). *Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine*. TDK.

- Karahan, L. (2009, Ağustos 27-28). *Vurgulama İşlevli Dil Birimleri Üzerine*. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, İstanbul.
- Karahan, L. (2011, Mayıs 26-29). *Köktürkçe Metinlerdeki Üçüncü Şahıs Özneli Ardıışık Cümlelerde Özne Bağlantıları ve Belirsiz Özneli Cümleler*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara.
- Karahan, L. (2023). *Türkçede Söz Dizimi*. Akçağ Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2009). Kitap tanıtımı: Türkiye Türkçesinin söz dizimi, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 4, 157-164.
- Kutlar, O. (2023). *İshak*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2006). Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine II (cümle öğeleri), *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 119-129.
- Kerimoğlu, C. (2007). Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine I (kelime grupları), *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 106-118.
- Kerimoğlu, C. (2008). Özne-yüklem uyumu bakımından farklı bir cümle tipi, *Turkish Studies*, 3/7, 749- 756.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Dilbilgisi ve Dilbilim Yazıları*. Pegem Akademi Yayınları.
- Kolcu, A. İhsan. (2015). *Cumhuriyet Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman*. Salkımsöğüt Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Moran, B. (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1995) “Onat Kutlar’ın Hikâyeleri”. *Adam Öykü Dergisi*, I, 37-49.
- Özkan, A. (2018). Bir söz dizimi terimi: özel isim grubu, *SUTAD*, (43), 1-11.
- Ulusal, Y. (2019). Onat Kutlar ve Öykücülüğü (Yayın No. 583853) [Yüksek lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Üstünoğlu, K. (2005). Ad tamlaması-iyelik öbeği ayrımı, *Türk Dili*, C.641, s. 418- 425.
- Üstünoğlu, K. (2012). Geçişlilik-geçişsizlik nitelikleri değişken olabilir mi?, *Turkish*

Studies, 7(2), 7-14.

Üstünova, K. (Eds.). (2021). *İyelik Ekinin Belirtme İşlevi ya da Tamlayanı Tamlananın Sıfatı Yapan Ek. cilt:1*, (ss. 180-188). TDK.

Tanyıldızı, F. (2020). Kitap tanıtımı: Türkiye Türkçesinin söz dizimi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 481-485.

Vardar, B. Güz, N. (vd). (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Yılmaz, K. - Bayraktutar, E. - Yağcı, N. (2022). Türkçenin söz dizimi matematiği, *Dil Araştırmaları Dergisi*, (30), 157-16.
<https://doi.org/10.54316/dilarastirmalari.1052570>

Adem UZAN

Yüksek Lisans Tezi

YOZGAT 2025

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
..... ANABİLİM DALI

TEZ BAŞLIĞI
(Büyük harflerle ve ortalanmış olarak tez adı bu bölümde yazılacaktır)

ADINIZI SOYADINIZ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ

Danışman: Unvanı Adı SOYADI
İkinci Danışman (varsa): Unvanı Adı SOYADI

ARALIK – 2022
YOZGAT

Alınan BOZOK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YOZGAT 2022